

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

EMİRLER VE NEHİLER AÇISINDAN
İSRA SURESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mikail ÖZKAN

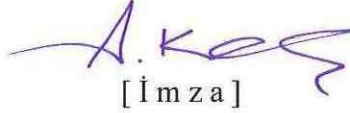
Tez danışmanı
Doç. Dr. Yaşar KURT

Ankara-2008

EK-3b: Yüksek Lisans Tezi İçin Jüri Üyeleri Onay Sayfası

ONAY

Mikail ÖZKAN tarafından hazırlanan “*Emirler ve Nehiyeler Açısından İsra Suresi*” başlıklı bu çalışma, 07.02.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ... ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim* dalında *Yüksek Lisans* tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
Doç. Dr. M.Akif KOÇ

[İ m z a]
.....
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Doç. Dr. Yaşar KURT.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]
Doç. Dr. Mesut OKUMUŞ

ÖNSÖZ

Kur'an'ı Kerim, bütün insanlar ve bilhassa muttakiler için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur. Ona uyan iki cihanda da gerçek başarıya ulaşır. Birçok Müslüman onu ibadet ve sevap kastıyla okur. Oysaki Kur'an, sadece böyle bir amaç için indirilmemiştir. O, insana dünyada ve ahirette mutlu olmanın yollarını gösteren ilahi bir ışık, cehaletin karanlıklarını dağıtan eşsiz bir nur, Hakka çağırın ve doğruya ileten yüce bir rehberdir.

Kur'an'ı Kerim'de toplumu düzenleyen prensipler vardır. Bu prensipler bazı surelerde toplu, bazılarında ise ayrı ayrı zikredilmiştir. İsrâ suresinde toplumsal prensiplere ait müminlerin özellikleri ve uymaları gereken kurallar toplu olarak zikredilmiştir.

Üzerinde çalıştığımız İsrâ suresine genel olarak baktığımızda, bir insanın toplum içerisinde rahat bir şekilde yaşayabileceği en önemli kuralları ihtiva ettiğini görmekteyiz. Allah'a ve topluma karşı sorumlu olan insanın, surede belirtilen emir ve nehiylere uymakla kâmil bir insan olma yolunda önemli mesafeler katedeceği ortadadır.

Bu çalışmamız, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmamızın konusu, amacı ve önemi üzerinde durularak çalışmanın kapsamı çizilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde ise, genel olarak emir ve nehiy kavramlarının ihtiva ettiği manalar değişik yönleriyle ele alınarak örneklerle izah edilmiştir.

İkinci bölümde de, İsrâ suresinin tarihi arka planı üzerinde durarak burada, suresinin adı, konusu ve nüzul sebebi hakkında bilgiler verdik. Böylece, genel olarak surenin önemini ve amacını çeşitli kaynaklardan yararlanarak anlatmaya çalıştık. Bu şekilde surenin kapsam ve sınırlarını da çizmiş olduk.

Üçüncü bölümde ise, suredeki ayetleri emir ve nehiyeler açısından ihtiva ettikleri anlamlara göre tasnif ettik. Bunun yanında, emir ve öğüt kapsamına giren ayetler ile nehiy ve uyarı kapsamına giren ayetleri de

sınıflandırdık. Bu ayetleri dirayet, rivayet ve güncel tefsirler ile çeşitli kaynakların ışığında açıklamaya çalıştık.

Sonuç kısmında da tezimizden elde ettiğimiz kazanımların, bizlere ve günümüz insanına verdiği mesajlar üzerinde durmaya çalıştık.

Son olarak, tezimin hazırlanması sırasında engin düşünceleriyle bana katkıda bulunan ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen, Doç. Dr. Yaşar KURT hocama ve emeği geçen diğer tüm hocalarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Mikail ÖZKAN

2008- ANKARA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	v

GİRİŞ .....

1. Çalışmanın Adı ve Konusu	1
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	1
3. Çalışmanın Yöntemi	2
3.1. Kavramsal Çerçeve.....	2
3.2. Kapsam ve sınırlılıklar.....	2
3.3. Veri Toplama Tekniği ve Tezimizin Diğer Çalışmalardan Farkı	2

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİR VE NEHİY KAVRAMLARININ TARİFİ	4
1. Emir	4
1.1. Emir Kipleri	6
1.2. Emir Sözlerinin Gerekliliği	7
1.3. Emrin Yerine Getirilmesi İçin Yapılması Gereken Hususlar	9
2. Nehiy.....	10
2.1. Nehiy Kipleri.....	11
2.2. Nehyin Kapsamı	12
3. Emir ve Nehiy Kiplerinin Muhatapları	13

İKİNCİ BÖLÜM

İSRA SURESİNİN TARİHİ ARKA PLANI.....	15
1. Surenin Adı ve Fazileti	15
2. Surenin Nüzul Yeri ve Zamanı	16
3. Surede Yer Verilen Konular	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1- İSRA SURESİNDEKİ EMİR VE ÖĞÜT AYETLERİ	20
1.1. Emir İçeren Ayetlerin Ana Vurguları.....	20
1.1.1. Sadece Yüce Allah'ın Zatına İbadet Edilmesi	21
1.1.2. Ana Babaya İyilik Edilmesi.....	24
1.1.3. Akrabaya İhsanda Bulunulması	26
1.1.4. Beş Vakit Namazın Kılınması	28
1.1.5. Verilen Sözde Durulması	31
1.1.6. Adaletin Her Zaman Gerçekleştirilmesi.....	32
1.2. Öğüt İçeren Ayetlerin Ana Vurguları	34
1.2.1. Kur'an İnsanı En Doğru Yola İletir.....	34
1.2.3. İnsanın Hidayet Yolunu Tutması Kendi Elindedir	38
1.2.4. Mümin İçin Erdemlilik Bir Fazilettir	41
1.2.5. En Güzel İsimleriyle Allah'ı Anmak	43
2- İSRA SURESİNDEKİ NEHİYLER VE UYARILAR.....	45
2.1. Nehiy Kapsamındaki Ayetlerde Yer Alan Vurgular.....	45

2.1.1. İsrâf Etmemek.....	45
2.1.2. Cimrilikten Kaçınmak	47
2.1.3. Canı Korumak.....	49
2.1.4. Çocukları Öldürmemek	51
2.1.5. Zina Etmemek.....	54
2.1.6. Yetim Malı Yememek.....	55
2.1.7. Suizan Yapmamak.....	57
2.1.8. Kendini Üstün Görüp Kibirilenmemek	59
2.2. Uyarı Kapsamındaki Ayetlerde Yer Alan Vurgular	60
2.2.1. Bir Milletin Helak Edilmesine Sebep Olan Amiller	60
2.2.2. İsrail Oğullarının Başlarına Gelenler	63
2.2.3. Ahiret Mutluluğu En Önemli Kazançtır	67
2.2.4. İnkarda İnat Eden İnsan.....	69
2.2.5. Şeytan İnanan Kulları Saptıramaz	73
2.2.6. İnsanın Nankör Tarafı	76
2.2.7. İnkarcıların Kur'an'ı Kerim Karşısındaki Acizliği	78
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	84
ÖZET	90
ABSTRACT	91

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhis Selam
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
Ank.	Ankara
b.	bin
b.y.y.	Basıldığı Yer Yok
Bas.	Basım
Bsk.	Baskı
c.c.	Celle Celâluhu
çev.	Çeviren
D.Ü.İ.F.	Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicri
İst.	İstanbul
m.	Miladi
M.Ü.İ.F.	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
md.	Madde
Mtb.	Matbaası
n.d.n.	Nolu Dipnot
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm
r.a.	Radiyallahu Anh
s.	Sayfa

s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sad.	Sadeleştiren
tah.	Tahkik eden
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ter.	Tercüme eden
ts.	Tarihsiz
yay.	Yayınları

GİRİŞ

1. Çalışmanın Adı ve Konusu

“Emirler Ve Nahiye Açısından İsrâ Suresi” adlı bu çalışmamızda, İsrâ suresinde geçen emir ve nahiyeyle ilgili ayetlerin belirli sınıflandırmalar çerçevesinde incelemeye çalışacağız.

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde insanlığın, birey ve toplum olarak kişiyi en ideal seviyeye ulaştırabilecek potansiyele sahip olan Kur’ân’a, her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu ortadadır. Çünkü insanlığın sahip olduğu teknik imkânlar, maddi refah, onu hakiki manada huzurlu kılmaya, hak ve adalet ölçülerine dayalı bir hayatı tesis etmeye yetmemektedir. Özellikle son asırlarda Kur’an’ı Kerim’den uzaklaşan insanlık, hak ve adalet ölçülerine dayalı bir alternatifini de bulabilmiş değildir. Bu anlamda toplumun ahlaki açıdan olgunluğa ulaşabilmesi, ayetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasıyla mümkündür.

Genel olarak Allah, Kur’an’ı Kerim’in birçok ayetinde mümin’lere ilahi mesajını değişik yollarla anlatmaktadır. Bu yollardan biri de inanan insana doğrudan emir veya yasaklama şeklinde ilahi mesajın bildirilmesidir. Kur’an’ı Kerim’in 17. suresi olan İsrâ suresinde bu çeşit emir ve yasakların sıkı bir bileşkesi gözden kaçmamaktadır. Biz de bu suredeki ilahi mesajı anlamak ve en iyi şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla bu konuyu seçtik. Ayrıca sure kapsamında emir ve nehiy ayetlerini gruplar halinde sıralayarak, geçmişten günümüze bu ayetlere yapılan yorumları okuyucuya aktarmayı hedefledik.

Bilinmelidir ki, Kur’an; insanlığa, anlaşılacak ve hayata geçirilmek maksadı ile gönderilmiştir. Onu anlamak ve yorumlamak için farklı yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemler arasında, yalnızca bir sure ele alınarak yapılan birçok çalışma mevcuttur. Yaptığımız bu çalışma da, sadece İsrâ suresini konu alması yanında, suredeki emir ve nehiy ayetlerini kavramsal olarak geniş bir düzlemde ele alması yönünden diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Ayrıca, değişen zaman ve insanın gereksinimleri doğrultusunda ilahi vahiy her çağda ve dönemde farklı yorumlara tabi tutulmuştur. Aslında bu, insanoğlu için en önemli gaye ve hedeflerden biridir. Çünkü bir konu hakkında değişik birçok yorumun yapıyor olması o konunun anlaşılması yönünde gayretlerin en üst seviyede olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu eserde, İsrâ suresi farklı bir çerçevede ele alınarak bu gayretin çıtasının yükseltilmesi amaçlanmıştır.

3. Çalışmanın Yöntemi

3.1. Kavramsal Çerçeve

Konuyu ele alırken ilk dikkate alınacak husus, incelenen surenin Kur'an'ı Kerim'deki yeri ve önemi olacaktır. Bu kapsamda İsrâ suresinin genel bir çerçevesi çizilecek, surede geçen ayetler, manalarına göre gruplar halinde tasnif edilecektir. Ayrıca surede geçen emir ve nehiy ayetlerinin anlaşılması için kelime tahlillerine gidilecek, konunun anlaşılması yönünde gayretler sarf edilecektir.

3.2. Kapsam ve sınırlılıklar

Üzerinde çalıştığımız tezimiz, sadece bir sure ele alınarak yapılan bir değerlendirme olması nedeniyle, İsrâ suresindeki emir ve nehiy ifade eden ayetler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu anlamda sure içerisinde emir ve nehiy ifade eden ayetler, gruplar halinde tasnif edilmiş, emir, öğüt, uyarı ve nehiy manasında olmayan ayetler çalışmanın dışında tutulmuştur. Bu şekilde, suredeki ahlaki değerler ön plana çıkartılarak, çalışmamızın sınırları belirlenmiştir. Bu ilkeler ele alınırken de diğer semavi dinlerde var olan, on emir gibi ilahi emirler silsileleri değerlendirmeye dahil edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Tekniği ve Tezimizin Diğer Çalışmalardan Farkı

Tezimiz bir sure çalışması olduğu için öncelikle temel ve güncel tefsir kaynaklarından ulaşılabildiği ölçüde istifade edilerek bu alandaki çalışmalar, sözlükler ulaşılabildiği ölçüde taranmıştır. Bu tarama sonucunda, İslam Hukuku sahasında emir ve nehiy kavramları üzerine yapılan birçok çalışmanın olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların bir kısmı, emir ve nehiy

kavramlarını mezheplere göre değerlendirirken, bir kısmı da emir ve nehyi dil ve usul açısından ele almıştır.¹ İsra suresi hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında da, genelde İsra suresinin miraç mucizesi ile birlikte değerlendirildiği ve genel manada bir tefsîre tabi tutulduğu anlaşılmıştır.²

Bununla beraber, üzerinde çalıştığımız tezimizin konusuyla yakından bağlantılı olarak, Yrd. Doç. Dr. Muhittin Akgül tarafından “İdeal Toplum Açısından İsra Suresi” adlı bir eser kaleme alınmıştır. Bu çalışmada sure, kısa bilgilerle tanıtılmış, daha sonra sure, âyet sırasına göre tefsir edilmiştir. Bu ayetler sıralanırken, her ayetten çıkarılan hüküm ve esaslar ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada İsra Suresine genel bir açıdan bakılmış, sureden çıkarılabilecek prensipler okuyucunun istifadesine sunulmuş böylece bu alanda değerli bir eser ortaya konulmuştur.

Bizim çalışmamızı, yukarıda bahsettiğimiz çalışmalardan ayıran en önemli husus ise, çalışmamızda İsra suresi, emir ve nehy bağlamında değerlendirilmiş olup, ayetler sırayla değil, konularına göre gruplar halinde incelenmiştir. Bu şekilde ayetler arasında konu bakımından bir uyum sağlanmış, ele alınan ayetler güncel yorumlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, tezimizde emir ve nehy kavramları üzerinde durulmuş, bu kavramlar açıklanırken ulaşılabildiği ölçüde, fıkıh usûlü kaynaklarından ve eşbah ve'n-nezair kitaplarından yararlanılmıştır.

---

¹ Geniş bilgi için bakınız: Abdurrahman Büyükkörükçü tarafından hazırlanan “Kur’an’ı Kerim’de Rasulullah’a Yöneltilen Emir ve Nehiyeler” adlı ve Ali İhsan Pala tarafından hazırlanan “İslam Hukuk Metodolojisinde Emir ve Nehyin Yorumu” adlı doktora tezleri. Abdullah Acar tarafından hazırlanan “Kur’an’ı Kerim’deki Emir ve Nehy Siygalarının Mezheplere Göre Tahlili” adlı ve Ali Serenli tarafından hazırlanan “İslam Hukuk Usûlünde Emir” adlı yüksek lisans tezleri.

² Geniş bilgi için bakınız: Abdullah Üzümcü tarafından hazırlanan “Tefsirlerde İsra ve Miraçla İlgili Yorumlar” adlı yüksek lisans tezi.

BİRİNCİ BÖLÜM

EMİR VE NEHİY KAVRAMLARININ TARİFİ

İnsanları yaratan ve onlara sayılamayacak kadar nimetler veren Allah Teâla'nın, insanlara dilediği şeyi helal, dilediğini de haram kılması O'nun asıl hakkıdır. Dolayısıyla Allah Teâla, insanı ve diğer varlık âlemini yaratırken, onlara evvela ol emrini buyurmuş, böylece diğer bütün şeri hükümleri bunun üzerine bina etmiştir. Bu şekilde, insanın ruhunun ilk muhatap olduğu şey de "emir" olmuştur.³ İnsan ruhunun ilk muhatap olduğu şey emir olunca, Allah'tan gelen diğer emir ve nehiylere de boyun eğmesi muhakkaktır. Buna binaen yeryüzündeki canlı cansız bütün varlıkların isteyerek veya istemeyerek Allah'a boyun eğdiği de ortadadır.⁴ Varlık sahnesinde olan insanın ise bu itaat halkasına katılmaktan başka çaresi bulunmamaktadır.

1. Emir

Emir, sözcüğünün sözlükte iki farklı anlamı vardır. Bunlardan biri; nehyin zıddı olarak bir işin yapılmasını istemektir.⁵ İkinci anlamı ise; hal, durum, iş, olay veya konumdur. Bu anlama gelen emrin geniş bir kullanım alanı mevcuttur. Kur'an'ı Kerîm'de yer aldığı 150 den fazla ayette de genellikle bu mânayı ifade etmektedir.⁶ Usul tabiri olarak ise emir; fiilin ileride yerine getirilmesi talebine delâlet eden söz veya sözcüktür.⁷ "Namazı

---

3 el-Kardavi, Yusuf, "İslamda Helal ve Haram", çev.: Ramazan Nazlı, İst., ts., s. 34.

4 Rad, 13/15.

5 Cevherî, İsmail b. Hammad, "es-Sıhah", Tah.: Ahmed Abdulğafur Attar, I-V, Daru'l- Kitabi'l-Uzla, ts., "emr" md. II, 580; el-İsfehâni, Ebi'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed Ragıb, "el-Müfredat fi garibi'l-Kur'an", Darul Marife, Beyrut, ts., "emr", md., s. 24; İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem, "Lisanu'l Arap", I-XV, Daru Sadr, Beyrut, ts., "emr" md., IV, 26-27.

6 Abdalbaki, Muhammed Fuad, "Mu'cemu'l müfehres li-elfazi'l-Kur'an", I-II, Matbaatu's-Sekafiyye, Kahire, 1970, "emr" md., I, 49-50.

7 Hudari Bek, Muhammed, "Usulu'l-fıkıh", Mısır, 1962, s. 213; San'ani, Muhammed b. İsmail el-Emir, "Usülü'l-fıkıh el-müsemma icabetü's-sâil şerhu buğyetül amel", Beyrut, 1986, s. 273; el-Baci, Ebu'l Velid Süleyman b. Halef, "Ehkamu'l-fusül fi ahkamil, usül", Müessesetu'r-Risaleti, Beyrut, 1989, s. 73; el-Haşimi, Ahmed, "Cevahirul-balâgâ", Mısır, 1960, s. 77; Carım, Ali Emin Ahmed, "Belagâtü'l-vâzıha", Mısır, 1961, s. 179; Halef, Abdul Vehhab, "İlmu usuli'l-fıkıh", Kahire, 1942, s.

*dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz*⁸ ayetindeki emir bu manada kullanılmıştır. Mukatil b. Süleyman ise, emir kelimesini iki kısma ayırmış birinci kısımda emri; Allah'ı bir olarak tanıma ve şirki yasaklamak olarak tarif etmiştir. Buna delil olarak da: “Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız” ayetini delil getirmiştir. İkinci bölümde ise emri; Hz. Peygamber (s.a.v.)'i tasdik etmek ve ona tabi olmak şeklinde açıklamıştır.⁹

Emir; sarf-nahiv ve belagat açılarından dil ve edebiyatı, lafız-mâna münasebeti sebebiyle mantığı ve kelam ilmini ilgilendirmekle birlikte fıkıh usûlünün de önemli terim ve konularından birini teşkil eder. Fıkıh usulünde, Kur'an ve sünnetteki emir kiplerinin ve bu anlama gelebilecek diğer ifade şekillerinin manaya delaleti ve bunlardan hüküm çıkarılması hususu ise ayrı bir önem taşır.

Çoğunluğunu Mutezileye mensup âlimlerin oluşturduğu bir grup usulcü, emri; bir kimsenin daha aşağı konumdaki birine “yap” demesi veya bunun yerine geçecek bir söz söylemesi¹⁰ şeklinde tanımlamışlarsa da, fıkıh usulünde emir; bir işin yapılmasının otoriter bir tarzda istenmesi için vazolunmuş söz olarak tarif edilmiştir.¹¹

Emrin, beş şartı bulunmalıdır, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1- Lafız olmak (sözlü olmak): Emir sözlü olur, fiil ve işaret ile emir meydana gelmez. Ashap, Peygamberimizin visal orucunu emir telakki ederek ona uymak istemişler. Ancak bundan yasaklanmışlardır. Bu da fiilin emir olmadığını göstermektedir.

159; Şaban, Prof. Dr. Zekiyyüddin, “İslam Hukuk İlminin Esasları”, ter.: Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, T.D.V. yay., Ankara, 1999, s. 327.

8 Bakara, 2/43.

9 Mukâtil, Süleyman el Belhi, “el-Eşbah ve'n-neza'iri fi'l-Kur'ani'l-Kerim”, tah.: Abdullah Mahmud, Mısır, 1994, s. 113.

10 Gazzali, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, “Kitabu'l-mustasfa min 'ilmi'l-usul”, Matbaatu'l-Emiriyye, Mısır, h.1322, s. 367-368.

11 Erdoğan, Doç. Dr. Mehmet, “Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü”, Rağbet yay., İst., 1998, “emr” md., s. 93.

2- Talep: Emir sîgası ile bir işin yapılması talep edilir. Tehdid ve taciz gibi manalarda kullanılan emir sîgaları sarîh emir değildir.

3- Kesinlik: Nedb ve ibaha gibi manalarda kullanılan emir sîgaları, emir manasını ifade etmezler.

4- Emir Sîgası: Emir sîgası, bir işin yapılmasını istemek için konmuştur. “Şu işi senden isterim” sözü sarîh bir emir değildir. Ancak Kur’an ve sünnette bulunan haber cümleleri ile mecazen emir manası kasdedilir.

5- Üstünlük: Bundan maksat, âmirin me’mura göre daha üstün olmasıdır. Bir kimsenin otorite yönünden müsavi olan bir kişiden bir işin yapılmasını istemesi, emir değil bir rica ve tavsiyedir.¹²

1.1. Emir Kipleri

Bir işin yapılmasını talep etmek veya emretmek için ya hakiki ya da mecâzi emir kipleri kullanılır.

Hakiki emir kipleri, “*Namaz kılın, zekât verin*”,¹³ “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol*”¹⁴ mealindeki âyetlerde görüldüğü gibi muhataba yönelik olabileceği gibi; “*Sizden her kim ramazan ayına ulaşırsa o ay oruç tutsun*”¹⁵ âyetinde yer aldığı üzere üçüncü şahsa yönelik de olabilir. Mecazi emir sîgaları ise haber kiplerinin yardımıyla elde edilir. Mesela: “*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali beklerler*”¹⁶ meâlindeki âyette “beklerler” ifadesi “beklesinler” anlamında; Hz. Peygamber’in, “hâkim öfkeli iken hüküm vermez”¹⁷ hadisinde geçen “hüküm vermez” ifadesi de “hüküm vermesin” anlamında kullanılmıştır.¹⁸

Emir talebi şu şekillerden biri ile olabilir:

12 Halef, “*age*”, s. 159; Atar, Doç. Dr. Fahrettin, “*Fıkıh Usulu*”, M.Ü.İ.F. yay., İst., 1988, s. 177-178.

13 Bakara, 2/43.

14 Şûra, 42/15.

15 Bakara, 2/185.

16 Bakara, 2/228.

17 Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, “*Sahih-i Buhari*”, I-IX, Matbaatü'l-Meymeniyeye, Mısır, 1323, VIII, 4, Kitabul Ahkâm 13. bab.

18 Atar, “*age*”, s. 178.

1. Bilinen emir sîgası ile: “*Sana vahyolunan kitabı oku*”¹⁹ ayeti buna örnektir. Bu ayette geçen “oku” sözcüğü doğrudan emir manasındadır.

2. “*Allah’a ve Rasûlüne iman edesiniz diye.....*”²⁰ ayeti, emir lâm’ı ile birlikte kullanılan muzari fiile örnek olarak zikredilebilir. Bu ayette geçen “iman edesiniz”, kısmı “iman ediniz” manasında emir olarak anlaşılmalıdır.

3. Haber verme maksadıyla olmayıp talep maksadıyla kullanılan haber cümlesine ise: “*Anneler çocuklarını emzirirler*”²¹ ayeti örnektir. Zira bu ayetten maksat, annelerin çocuklarını emzirdiklerini haber vermek değil, annelerden çocuklarını emzirmeyi talep etmektir.²²

1.2. Emir Sözlerinin Gerekliliği

Emir sîgası mutlak olarak kullanıldığı takdirde emrolunan için vücutunu ve derhal o işin yapılmasını gerektirir.²³ Bu sîganın vücut ifade ettiğine dair delilleri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Ayet-i Kerime’de; “*Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mümin bir erkek ve mümin bir kadın için, kendi işlerinden dolayı Allah ve Peygamberin hükmüne aykırı olanı seçmek yoktur*”²⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Bu ayet, Allah ve Rasûlü bir işin yapılmasını emrederse o iş vacip olur şeklinde anlaşılmalıdır.

Verilen emrin derhal yerine getirilmesi gerektiğinin delillerinden bir diğeri ise, yüce Allah’ın: “*Öyle ise hayır işlerinde birbirinizle yarışın*”,²⁵ buyruğudur. Şer’î bütün emirler hayırdır. Onları yerine getirmek için yarışmak emri, bu emirleri yerine getirmek için eli çabuk tutmanın vâcib oluşuna delildir.

19 Ankebut, 29/45.

20 Feth, 48/9; Mücadele, 58/4 .

21 Bakara, 2/233

22 Şaban, “age”, s. 327.

23 Suyuti, Celaledin Abdurrahman, “el-Eşbah ve’n-neza’iri fi kavâ’idi vefuru’i fikhî’ş-şafi’iyyeti”, Mektebeti Mustafa el-Baz, Mısır, 1959, s.83; Bilmen, Ömer Nasuhi, “*Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*”, I-VIII, Bilmen yay., İst., 1967, I, 50; Atar, “age”, s. 178.

24 Ahzab, 33/36.

25 Bakara, 2/148.

Diğer taraftan bazen emir, bunu gerektiren bir delil dolayısıyla vücûb ve fevriliğin çerçevesi dışına da çıkabilir.²⁶ Bu şekildeki emir, vücûb ve fevriliğin dışında şu başlıklar altında da incelenebilir.

Mendubluk: “Alışveriş yaptığınız vakitte şahit tutun.”²⁷ Buradaki alışverişe şahit tutma emri mendubluk ifade eder. Buna delil de Hz. Peygamber’in bedevî bir araptan şahit tutmaksızın bir at satın almış olmasıdır.²⁸

Mübahlık: Çoğunlukla emir, yasaklamadan sonra gelirse yahut da sakıncalı olduğu zannedilen bir hususa cevap olursa bu hükmü ifade eder. “İhramdan çıktığınızda avlanın”²⁹ denilmiştir. Burada avlanma emri mübahlık ifade eder. Çünkü Allah ayette ihramlı iken avlanmayı yasaklamıştır.³⁰

Sakıncalı olduğu zannedilen bir hususa cevap olarak geldiği takdirde mübahlık ifade eden emrin örneği de; Peygamber efendimizin, vedâ haccında bayramın birinci günü yapılan hac fiillerinden birisinin, diğerinden önce yapılması ile ilgili, kendisine sorulan bir soruya cevap olarak verdiği “Yap, bunda bir sakınca yoktur”³¹ sözüdür.

Tehdit: “Dilediğinizi yapın. Çünkü O ne yaptığınızı çok iyi görendir”³² ayeti ile “Artık dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun. Gerçekten biz zalimler için bir ateş hazırlamışızdır”³³ ifadeleri burada örnek olarak gösterilebilir.

26 Halef, “age”, s. 159; Atar, “age”, s. 180; Zeydan, Dr. Abdulkerim, “el-Veciz fi usuli'l-fıkhi”, Müessesetu'r-Risaleti, Beyrut, 2002, s. 292-293; Ebû Zehra, Prof. Dr. Muhammed, “İslam Hukuk Metodolojisi Fıkıh Usulü”, çev.: Prof. Dr. Abdulkadir Şener, Fecr yay., Ank., 1994, s. 153.
27 Bakara, 2/282.

28 İbn Hanbel, Ahmed, “Müsned”, tah.: Şuayb Arnavut, Adil Mürşit, I-L, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1996/1999-2001, XXXVI, 205-206; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, “Sünen-i ebi Davud”, I-IV, Daru İhyai's-Sünne, 1952, Kitabul Akdiye, III, 308, (hadis no: 3607). Bu hadis Huzeyme b. Sabit (r.a.) tarafından rivayet edilmiş olup, hadiste bir olaydan sözedilmektedir. Hz. Peygamber bu olay sebebiyle de Huzeyme (r.a.)'nin şahitliğini iki adamın şahidliğine denk olarak değerlendirmiştir.

29 Maide, 5/2.

30 Haydar Efendi, “Usûl-i Fıkıh Dersleri”, Üçdal Neşriyat, İst., 1966, s. 47; Atar, “age”, s. 179.

31 Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, “Sahih-u Müslim”, I-V, tah.: Abdullah Ahmed Ebu Zeyne, Daru'ş-Ş'ab, Kahire, ts., III, 440-441, Kitabul Hacc 299-301.

32 Fussilet, 41/40.

33 Kehf, 18/29.

Burada emirden sonra tehdidin söz konusu edilmesi bu emrin tehdit için kullanıldığının delilidir.³⁴

Emir, bazen fevrîlikten³⁵ terâhî³⁶ özelliğine geçiş yapabilir. Buna örnek, ramazan orucunu kaza etmektir. Bu emrolunmuş bir iştir. Bu emrin terâhî ifade ettiği hakkında delil ise, Hz. Aîşe'nin; "Bazen üzerimde ramazan ayı orucundan borç olur da, bu kaza borcunu ancak Şaban ayında yapabildim. Buna sebep ise Rasûlullah'ın durumudur"³⁷ şeklindeki rivayetidir. Eğer bu halde emri geciktirmek haram olsaydı, Hz. Âişe'nin bu uygulamasına Hz. Peygamberin ses çıkarmaması söz konusu olamazdı.³⁸

1.3. Emrin Yerine Getirilmesi İçin Yapılması Gereken Hususlar

Emrolunan bir işin yerine getirilebilmesi bir başka hususa bağlı olursa, o husus da emrolunan bir iş olur. Eğer emrolunan iş vâcib ise o şey de vâcib olur. Eğer emrolunan husus mendub ise o şey de mendub olur. Vâcibe örnek, avreti örtmektir. Eğer avreti örtmek, bir kumaş satın almayı gerektiriyor ise böyle bir satın alma vâcib olur. Menduba misal, cuma günü için hoş koku sürünmek gösterilebilir. Eğer bunun için hoş koku satın almak gerekirse, böyle bir satın alma mendub olur.³⁹

Yukarıda zikredilen bu kaide, kendisinden daha genel kapsamlı olan bir başka kaidenin kapsamı içerisindedir. O kaide de şöyle ifade edilir: "Vücutta bir şeye tabi olan hükümde dahi ona tabi olur."⁴⁰ Yani, araçlar maksatlarının hükmünü alırlar. Buna göre emrolunan hususların araçları da emrolunmuş şeylerdir. Dolayısıyla, yasak kılınmış şeylerin yolları da yasak kılınmış demektir.

34 Atar, "age", s. 179.

35 Hemen yapılması gereken.

36 Zamanla fırsat bulunca yapmak.

37 Müslim, "age", III, 200, Kitabus Sıyam 159.

38 Ebû Zehra, "age", s. 155; Zeydan, "age", s. 297-298.

39 Atar, "age", s. 180.

40 Yıldırım, Mustafa, "Mecellenin Külli Kaideleri", D.Ü.İ.F. yay., İzmir, 2000, s. 120.

2. Nehiy

Nehiy: Sözlükte, yasaklamak, men etmek anlamındadır.⁴¹ Arapça'da akıl kelimesi nehiy kelimesinin mastarından gelen "nuhâ" kelimesiyle isimlendirilmiştir. Çünkü akıl, yanlış davranmayı yasaklamaktadır.⁴² Usul tabiri olarak ise nehy; kendisini üstün ve yüksek telakki eden tarafından, nehye delâlet eden bir sîgayla fiilin yapılmasından el çekmeyi istemektir.⁴³

Bu tanımlardan, İslâm'ın haram kıldığı, hoş görmediği, çirkin kabul ettiği, yapılmasında fayda görmediği şeylerin yapılmasını yasaklama manasının çıktığı görülmektedir. "*Ayetlerimizi yalanlayanların ve âhirete iman etmeyenlerin hevâlarına uyma*"⁴⁴ şeklindeki ayet de buna örnektir.

Bir şeyin yapılmamasını isteme, yani nehyi ifade etme birkaç şekilde olabilir. Bunları Kur'an'ın ifadeleriyle şöyle sıralayabiliriz:

*"Birbirinizin mallarını haram yollarla yemeyin. Ancak bu malların sizden karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret malı olması durumu müstesnadır"*⁴⁵; *"Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın."*⁴⁶ Yukarıdaki ayetlerde geçen "mallarınızı haram yollarla yemeyin" ve "cana haksız yere kıymayın" ifadeleri doğrudan nehyi ifade eden sözcüklerdir.

Fiilden el çekme isteğini bildiren emir sîgası için aşağıdaki ayet zikredilebilir: *"Ey iman edenler, cuma günü namaza çağırıldığınız zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış verişini bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır."*⁴⁷ Bu ayette geçen "alışverişini bırakın" ifadesiyle, cuma namazı vakti alışveriş yapmak yasaklanmaktadır.

41 Cevherî, "age", "nehy" md, VI, 2517; el-İsfehani, "age" nehy md., s. 507; İbn Manzur, "age" nehy md., XV,343-345; Haydar Efendi, "age", s. 122; Erdoğan, "age", "nhy" md., s. 366.

42 Razi, Muhammed b. Ebi Bekir, "*Muhtârü's-Sihah*", Darul Fikr, Beyrut, 2001, s. 559; Zeydan, "age", s. 301.

43 el-Baci, "age", s. 74; Halef, "age", s. 160; Zeydan, "age", s. 301.

44 Enam, 6/150.

45 Nisa, 4/29.

46 İsra, 17/33.

47 Cuma, 62/9.

Nehiy masterından türetilmiş fiile de: “O Rasûl, size neyi verdi ise onu alın. Sizi nelerden nehyetmişse ondan da kaçının”⁴⁸; “Siz iyiliği emreder, kötülükten de nehyedersiniz”⁴⁹ ayetleri örnek sayılabilir. Bu ayetlerdeki yasaklama ifadeleri, ayetlerde geçen “nehyetmek” kelimeleri ile yapılmıştır.

Haram kılmak anlamında “tahrir” masterından türetilmiş fiille helalliğin olumsuz şekline de şu ayetler örnektir: “O, onlara temiz olan şeyleri helal, pis ve necis olan şeyleri ise haram kılar.”⁵⁰; “Size ölü hayvan eti, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanların eti haram kılınmıştır.”⁵¹ Bu ifadelerdeki yasaklama, tahrir masterından olan kelimelerle yapılmıştır.

Bu şekilde yukarıda zikredilen tüm örneklerden anlaşılacağı üzere, kullanılan sözün yapısında bulunan haram veya nehiy ifadesiyle bir şey yasaklanmış olur.

2.1. Nehiy Kipleri

Nehiy kipleri; hakiki ve mecâzi nehiy kipleri olmak üzere iki kısımda incelenir.

Nehiy hâzır ve nehyi gâib kipleri, hakiki (sarih) nehiy kipleridir. Bu kiplerle bir işin yapılmaması istenirse ona hakiki nehiy denir. “Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın”⁵² ayeti buna örnektir. Hakiki nehiy kiplerinin dışındaki bazı kip, kelime, cümle ve üsluplar ile bir işin yapılmaması istenirse buna da mecazi nehiy denir.⁵³ “Rabbim, ancak çirkin fiillerin açık olanını da, açık olmayanını da haram kıldı”⁵⁴ ayeti buna örnek olarak gösterilebilir.

Nehiylerde kullanılan kipler her zaman kesin haramlık ifade etmeyebilir. Dolayısıyla nehiy sözlerinin beş ayrı şekilde bulunması mümkündür:

---

48 Haşr, 59/7.

49 Ali İmran, 3/110.

50 Araf, 7/157.

51 Maide, 5/3.

52 İsrâ, 17/33.

53 Zeydan, “age”, s. 301; Atar, “age”, s. 183.

54 Araf, 7/33

1- Bazen nehiy sözcüğü haramlık ifade edebilir: “*Meşru bir hak olmadıkça Allah’ın haram kıldığı bir cana kıymayın*”⁵⁵ ayetinde adam öldürmek kesin olarak haram kılınmaktadır.

2- Bazen de nehiy sözcüğü mekruhluk ifade edebilir: “*Cuma namazı için çağrıldığıңыз da alış verişi bırakın*”⁵⁶ ayetinde, bizzat alış verişi değil, bunun cumaya engel olacak bir şekilde yapılması mekruh sayılmıştır.

3- Yine nehiy sözcüğü dua anlamında olabilir: “*Ya Rabbi bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi haktan saptırma,*”⁵⁷ ayetinde “saptırma” nehiy değil dua manasındadır.

4- Nehiy sözcüğü umutsuzluk anlamında da olabilir: “*Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Siz ancak işlediklerinizin cezasını çekeceksiniz*”⁵⁸ ayetindeki inkârcıların ömrünün hiçbir işe yaramayacağı hususu buna örnek olarak verilebilir.

5- Son olarak emir sözcüğü irşad ve yol gösterme manasında olabilir: “*Size açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın*”⁵⁹ ayetinde müminlere bir yol gösterme vardır.⁶⁰

2.2. Nehyin Kapsamı

İbadetlerin edasından maksat, Allah’a yaklaşımdır. O halde Allah’ın nehyettiği şeyle O’na yaklaşılmaz. Öte yandan ibadetler, bir kısım dini teklifler olup Allah’ın emriyle ilgilidir. Dolayısıyla Allah’ın nehyi bu şekilde dini tekliflere taalluk etse, bu, emredilen şeyin yapılmamasını gerektirir.

Nehyin kapsamı, nehyedilen fiilin çirkin olmasıdır. Yani nehyedilen bir fiili işleyenin dünyada zemmedilmesi, ahirette ise o fiilden ötürü cezalandırılmasıdır. Mesala “haram yeme, yalan söyleme” sözleriyle insan haram yemeden ve yalan söylemekten menedilmiş olur. Bu sözlerle, yalan

55 En’am, 6/151.

56 Cuma, 62/9.

57 Ali İmran, 3/8.

58 Tahrim, 66/7.

59 Maide, 5/101.

60 Daha fazla bilgi için bk., Halef, “age”, s. 160; Zeydan, “age”, s. 301-302; Bilmen, “Kamus”, s. 65-66; Atar, “age”, s. 183; Şaban, “age”, s. 339.

söylenin, haram lokma yemenin kötü olduğu anlaşılır.⁶¹ Dolayısıyla, nehyde, kesin bir sakındırma vardır, bir fiilin yapılmaması isteği söz konusudur. Bu yapmama isteği sürekli ve müminlere yasaklama hükmünü bildirir. Nehyedilen fiiller, müminlere zararlıdır ve onları günaha götürücü şeylerdir.⁶²

İslâm'ın, yapılmasını hoş görmediği, haram veya mekruh dediği şeylerin özleri şeriata uysun uymasın, fark etmez. Nehyedilen bütün davranışlar ve fiiller müslümanların kaçınması gereken şeylerdir.

3. Emir ve Nehiy Kiplerinin Muhatapları

Allah Teâla'nın kullarından razı olduğu dini, Allah'ın ve Rasûlünün istediği gibi yaşayabilmek, dine tealluk eden nasları şârinin muradı doğrultusunda anlamak ve onları uygulama sahasına geçirebilmek için bir takım şartlar gerekir. Bu şartların başında da sorumluluğunu yerine getirebilme bilinci yatar.

Emir ve nehiy ile ilgili hitapların kapsamına giren, mükellef kimsedir. Mükellef de bâliğ ve âkil olandır. Bâliğ lafzı ile küçük yaşta olan kimse kapsam dışında kalmaktadır. Bu münasebetle küçük, emir ve nehiy kipleri ile bâliğin yükümlülüğüne eşit bir şekilde yükümlü tutulmaz. Fakat itaate alıştırmak üzere iyiyi, kötüden ayırt edebilme zamanından sonra ona ibadet yapması emrolunur. Âkil sözü ile de deli, kapsam dışında kalmaktadır. Deli kimse emir ve nehy yerine getirmekle yükümlü değildir. Fakat başkasına bir saldırganlık yahut bir şeyleri ifsâd etmenin söz konusu olduğu işlerden alıkonulur. Eğer emrolunmuş bir işi yapacak olursa, delinin emri yerine getirme kasdı bulunmayacağından onun yaptığı fiil sahih olmaz.⁶³

Emrolunan bir işin kâfir tarafından, kâfir iken yapılması sahih değildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve istemeyerek harcamalarından başka bir şey*

61 Atar, “age”, s.184.

62 Ebû Zehra, “age”, s. 157; Şaban, “age”, s. 288.

63 Şaban, “age”, s. 289.

*değildir.*⁶⁴ Bununla birlikte kâfire, İslâm'a girdiği takdirde bu emirleri kaza etmesi de emrolunmaz. Çünkü ayette: “*Sen o kâfirlere de ki: Eğer vazgeçerlerse onlara geçmiş günahları mağfiret olunur.*”⁶⁵ buyurulmaktadır.

Tezimizin giriş kısmını oluşturan bu bölümde, çeşitli usul kaynaklarından yararlanarak kavramlara açıklık getirmeye çalıştık. Bu vesileyle emir ve nehyin işaret ettiği değişik manaları ele alarak bu kavramların oluşturduğu çerçeveyi belirlemeyi amaçladık. Böylece okuyucunun daha sonraki bölümleri anlamasına yardımcı olmak için ön hazırlık yapmış olduk.

Çalışmamızın bundan sonraki aşamasında ise İsrâ suresi hakkında genel bir bilgi vermeye çalışacağız. Bu şekilde İsrâ suresini tanıtmamızın, sureyi daha verimli bir şekilde yorumlamamıza yardımcı olacağına inanıyoruz. Bu bağlamda ilk olarak, bu surenin tarihi arka planı üzerinde duracağız. Bunun yanında surenin adı, fazileti ve konusu hakkında bilgilere de yer vereceğiz.

---

64 Tevbe, 9/54.

65 Enfal, 8/38.

İKİNCİ BÖLÜM

İSRA SURESİNİN TARİHİ ARKA PLANI

İsra suresi, Hz. Peygamber'in tevhit esasını tebliğ etmeğe çalıştığı ve düşmanlarının da bu gayretini başarısızlığa uğratmak için ellerinden geleni yaptığı bir dönemde nazil oldu. Fakat müşriklerin tüm çabalarına rağmen İslâm, Medine de taraftar bulmaya devam ediyordu.

Mekke'de de gerçek müminler küçük bir toplum oluşturmuşlar ve İslâm'ı zafere ulaştırmak için her türlü tehlikeye karşı durmaya hazır bir hale gelmişlerdi. Onların yanı sıra Evs ve Hazreç (Medine'de iki büyük kabile) içerisinde 100'e yakın kişi de müslüman olmuştu. Bu nedenle Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicret edip orada bütün müslümanları toplama ve İslâm ilkelerine dayalı bir devlet kurma zamanı gelmişti. Miraç dönüşünde Hz. Peygamber bu surede yer alan mesajı getirdi.⁶⁶

Bir önceki Nahl suresinde, Müslümanlardan, İslam'a karşı kin ve düşmanlık gösteren müşriklerin azgınlık ve taşkınlıklarına karşı sabretmeleri, bu yüzden üzüntüye kapılmamaları istenmektedir. İsra suresinde ise, Peygamber'in, (s.a.v.) şeref ve itibarının Allah yanındaki yüceliğinden bahsedilir. Böylece kâfirlerin hiçbir azgınlığının bu şerefe leke süremeyeceğine işaret edilir.⁶⁷

1. Surenin Adı ve Fazileti

İsra suresi, Mekke döneminde indirilen son surelerden biri olup Kasas süresinden sonra nazil olmuştur. Adını, Hz. Peygamber'in Mekke'den Kudüs'e götürülüşünden bahseden ilk ayetindeki "gece yürüyüşü" anlamına

---

66 Mevdudi, Ebu'l-Ala, "*Tefhimu'l-Kur'an*", ter.: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, I-VII, İnsan yay., İst., 1991, III, 73.

67 Yıldırım, Celal, "*İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*", I-XI, Anadolu yay. İst., 1987, VII, 3450

gelen “İsra” kelimesinden alır.⁶⁸ Ayrıca “Sübhân” ve İsrailoğulları’na yer verilmesi sebebiyle “Beni İsrail” süresi olarak da adlandırılmıştır.⁶⁹ Surenin Kur’an’daki sırası: 17⁷⁰ olup, ayet sayısı ise 111 dir.⁷¹

İsra suresinin faziletiyle ilgili olarak da, Hz. Aişe’den gelen rivayette, Rasûlullah’ın her gece İsra ve Zümer sûrelerini okuduğu rivayet edilmektedir.⁷²

2. Surenin Nüzul Yeri ve Zamanı

Sure içindeki 26., 32., 33. ve 57. ayetlerle 73-80. ayetler arası Medine’de, diğerleri ise Mekke’de indirilmiştir.⁷³ Elmalılı Hamdi Yazır’a (ö.1361/1942) göre de sadece 60. ayet Medine’de indirilmiştir.⁷⁴

Surenin ilk ayeti, bu surenin Miraç⁷⁵ olayı sırasında indirildiğini göstermektedir. Miraç hadisesi de hicretten bir yıl önce meydana gelmiştir. O halde bu sure Mekke döneminde indirilen son surelerden biridir.⁷⁶

3. Surede Yer Verilen Konular

Bu sure, Allah Teâlâ’yı tesbih ile başlamakta ve O’na hamededilerek sona ermektedir. Çoğunlukla da inançla ilgili konuları bünyesinde toplamaktadır. Bu konuların sure içinde dağılımına baktığımızda ise, genel olarak belirli bir şekilde sıralanan ayet gruplarının, konularda bütünlük

68 Zemahşeri, Ebu’l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, “*el-Keşşaf an hakaiki kavamidi’t-tenzil ve uyuni’l-ekavili fi vucuhi’t-tevil*”, I-IV, Daru’l-Kitabi’l-Azya, Beyrut, 2006, II, 475; Sabuni, Muhammed Ali, “*Saffetü’t-tefasir*”, I-III, Daru’s-Saâdet, Beyrut, 1981, II, 150.

69 Derveze, Muhammed İzzet, “*et-Tefsiru’l-Hadis*”, I-X, Daru İhyâi’l-Kutubi’l-Arabi, b.y.y., 1962, III, 213; Çetin, Abdurrahman, Döndüren, Hamdi, “*Şamil İslam Ansiklopedisi*”, “*İsra Suresi md.*” I-VIII, Dergah Ofset, İst., 2000, IV, 154; Karaman, Hayrettin, ve diğerleri, “*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*”, I-V, DİB yay., Ankara, 2003, III, 401.

70 Derveze, “*age*”, III, 213.

71 Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, “*Hak Dini Kur’an Dili*”, sad.: Doç. Dr. İsmail Karaçam, Yrd. Doç. Dr. Emin Işık, Dr. Nusrettin Boleli, Abdullah Yücel, Mahmut Özakkaş, I-X, Azim yay., İst. 1935, V, 271.

72 İbn Hanbel, “*age*”, XXXX, 452.

73 Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, “*el-Bahru’l muhît*”, I-VIII, Matbaatu’s-Saade, Mısır, h.1328, VI, 2.

74 Elmalılı, “*age*”, V, 271.

75 Göge yükseliş manasındadır. Derveze, “*age*”, III, 214.

76 Ebu Hayyan, “*age*”, VI, 3; Mevdudi, “*age*”, III, 73.

sağladığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu sure içerisindeki Allah Teâla'nın kuluna olan mesajlarını ayet grupları halinde, birkaç bölümde incelememiz mümkündür.

İlk olarak surede, Mekke'de hicretten önce meydana gelen İsra hadisesinden bahsedilerek Allah'ın, bazı nişan ve alametlerini göstermek üzere kulu Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürdüğü, bunun da Hz. Peygamber için bir mucize olduğu ifade edilmektedir.⁷⁷ Daha sonra İsrailoğulları'nın çıkardıkları iki karışıklığa ve başlarına gelen felakete işaret edilir. Ayrıca, bu ayetlerde, Mekkeli müşriklere İsrailoğulları'nın başına gelen olaylardan ders almaları uyarısında bulunulmakla birlikte Kur'an'daki kıssaların genel anlatımına uygun olarak bütün insanların ibret almaları amacının gözetildiği de söylenebilir. Aynı bölümde kişinin hayrı istediği gibi şerri de istediği, her insanın yaptığı işlerin kıyamet gününde açık bir kitap olarak önüne konulacağı bildirilir. Buna ilaveten hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenmeyeceği, Allah'ın bir şehri helak etmek istediğinde oranın ileri gelenlerine kötü işler yapmalarını emrederek o beldeyi helak edeceği, dünya ve ahireti isteyenlerin karşılıklarını bulacakları ifade edilir.⁷⁸

Sürenin diğer bölümünde yalnız Allah'a kulluk etme, anaya babaya iyi davranma, akrabaya, yoksullara ve yolda kalmışlara haklarını verme, cimrilikten ve israftan kaçınma konuları üzerinde durularak bu hususlara uymayanların kınanacakları belirtilir. Bunların yanında, fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesi, zinadan kaçınılması Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıyılmaması, haksızlıkla öldürülen kimsenin velisinin de aşırılığa kaçıp hukuk dışına çıkmaması öğütlenir. Yine, yetim malına yaklaşılmaması, ölçü ve tartıda hile yapılmaması, kişinin bilmediği şeyin ardına düşmemesi ve yeryüzünde kibirle yürümemesi gerektiği ifade edilerek bunların Allah katında hoş görülmeven davranışlardan olduğu ifade edilir. Ayrıca toplumda bu

⁷⁷ İsra, 17/1.

⁷⁸ İsra, 17/4-21, Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, "Fethu'l-kadir el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi't-tefsir", I-V, Beyrut, 1996, III, 205; İbni Aşur, el-İmam eş-Şeyh Muhammed Tâhir, "Tefsîru't tahrîr ve't tenvîr," I-XXX, b.y.y., ts., XV, 6-9.

ilkelere uyulduğu takdirde yardımlaşma ve kardeşlik duygularının gelişerek güven ve huzurun sağlanacağına dikkat çekilir.⁷⁹

Bir sonraki bölümde ise, tevhid inancının temel kaideleri açıklanır. Bu anlamda cahiliye putperestlerinin çirkin davranışları reddedilir. Ve diğer peygamberlere verilen mucizelerle Rasûlullah'a verilen deliller beyan edilir. Sonra da müşriklerin, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) karşı düşmanlıkları, ona inen ayetler üzerine fitne çıkarmaya yeltenmeleri ve Allah Rasûlünü Mekke'den çıkarmaya çalışmaları bahse konu edilir.⁸⁰

Son bölümde de, bütün insanlar ve cinlerin bir araya gelseler bile Kur'an'ın benzerini ortaya koyamayacakları kesin bir dille vurgulanır. Hz. Peygamberin müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildiği, kendilerine ilim verilenlerin Allah'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapandıkları ve Kur'an'ı dinlemenin saygılarını arttırdığı belirtilir. Bu sure, Kur'an'ı ve ondaki gerçek hakikatleri dile getirerek, hamdın Allah'a mahsus olduğunu beyan ile son bulur.⁸¹

İsra suresine genel olarak bakılacak olursa; ayetlerde toplum ahlakına zarar verecek davranışların ortadan kaldırılması hedeflendiği, geçim darlığı endişesiyle çocukları öldürme ve öç almak için, ölünün yakınlarının, katilin yakınlarını da öldürmeleri geleneğine karşı çıkıldığı, böylece toplumda can güvenliğinin sağlanmasına yönelik esaslar konulduğu görülecektir.⁸²

Sonuç olarak, bu surede, Hz. Peygamber'in yaşadığı isra olayına, bunun yanında vasiyetler, emirler, nehiyeler ve sosyolojik hükümler bütününe işaret edilmiştir. Furkan suresinde de buna benzer tavsiyeler geçmişti, ancak orada ayetler, kulları, ahlaki fiillere teşvik eden bir üslup ile zikredilirken, isra suresinde ise; buyruklar, yasaklar, tavsiyeler, gereklilikler ve uyarılar tarzında zikredilmektedir. Diğer bir ifadeyle, burada tavsiyeler Kur'ânî üslûbun belirgin

79 İsra, 17/22-37, Razi, Fahreddin, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, I-XXX, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyyi, Tahran, ts., XX, 196-203.

80 İsra, 17/38-80, Sabuni, “*age*”, II, 150.

81 İsra, 17/81-111, Taberi, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, “*Câmiu'l-beyan an tevili âyi'l-Kuran*”, I-XXX, Mısır, 1954, XV, 157-167.

82 Razi, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, XX, 204.

olduğu etkili bir üslupla, soyut olarak zikredilmiş, ardından aklen iyi ve kötü olan şeylere de yer verilmiştir.⁸³ Ayrıca bu sure, diğer Mekkî surelerde görüldüğü gibi akide ve dinin esaslarını daha bir sağlamlaştırmaya önem vermektedir.⁸⁴

İsra suresinin içerdüği konuları kısa paragraflarla açıklamaya çalıştıktan sonra, şimdi de çalışmamızın temelini teşkil edecek olan sure içerisindeki emir ve nehiy ayetlerini işleyeceğimiz bölüme geçebiliriz.

---

83 Derveze, “*age*”, III, 220-221.

84 Zuhayli, Prof. Dr. Vehbe, “*Tefsiru ’l-Münir*”, ter.: Hamdi Arslan, Dr. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Dr. H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, I-XV, Bilimevi Bas., İst., 2005, VIII, 7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çalışmamızın bir önceki bölümünde emir ve nehiy kavramları üzerinde durduk. Şimdi de İsra suresi kapsamında emir ve nehiy ifade eden ayetleri ele alacağız. Bu ayetler üzerinde dururken, Allah Teâla'nın insandan kesin olarak yapılmasını istediği fiilleri, emir ayetleri; yapılmamasını istediği fiilleri ise nehiy ayetleri başlığı altında işleyeceğiz. Ayrıca kişinin tatbik ettiği zaman Allah'ın razı olacağı, sevap kazanacağı fiilleri, öğüt ayetleri kapsamında ele alırken; kişinin yapmaması gereken, yaptığı zaman Allah'ın rahmetinden uzaklaşacağı fiilleri de uyarı ayetleri kapsamında değerlendireceğiz. Dolayısıyla birinci kısımda, Allah'ın insanlara olan emir niteliğindeki mesajları ile öğüt niteliğindeki tavsiyelerine; ikinci kısımda da, nehiy ayetleri ile uyarı mahiyetindeki ayetlerine yer vereceğiz.

1- İSRA SURESİNDEKİ EMİR VE ÖĞÜT AYETLERİ

İnanan kişi, kendisini yaratan, kendisine her türlü nimet veren Allah'a yakınlaşmak ve ona teşekkür etmek ister. İnsan bu şükran görevini, kendisini yaratanın yap dediklerini yapmakla, yasakladıklarından kaçınmakla ulaşabileceğini, bu sayede Allah'a karşı sorumluluğunu ve itaat vazifesini yerine getirebileceğini bilir. Dolayısıyla çalışmamızın bu ilk kısmında emir ve öğüt ifade eden ayetler değerlendirilecek ve okuyucunun istifadesine sunulacaktır.

1.1. Emir İçeren Ayetlerin Ana Vurguları

Bu başlık altında, Müslüman olmanın sorumluluğu üzerinde durulmaktadır. Çünkü aşağıda sıralanan emirler, insanı Allah'a bağlayan en önemli bağlardır. Bu bağlar tam ve sağlam olmadan Müslümanlıktan bahsetmek mümkün olmayacaktır. İsra suresinde geçen ve âdeta bizim müslümalığımızı test eden bu emirleri, sözden öteye götürüp, yaşantımızın her alanına nakşetmemiz gerekir. Bu anlamda ebedi saadetimizin temel taşı; iman etmek, yalnızca bir olan Allah'a ibadet etmek olacağından, değerlendirilmek istenen ilk ayetler de, tevhit esaslı ayetler olacaktır.

1.1.1. Sadece Yüce Allah'ın Zatına İbadet Edilmesi

İsra suresindeki emir ayetlerinin işlendiği bu bölümde, özel olarak Hz. Peygamber muhatap alınsa da onun şahsında insanlığa hitap edilmekte ve bütün ilahi dinlerde ortak olan başlıca dini ve ahlaki ödevler sıralanmaktadır. Bu sorumlulukların başında Allah'ın birliğini tanımak, bir olan Allah'a inanmak ve ona şirk koşmamak gelmektedir.

Şirk; alemlerin Rabbi olan Allah'a zatında, sıfatlarında ve hükümlerinde eş koşmak veya O'na ortak isnat etmektir.⁸⁵ Buradan da anlaşılacağı üzere tevhid de Allah'ı sadece bir yaratıcı olarak birlemek değil, aynı zamanda Onu sıfatlarında ve hükümlerinde de birlemek manasındadır.

İslam ile mükellef olan bir insan yaratılışla ilgili bazı olaylara, görerek ve tefekkür ederek; "Allah vardır" dese, sadece bu ikrar ve inanç o insani Müslüman yapmaz. Bilindiği gibi müşrikler de yaratıcı olarak Allah'ın varlığına inanmaktadırlar. Nitekim müşriklerle ilgili Kur'an'ı Kerimde; *"And olsun ki onlara: Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir diye sorsan, mutlaka; Allah derler. O halde nasıl (haktan) çevrilip döndürülüyorlar"*⁸⁶; *"And olsun ki onlara: Gökten su indirip onunla ölümünün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir diye sorsan, mutlaka, Allah derler. De ki: (Öyleyse) hamd de Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (söyledikleri üzerinde) düşünmezler"*⁸⁷ buyrulmaktadır.

Kuran'ı Kerim de zikredilen bu gibi ayetler meseleye açıklık getirmektedir ki, müşrik, Allah'a inanmasına rağmen Allah'a eş koşan insandır. Allah'a eş koşan insanın, Allah'ın varlığına olan imanını ister taklidi iman, ister tahkiki iman olsun bu insan "müşriktir" ve İslam dairesinde değildir.

Tevhit inancının zıddı olan şirkin temelinde, insanın kendi hevâsına tabi olup, nefsinin esiri olarak Allah'ın birliğine başkaldırması yatar. Allah Teâlâ da kendisine bir başkaldırı niteliğinde olan şirki zulüm olarak

85 el-İsfehâni, "age", şrk md., s. 357.

86 Ankebut, 29/61.

87 Ankebut, 2A9/63.

vasfetmekte ve: *“Muhakkak ki şirk büyük bir zulümdür”*⁸⁸ buyurmaktadır. Diğer bir ayette şirkin, kendisine büyük bir iftira olduğunu: *“...Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur”*⁸⁹ ayetiyle ortaya koyarak kendisine şirk koşanları affetmeyeceğini haber verir.

Allah Teâla şirk içerisinde olan toplumlara ıslah etmek için peygamberler göndermiş, onların şirkten arınmalarını istemiştir. Ancak şirkten arınmayarak ayak direten ve şirklerinde ısrarcı olan toplumlar, belirli bir süreden sonra büyük cezalar ve helak ile karşılaşmışlardır.⁹⁰

Kur’an’ı Kerim’de; *“Allah ile birlikte bir ilâh daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın”*⁹¹ buyurularak, akıl sahibi bütün varlıklara, Allah’tan başka hiçbir şeyi ilah olarak kabul etmemeleri veya Allah’ın yanı sıra başka bir tanrı icat etmemeleri emredilmiştir.⁹² *“Allah ile birlikte başka ilâh edinme; sonra kınanmış ve (Allah’ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın”*⁹³ ayetiyle de, tevhit inancı dışında her türlü düşünce reddedilmiş, bu inancın dışına çıkanların, sonunda mutlaka kınanacakları ve rezil olacakları, Allah’a ortak koştukları için putlarıyla baş başa bırakılacakları beyan edilmiştir.⁹⁴ Çünkü Allah’a ortak koşmak, büyük bir zulüm, en büyük haksızlıktır. Zalim ise her zaman kınanacak ve netice itibariyle yardımdan mahrum kalacaktır.⁹⁵

Allah’a ortak koşmama ve ondan başkasına ibadet etmeme konusuyla ilgili emirlerin Tevrat’taki ifadeleri ise şöyledir: *“Karşımda başka ilahların olmayacaktır, kendin için oyma put, yukarıda gökte olanın, yahut aşağıda yerde olanın, yahut yerin altında sularda olanın hiç suretini yapmayacaksın; onlara eğilmeyeceksin. Çünkü ben senin Rabbinim.”*⁹⁶

---

88 Lokman, 31/13.

89 Nisa, 4/48.

90 Hud, 11/26; Araf, 7/65; Kasas, 28/42.

91 İsrâ, 17/22.

92 İbni Aşur, “age”, XV, 64.

93 İsrâ, 17/39.

94 Taberi, “age”, XV, 61.

95 Elmalılı, “age”, V, 299.

96 Jones, Alexander, “The Jerusalem Bible”, Dorton Logman, London, 1968, s. 56, Çıkış, 20:3-6.

Yukarıda zikredilen İsrâ suresinin otuz dokuzuncu ayetine bakıldığında, bu ayetin, şirkin yasaklanmasını ve akıbetinden müminlerin sakındırılmasını ifade ettiği görülecektir. Aslında emir geneldir. Yalnız burada birey tek başına muhatap alınıyor ki, herkes bu emrin kendisine yöneltilen bir emir olduğunun, kendi şahsına yöneltildiğinin bilincine varsın.

İnanç kişisel bir sorundur. Herkes bizzat kendisi ondan sorumludur. Tevhit inancından sapan herkesi bekleyen akıbet ise, daha önce işlediği kötü fiillerden dolayı “kınanması”dır. Kınanmış durumda yardımcısız bırakılmasıdır.⁹⁷

Kur’an; *“Allah’ı bırakıp da ilâh olduğunu ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler. Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine hangisi daha yakın olacak diye vesile ararlar; O’nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır,”*⁹⁸ ifadeleriyle, insanı şirkin her türlüşünden uzak durması konusunda uyarmaktadır. Diğer bir yoruma göre ise, Allah’tan başka tanrı edinilen varlıkların melekler olduğu belirtilir. Çünkü müşrikler taptıkları putları ve heykelleri meleklerin sembolleri olarak kabul eder, onların şahsında meleklerle taptıklarını söylerlerdi. Unutulmamalıdır ki, melekler de dahil olmak üzere Allah’tan başka hiçbir varlık, Allah’ın yardımı olmadan kendisini zarardan koruma imkanına sahip değildir.⁹⁹ Unutulmamalıdır ki, müşriklerin tanrı olarak kabul ettikleri şeyler ancak Allah Teâla’nın yarattığı mahlukattan bir parçadır. İlah olduğunu iddia ettikleri şeyler ister güneş, ister ay, ister başka bir gezegen, isterse bir insan olsun hiç fark etmez. Zira bütün bunlar Allah’a boyun eğmiş, onun kainattaki kurallarına tabi olmaktadır.¹⁰⁰

97 Kutub, Prof. Dr. Seyyid, *“Fî zilâli ’l-Kur’an”*, ter.: İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, I-XVI, Hikmet Yay., İst., 1968, IX, 304.

98 İsrâ, 17/56-57.

99 Zemahşeri, *“age”*, II, 495.

100 Akgül, Yrd. Doç. Dr. Muhittin, *“İdeal Toplum Açısından İsrâ Suresi”*, Yeni Akademi Yay., İst., 2006, s., 165.

İsra suresindeki emirler silsilesinin birinci halkasını oluşturan tevhit esası ele alındıktan sonra bu esasın devamı niteliğindeki ebeveyne itaat konusuna geçilmektedir.

1.1.2. Ana Babaya İyilik Edilmesi

Emredilen ya da yerine getirilmesi gereken ikinci görev ana babaya iyi davranmaktır. Bu ilke belirlendikten sonra bireysel ve toplumsal yükümlülükler gelir. Artık bu yükümlülüklerin Allah'ın birliği ve inancından kaynaklanan sağlam temelleri vardır. Bu da yükümlülüklerin ve çalışmaların etkenlerini ve hedeflerini birleştirir. Dolayısıyla, inanç bağından sonra gelen ilk bağ aile bağıdır. Bu nedenle surenin akışı içinde anne babaya iyilik, Allah'a kulluğa bağlanmaktadır. Allah; *“Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine “of” bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülikle üzerlerine kanat ger ve: “Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de sen onlara (öyle) rahmet et!” diyerek dua et*¹⁰¹ buyurarak bir başka ahlaki sorumluluğa işaret etmektedir.

Unutulmamalıdır ki, insanın dünyaya gelmesinde, asıl ve nihai amil ya da müsebbip Allah olmakla beraber, bunun gerçekleşmesindeki harici ya da maddi ve fiili amil kişinin ana babasıdır. Böyle olduğu için de, yukarıda Allah'ı tazim ve tevhit konusundaki çağırışı hemen ana babaya tazim etme, yüce tutma emri izlemektedir.¹⁰²

Ebeveyne itaat hakkında zikredilen hadislere baktığımızda, Hz. Peygamber, en önemli amelleri; *“vaktinde kılınan namaz, anne babaya iyilik ve Allah yolunda cihad”*¹⁰³ şeklinde sıralamıştır. Başka bir hadiste de; *“Bir kişinin, kendisine güzel davranmanın en layık olduğu kimse hangi kişidir”* sorusuna *“anne ve babandır”*¹⁰⁴ diyerek bu konuya dikkat çekmiştir. Bunun

101 İsra, 17/23-24.

102 Esed, Muhammed, *“Kuran Mesajı”* ter.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, I-III, İşaret yay., İst., 1999, II, s. 564, 26. d.n.

103 Müslim, *“age”*, I, 272, Kitabu'l-İman 128.

104 Müslim, *“age”*, V, 410, Kitabu'l-Birr 1-2.

yanında Hz. Peygamber büyük günahların en büyüklerini, “Allah’a ortak koşmak, ana babaya asi olmak ve yalan şahitliği yapmak”¹⁰⁵ diye ifade etmiştir.

Allah Teâla, İsrâ suresinin 23. ayetinde, ebeveynin ihtiyarlık anında zayıf olduklarını, iyiliğe ve haklarının yerine getirilmesine daha çok muhtaç olduklarını hatırlatarak, onlara en ufak kötü bir sözün sarf edilmemesini, onlara hayır duaların yapılmasını tavsiye etmektedir.¹⁰⁶ Bu tavsiyelerle Kur’an’ı Kerim, gönülleri rahatlatan ifadelerle ve yüklü tablolarla çocukların kalplerinde iyilik ve merhamet duygularını coşturmayı hedeflemektedir. Çocukların geriye doğru duygulanmaları için de, onların vicdanlarının güçlü bir şekilde coşturulması, annelere ve babalara yöneltilmesi gerekir.¹⁰⁷

Bir başka açıdan ayet, insan üzerinde Allah’tan sonra en büyük hak sahibi olan kimselerin anne baba olduğunu bildirmektedir. O halde çocuklar anne ve babalarına itaat etmeli, saygı göstermeli ve hizmet etmelidirler. Toplumdaki kolektif ahlâk, çocukların anne babalarına müteşekkir ve saygılı olmalarını zorunlu kılmalıdır. Anne baba nasıl çocukluklarını besleyip büyüttülerse, çocuklar da onlara aynı şekilde hizmet etmelidirler. Her şeyin ötesinde bu ayet sadece ahlâkî bir emir veya tavsiye değil, aynı zamanda ayrıntılarını hadis ve fıkıh kitaplarında bulabileceğimiz anne babanın hak ve yetkilerinin dayanağı niteliğindedir. Bundan başka anne babanın haklarını gözetme, onlara itaat ve saygılı davranış, İslâm toplum ve medeniyetinde ahlâkî eğitimin en önemli ögesini oluşturmaktadır.¹⁰⁸

Anne babaya iyilik yapma emri sadece Müslüman anne ve baba hakkında değildir. Aksine kafir olsalar dahi, anne babaya iyilik yapmak gerekir.¹⁰⁹ Buna binaen, Cenabı Allah, ana babaya yapılacak itaatin sınırlarını da çizerek, asıl olanın ebeveynin meşru isteklerini yerine getirmek olduğunu bildirmiştir. Nitekim Yüce Allah; *“Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir*

105 Buhari, “age”, VIII, 4, Kitabu’l-Edeb 6. bab; Müslim, “age”, I, 276, Kitabu’l-İman 132.

106 Sabuni, “age”, II, 157.

107 Kutub, “age”, IX, 304.

108 Mevdudi, “age”, III, 103.

109 Zuhayli, “age”, VIII, 54.

*şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm*¹¹⁰ buyurarak bu konudaki hassasiyeti bildirmiştir. Ayrıca kişinin anne babasına kötü söz söylememesi, onlara kötü davranmaması da yapılacak iyilikler kapsamındadır. Aksine davranışın büyük günahlardan olduğunda da şüphe yoktur.¹¹¹

Ayrıca, bu emir, diğer dinlerde de yerini almıştır. Hz. Musa'ya vahyedilen on emir içerisinde "babana ve anana hürmet et, ta ki Rabbin sana vermekte olduğu toprakta ömrün uzun olsun"¹¹² ifadelerine yer verilerek konunun önemine işaret edilmiştir.

Özetle, ibadet ve ana babaya saygı, her şeyden önce bir kalp ve gönül işidir. İbadet ve itaat, insanın içindeki inanç, istek, sevgi ve bağlılıktan kaynaklanırsa bir değer taşır. Öyleyse insan öncelikle ruhen sâlih olmalı, yani ruhunda güzel duygular, niyetler geliştirmeli, iç dünyasını düzeltmelidir. İnsan, ruhundaki bu güzel değişimin ilk aşamasını ana ve babasına itaat ederek elde edeceğini unutmamalıdır.

Ebeveyne itaatten sonra, etrafına dalga dalga yayılan iyilikler manzumesinin bir sonraki uğrak yeri akraba ile kurulan ilişkiler ve onlara yapılan ihsan ve iyilikler olacaktır.

1.1.3. Akrabaya İhsanda Bulunulması

Emirler silsilesinin üçüncü halkası akrabaya, muhtaçlara iyilik etmek ve hayır yapmak oluşturmaktadır. Bu husustaki öncelik akrabaya ait olduğu için ayette; "*Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma*"¹¹³ ifadelerine yer verilmektedir. Buradaki "...hakkını ver" ifadesi, hem nafaka borcunu ve zekât ibadetini hem de bunun ötesinde nafile

110 Lokman, 31/15.

111 Ankebut, 29/8; Lokman, 31/14-15; Ahkaf, 46/15. Bu ayetlerde ana babaya itaat emredilmekte, isyan ise yasaklanmaktadır.

112 Jones, "age", s. 456, Çıkış, 20:12.

113 İsra, 17/26.

cinsinden hayırları kapsamaktadır. Ayette, yoksulların da zikredilmesi, yardımın özellikle mâli olanının söz konusu edildiğini gösterir.¹¹⁴

Enes b. Malik'ten (ö.179/795) rivayet edilen hadiste: “Temim oğullarından bir kişi peygamberimize gelip; “Ey Allah'ın Rasûlü, ben, çok malı olan biriyim, bana, bunları nasıl harcayacağımı söyle” şeklindeki sorusuna, Peygamberimiz: “Şayet malın varsa zekât vereceksin. Zira zekât, seni temizleyen bir temizleme vasıtasıdır. Akrabana iyilikte bulunacaksın, dilencinin, komşunun ve yoksulun hakkını gözeteceksin”¹¹⁵ diyerek cevap vermiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, yoksul Müslüman'ların geçimiyle bizzat ilgilenmiş, onların ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda, diğer sahabileri harekete geçirmiştir.¹¹⁶

Üstün edep; yardım imkanı olmadığından akrabaları güzel sözlerle geri çevirmeyi ve imkanı olduğu takdirde ise onların haklarını gözetleyeceğine dair güzel vaadlerde bulunmayı, kabul edilebilir gerekçeler söyleyerek onlara özür beyan etmeyi gerektirir. Bir ayeti kerimede; “*Eğer Rabbinden umduğun bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle*”¹¹⁷ ifadesiyle özelde Peygamberimizin, genelde tüm inananların takınması gerektiği bu ahlakî ödeve işaret edilmektedir.

Buna ilave olarak, asrı saadette, Hz. Peygamberin yardımı ile geçinen yoksul sahabiler vardı. Rasûlullah, onlara verecek bir şey bulamadığı zaman, mahcubiyetinden dolayı söyleyecek bir söz bulamaz, yüzünü başka tarafa çevirir, fakat onların ihtiyaçlarını gidermek için Cenab-ı Hakk'ın kendisine imkân vermesini dilerdi. İşte İsrâ suresi 28. ayette, Rasûlullah'a bu gibi insanlara bir şeyler veremeyecek bile olsa, hiç olmazsa “Allah, bize de size de bol rızık versin”, “Allah sizleri mesut ve müreffeh kılsın” gibi sözlerle

114 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, III, 417.

115 İbn Hanbel, “age”, IXX, 386.

116 Şevkani, “age”, III, 221.

117 İsrâ, 17/28.

onların gönüllerini almasını,¹¹⁸ böylece kendisine yardım edilemeyen kimselerin de darılmalarına fırsat verilmemesi hatırlatılmaktadır.¹¹⁹

Özet olarak, mümin, kendi ihtiyaçlarını normal bir şekilde karşılamak ve akrabalarının, komşularının ve diğer muhtaç insanların haklarını vermek için elinden geleni yapmalıdır. Bu tür davranışların, İslâm'ın toplumsal hayatında birlik, sevgi ve adalet ruhunun doğmasına yardımcı olan unsurlardan biri olduğu unutulmamalıdır.

İmanın temeli atılıp üzerine ahlaki prensiplerden bir kaç hatırlatıldıktan sonra, ibadetin özü olan namaz konusuna yer verilmektedir.

1.1.4. Beş Vakit Namazın Kılınması

Allah'a iman, ana babaya itaat ve akrabaya iyilik emredildikten sonra, surenin bu kısmında ise sorumluluklarımız arasında dördüncü sırayı alan, ibadetlerin en önemlisi kabul edilen, namaz ve namaz vakitleri konusuna geçilmektedir. Ayette: *"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl; sabah vakti de namaz kıl, zira sabah namazına melekler şahit olur. Geceleyin uyanıp, yalnız sana mahsus olarak fazladan namaz kıl. Belki de Rabbin seni övülecek makama yükseltir"*¹²⁰ buyurulmaktadır.

Yukarıda zikredilen bu iki ayet, beş vakit namazı ifade etmektedir.¹²¹ Şöyle ki: Güneşin dönmesi, yani zeval vaktinden sonra öğle ve ikinci namazı, güneşin batmasından sonra akşam ve yatsı namazı vardır. Sabah namazı ise ayrıca zikredilmiştir.¹²² Çünkü hadisi şerifin beyanına göre, gece melekleri ile gündüz melekleri sabah namazında buluşur, hep birlikte bu namazın kılındığına şahit olduktan sonra gündüz melekleri kalır, gece melekleri ise

118 Kutub, "age", IX, 308-309.

119 Taberi, "age", XV, 71; el- Kasımî, Muhammed Cemâlüdîn, , "Tefsîru'l kâsımî mahâsinü't te'vil", I-XVII, Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, b.y.y., 1958, X, 3920.

120 İsrâ, 17/78-79.

121 Kurtubi, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensari, "el-Cami li ahkâmi'l-Kur'an", I-XX, Daru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1940, X, 303-304; Elmalılı, "age", V, 316; el-Îcî, Muhammed b. Abdîrrahman b. Muhammed b. Abdillâh, "Camîu'l-beyan fî tefsiri'l-Kuran", I-IV, Daru'l-Mektebi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, II, 408.

122 Taberi, "age", XV, 135.

semaya yükselirler.¹²³ Bu da sabah namazının şahitli olduğunu göstermektedir. Ayette geçen, “Dülûk” kavramı; güneşin bir günde izlediği farazi çemberi dönerken gündüz vakti en yüksek noktayı geçerek batmaya yönelmesi anlamına gelir.¹²⁴ Gün ortasından başlayarak çemberin dörtte üçlük kısmını tamamlaması diye de açıklanmıştır ki bu da ikinci vaktidir. Ayrıca bu kavram, günbatımı için de kullanılmıştır. Sonuç olarak dülûkü’ş-şems deyimi öğle, ikinci ve akşam vakitlerini içermektedir.¹²⁵ Yine ayette geçen, “Ğasak” kavramı; karanlık demektir, şafağın tamamının kaybolduğu yatsı vaktini ifade eder, “Kur’anu’l-Fecr” ise sabah namazına işaret eder.¹²⁶

Buna ilave olarak, “kalkıp namaz kıl” diye çevirdiğimiz “tehecced” fiilinin masdarı olan teheccüd kelimesi, yerine göre hem “uyumak” hem de “uyanmak” anlamına gelmektedir. Kelime, sözlüklerde bu ayetteki kullanımından hareketle “geceleyin uykudan kalkıp namaz kılmak” şeklinde açıklanmaktadır.¹²⁷ Ayrıca, yatsı, vitir ve teravih namazları dışında geceyi ihya etmek, ibadet etmek için kılınan nafil namazlara da teheccüd namazı denmektedir.¹²⁸ Bu namaz, yatsı namazından sonra gece yarısına yakın bir zamanda iki ile sekiz rekat arasında kılınır. Üzerinde çalıştığımız İsrâ suresinin yetmişdokuzuncu ayeti de, teheccüd namazının Hz. Peygamber’e farz, ümmetine ise mendup olduğunu ve bu namazı kılanların övüleceklerini, büyük ecirlere nail olacaklarını ortaya koyar.¹²⁹

“Övülmüş bir makam” diye çevrilen “makâmen mahmûden” ifadesi ise; öncekilerin de sonrakilerin de Hz. Peygamber’i övdüğü, peygamberimizin

123 Müslim, “age”, II, 278-279, Kitâbul Mesacîd 198-200.

124 Zemahşeri, “age”, II, 505; Sabuni, “age”, II, 169.

125 Kutub, “age”, IX, 366; İbni Aşur, “age”, XV, 183.

126 Zemahşeri, “age”, II, 505; İbni Hâtim, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razi, “*Tefsiru’l-Kur’ân’l-Azîm*”, I-X, Mektebetu Nazar, Riyad, 1997, VII, 2341; Razi, “*et-Tefsiru’l-kebir*”, XXI, 27; Ateş, Prof. Dr. Süleyman, “*Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*”, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., V, 240.

127 el-İsfehâni, “age”, “hcd” md., s. 140.

128 Beşir Gözübenli, “*İFAV Ans*”, “*Nafîle Namazlar md.*”, III, 408-409.

129 Zemahşeri, “age”, II, 505.

kıyametteki şefaath makamı¹³⁰ veya kıyamette peygamberimizin kendisine hamd bayrağı verilmesi¹³¹ şeklinde yorumlanmıştır.

Sure kapsamında, namazı emreden ayetleri terimsel olarak ele aldıktan sonra genel bir bakış açısıyla bu konuya bakacak olursak; namaz, dua etmek yahut hayır duada bulunmak demektir. *“Onlara dua et. Çünkü senin duan müminler için huzur vesilesidir”*¹³² ayeti bu manaya işaret etmektedir. Namaz, tekbir ile başlayıp selam ile son bulan, belli söz ve fiilleri içine alan bir ibadettir. Allah’a karşı tesbih, tazim ve şükürün ifadesidir. Namaz, kul ile Allah arasında bağ kurmaktır. Bu bağ, dinin direği ve temelidir. Beş vakit namazı şartlarına uygun olarak ve vaktinde kılanların, büyük günahlardan el çekmeleri takdirde, diğer günahlarının affedileceği; *“Ey Muhammed, sana vahyolunan kitabı oku. Namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz ki namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak, elbette ibadetlerin en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir”*¹³³ ayeti ile müjdelendir.

Namaz, kulu Allah’a yaklaştırır. Ruhu ve iradeyi güçlendirir. Her gün belli aralıklarla namaza duran mümin, dünyanın hırs, kötülük ve gösterişlerinden korunmuş olur. Namazda, yaratıcıya yakarıştta bulunma zevki, Allah’a karşı kulluğunu ortaya koyma, bütün işleri Allah’a bırakma, güven, huzur ve kurtuluşu onun nezdinde arama vardır. Ayette; *“namazlarında huşu içinde bulunan müminler kurtuluşa ermişlerdir”*¹³⁴ buyrulmuş, böylece namaz ibadetinin, kişiye kazandırdığı bu üstün meziyet ve faydalar kısaca ifade edilmiştir.

Özet olarak bu kısımda, İsra suresi çerçevesinde namaz ibadeti üzerinde genel ve kavramsal olarak durularak, islam’ın üzerine bina edildiği bu hususun ihmal edilmemesi gereken bir emir olduğu hatırlatılmıştır.

130 Taberi, “age”, XV, 144-145; Şevkani, “age”, III, 226; Elmalılı, “age”, V, 317; Sabuni, “age”, II, 172.

131 Zemahşeri, “age”, II, 505-506.

132 Tevbe, 9/103.

133 Ankebut, 29/45.

134 Muminun, 23/1.

Çalışmamıza konu olan her bir emir ayetini, sosyal yapıyı oluşturan birer tuğla mesabesinde kabul edersek, devamında işleyeceğimiz, sözünde ve özünde doğru olma meselesi, namaz kılarak amel hususunda görevini yerine getiren kişinin, bilinçli bir birey olma yolunda sorumluluğunu tamamlayan en önemli unsurlardan biri olarak ifade edilebilir.

1.1.5. Verilen Sözde Durulması

Surede yer verilen emirlerin beşincisi verilen sözü tutmaktır. Ayette; *“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir”*¹³⁵ buyrulmaktadır. Burada, sözden maksat, herhangi bir barış antlaşması, alışveriş, kira akdi ve benzeri taahhütlerdir.¹³⁶ Bu şekilde ayet; insanlarla sözleştiğiniz ahdi eksiksiz yerine getiriniz, onlarla karşılıklı ilişkilerde bulununuz, akitlerin gereğini ifa ediniz manasına gelmektedir. Çünkü ahit ve akit sahipleri, bundan sorumlu tutulacaklardır. Bu ifadenin bir benzeri de: *“Ey iman edenler, akitlerinizi tastamam yerine getiriniz”*¹³⁷ ayetidir. Buna göre ahit, bir fazilet ve bir antlaşma, akit ise bir yükümlülüğü kabul etmek ve bir bağlantı yapmaktır. Ahdi bozmak hainlik ve münafıklıktır. Ahdi terk etmek, güveni yok etmek, hakları zayi etmektir. O bakımdan şer’an ahde vefa göstermek icap eder. Kim verdiği sözde durmaz, ahdini yerine getirmez, akdinin gereklerini yürürlüğe koymazsa günaha düşer. Allah’a isyanda bulunmuş, imanın ve dinin gereğini ihlal etmiş olur.¹³⁸

İslâm, antlaşmaya bağlı kalmaya önem vermiş ve bu konuda kesin hükümler koymuştur. Zira antlaşmaya bağlılık bireyin vicdanında ve toplumun hayatında dürüstlüğün, güvenin ve temizliğin kaynağıdır. Antlaşmaya bağlılık Kur’an’ı Kerim’de ve hadiste çeşitli şekillerde ele alınmış ve işlenmiştir. Bu konuda Allah ile yapılan antlaşmayla kullar arasındaki antlaşma arasında fark yoktur. Bireyin antlaşması, toplumun antlaşması ve devletin antlaşması birdir. Yöneten ve yönetilenin antlaşması da aynıdır.¹³⁹

135 İsra, 17/34.

136 Taberi, “age”, XV, 84.

137 Maide, 5/1

138 Zuhayli, “age”, VIII, 64.

139 Kasımî, “age”, X, 3928.

Peygamberimiz verilen sözden dönmeyi, münafıklığın üç alâmetlerinden biri olarak sayarak inananları uyarmıştır.¹⁴⁰ Aslında, Allah'ın her emri, her nehyi bir bakıma ahiddir. Allah ile kul arasındaki konulara dair emir ve nehiyler ile insanların birbirleri arasındaki ilişkilerle ilgili emir ve nehiyler de bu cümledendir.¹⁴¹

Sonuçta, sözünde, ticaretinde ve yaşayışının her alanında doğruluktan ayrılmayan insanlardan oluşan bir toplum, geleceğe güvenle ve umutla bakacaktır. Bunun aksi olarak, doğruluktan uzaklaşmış insanlar arasında güven ve hoşgöründen bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu da bizlere, emredilen fiillerin sadece ahirete yönelik olmadığını hayatın her alanını kapsadığını göstermektedir.

Doğruluğu toplumsal bir prensip olarak ele aldıktan sonra, konumuzla bağlantılı olan adaletli davranmak ilkesine değinerek bu iki konu arasında bağlantı kurmaya çalışacağız.

1.1.6. Adaletin Her Zaman Gerçekleştirilmesi

İsra suresi kapsamında emir mahiyetinde zikredeceğimiz altıncı husus ise doğru olmaktır. Kur'an'ı Kerim'de; "*Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir*"¹⁴² denilerek, ölçü ve tartıların, hakkaniyetle yapılması tavsiye edilmektedir. Böyle yapmanın, hem veren, hem de alan için daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir. Zira bu durum, ticari hayatta istikrarı sağlayacak ve insanların birbirlerine olan güvenlerini artırmış olacaktır. Bu şekilde hiç kimse hak etmediği bir şeyi elde edemeyecektir.¹⁴³

Allah Teâla ayette, eksiltmeksizin ölçüleri tam yapmayı ve zulüm yahut haksızlığa sapmaksızın adaletle davranmayı emreder. Bu sayede kişi doğru olursa, bütün insanlar onun hakkında övgü ile söz eder. Güvenilir tacir,

---

140 Peygamberimiz: Münafiğin alameti üçtür. Konuştuğu zaman yalan söyler, vaat ettiğinde sözünden döner, kendisine bir şey emanet edildiğinde ona ihanet eder, buyurmuştur. Müslim, "age", I, 246, Kitabul İman 96.

141 Şevkani, "age", III, 227.

142 İsra, 17/35.

143 Taberi, "age", XV, 85; Mevdudi, "age", III, 109-110.

sevilen, insanların kendisine doğru koştığı karlı kimsedir. Ölçü yahut tartısını eksik yapan tüccar ise, insanların kendisinden yüz çevirdikleri, bir kenara itip nefret ettikleri ve ziyana uğrayan kimsedir.¹⁴⁴ Bu konuyla ilgili ayetler de bu gerçeği ortaya koymaktadır.¹⁴⁵

Allah Teâla, insanlardan alış-verişlerinde istikametten ayrılarak ölçü ve tartılarını eksik yapanları da: *“İnsanlardan bir şey ölçüp alırken tam alan, onlara bir şeyi ölçüp veya tartarken de eksik tutan hilekârların vay haline. Yoksa onlar, büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? O gün insanlar, âlemlerin rabbi olan Allah’ın huzurunda dururlar”*¹⁴⁶ ifadeleriyle uyarılmaktadır.

Ayette bildirilen ölçü ve tartıyı tam yapmanın iyi olmasının manası, bunu yapanın gerek Allah, gerekse insanlar katında sevilmesidir. Akıbetinin güzel olması ise dünyada kendisine yarar sağlaması, ahirette de sevap kazandırmasıdır.¹⁴⁷

Ölçü ve tartıya bir ticaret ahlâkı olarak bağlılık ile bir inancın gereği olarak bağlılık arasında çok fark vardır. Bir inanç gereği olarak ölçü ve tartıda dürüst davranan hem ticareti esas alanın hedeflerine ulaşmakta, hem de kalbin temizliğini elde etmekle yüce ufuklara açılmakta, bu sayede hayata bakış açısı ve ondan zevk alışması değişmektedir.¹⁴⁸

Sonuçta, akitlere ve ahitlere tastamam bağlı kalmak, ölçü ve tartıyı eksiksiz yapmak her birisi başlı başına üstün toplumsal bir uygarlık kaidesidir. Bunun yanında bu esaslara riâyet, insanlar arası ilişkilerin yüksek noktalara ulaştırılmasında zorunlu ve temel esas olarak kabul edilir. Bu ise karşılıklı güven ve huzurun sağlanmasına, karşılıklı ilişkilerin gelişmesine, kârın ve kazancın artmasına sebep olur.

İsra suresi kapsamında ele aldığımız emir ifade eden ayetleri bu şekilde burada tamamladık. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde

144 Zuhayli, “age”, VIII, 65.

145 Rahman, 55/9; Araf, 7/85.

146 Mutaffifin, 83/1-6.

147 Razi, “et-Tefsiru’l-kebir”, XX, 206-207.

148 İbni Aşur, “age”, XV, 99.

surenin öğüt ve teşvik ifade eden ayetlerini ele alarak, çalışmamıza genişlik ve derinlik kazandırmayı hedeflemekteyiz.

1.2. Öğüt İçeren Ayetlerin Ana Vurguları

Kur'an'ı Kerim, insanların dünya ve ahiret saadeti için indirilmiş bir hidayet kaynağıdır. Kişi bu mutluluğu, kendisine sayılamayacak kadar nimet veren yaratana itaatle elde edebilir. İtaat ise, insanın kendisine emredilen filleri yerine getirmesinin yanında; kişiyi iyiye, güzele, doğruya teşvik eden öğüt anlamındaki bütün davranışları, hayatının bir parçası olarak kabul etmesiyle mümkündür. Bu anlamda biz de çalışmamızı oluştururken ayetleri bir tasnife tabi tutarak sure içindeki, kişiyi ahlâki olgunluğa ulaştıran, bireye hayrı ve doğruyu gösteren ifadeleri bir araya getirerek bunları öğüt ve teşvik ayetleri kapsamında değerlendirdik.

Bu kapsamdaki ayetleri incelerken ilk olarak, insanı en doğru yola ileten tek unsurun Kur'an'ı Kerim olduğu hususu üzerinde durarak dikkatleri bu konu etrafında toplamaya çalışacağız.

1.2.1. Kur'an İnsanı En Doğru Yola İletir

Kur'an'ı Kerim'in asıl işlevi, insanlık için bir rehber olması, en doğru olana götürmesidir. En doğru olanla ilgili açıklamalar genellikle şu noktada toplanmaktadır. En doğru olan, öncelikle İslam dini, yani onun temel öğretisi olan doğru itikad ve güzel ameldir. Bu ikisini gerçekleştiren kimse Allah tarafından ödüllendirileceği için, Kur'an aynı zamanda bu büyük ecri kazanmaya vesiledir.

Allah Teâla ayeti kerimede; *“Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler. Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır”*¹⁴⁹ diyerek, Rasûlü Muhammed'e (s.a.v.) indirmiş olduğu Kur'an'ı överek onun, yolların en doğrusuna, en açığına ve en düzgününe

---

149 İsra, 17/9-10.

götürdüğünü bildirir.¹⁵⁰ Ayette geçen en doğru yol kavramı ise, Allah'tan başka ilah olmadığına şahadet etmek ve Yüce yaratandan gelen emir ve nehiylere uymak olarak tarif edilir.¹⁵¹

Öte yandan, Kur'an'ı Kerim, bu ayetle, ahirete inanmayanlara Allah'ın ağır bir azap hazırladığını haber vermektedir ki, insanların doğruyu bulması için Kur'an'ın dikkat çektiği hususlardan biri de budur. Çünkü peşin fikirli olmadan hakikate karşı zihnini ve gönlünü açık tutanlar, ayetlerin bu uyarıları sayesinde, ahiret azabından korunmak gerektiğinin şuurunda olarak, günahlardan arınma çabası gösterirler.¹⁵²

Bilinmelidir ki, Kur'an'ı Kerim, insanı, kapalı hiçbir tarafı bulunmayan, açık ve sade bir inanç sistemi ile vicdan ve bilinç dünyasında en doğru yola iletir. Bu inanç sistemi insanın ruhunu kuruntuların ve saçmalıkların ağırlıklarından kurtarır.¹⁵³

Bu konuyla ilgili başka bir ayette ise; *“Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız”*¹⁵⁴ buyurularak, risâletin mahiyeti üzerinde akıl ve insaf ölçülerinde düşünüp taşınacakları yerde, duygularına kapılıp inkarda inat edenlere, Allah'ın hidayet nasip etmeyeceği zikredilmektedir. Ayrıca, O'nun sapkınlıkla baş başa bıraktıklarına, Peygamber de dâhil olmak üzere hiç kimsenin yardım edemeyeceği, kurtuluş sağlayamayacağı bildirilmektedir.¹⁵⁵ Bu sayede, İsrailoğulları'nın uğradığı akıbeti yaşamaya hazır olmaları konusundaki uyarılarından ders almayan

150 İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *“Tefsîru'l-Kur'ani'l-azim”*, I-IV, Daru'l-Marife, Beyrut, 1987, III, 28; Zuhayli, *“age”*, VIII, 27.

151 Maverdi, Ali b. Muhammed b. Habib, *“en-Nuketu ve'l-uyûn tefsiru'l-maverdi”*, I-VI, Darul Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, III, 232.

152 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, *“age”*, III, 408.

153 Kutub, *“age”*, IX, 290.

154 İsrâ, 17/97.

155 İbni Aşur, *“age”*, XV, 40-41; Mevdudi, *“age”*, III, 139.

kişi, topluluk ve milletler bu ifadelerle korkutulup uyarılmaktadır.¹⁵⁶ Ayet, adeta teşvik ile korkutmayı bir araya getirmektedir.¹⁵⁷

Allah, doğru yolun da sapıklığın da yasalarını belirlemiştir. İnsanları bu yasalarla baş başa bırakmıştır. Bunlara göre yürümelerini ve sonunda akıbetlerine katlanmalarını dilemiştir. İnsanın hem doğru yola hem de sapıklığa eğilim duyabileceği gerçeği de bu yasalardan biridir. Doğru yol üzerinde veya sapıklık yolunda yürüme isteği ve çalışmasının sonucunda insanın nihai tercihi belirginlik kazanır. Yönelişi ve çabası ile Allah'ın hidayetini hak edeni Allah doğru yola iletir. İşte gerçekten doğru yolda olan da budur. Zira o Allah'ın belirlediği doğru yolu izlemiştir. Doğru yolun delillerinden, belgelerinden ve işaretlerinden yüz çevirerek sapıklığı hak edenleri ise hiç kimse Allah'ın azabından koruyamaz.¹⁵⁸

İsra suresindeki öğüt ayetlerinin işlendiği bu bölümde, kulun yaratıcısını tanıması yönünde hatırlatmalar yapılarak insan, Allah'ın kitabına davet edilmiştir. Şimdi ise, insanda fitrî olarak var olan acelecilik karakteri değişik açılardan ele alınacaktır.

1.2.2. İnsanın Aceleciliği

Allah Teâla, birçok ayette, kullarına karşı, onların hayır dualarını kabul etmek suretiyle nasıl lütufta bulunduğunu anlatmakta, bu lütuflar karşısında insanın Allah'a şükretmesi gerektiğini bildirmektedir. Buna karşın insanoğlu şükretme görevinden geri kalmakta ve kendisi için mühim olan bir ödevden mahrum olmaktadır. İnsanın bu mahrumiyetinin sebebi, acele etmesi kendisi için hayırlı olanı bilememesidir. İsra suresinin onbirinci ayetinde, Allah insanın tabiatını kastederek; *“İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir”*¹⁵⁹ buyurmuş ve aslî bir gerçeğe dikkat çekmiştir.¹⁶⁰ Bunun yanında ayette, insanın önemli bir psikolojik yönüne de işaret edilmektedir ki, bu da, insanın öfkelenildiği, sıkıldığı ya da bir güçlkle karşılaştığı zaman beddua

156 İbnu'l-Cevzi, Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, I-IX, “Zadu'l-mesir fi ilmi't-tefsir”, Mektebetü'l-İslami, Beyrut, 1965, V, 12-13.

157 Sabuni, “age”, II, 177.

158 Kutub, “age”, IX, 377.

159 İsra, 17/11.

160 Maverdi, “age”, III, 232; Elmalılı, “age”, V, 294.

etmesi, güçlüklerden sabır ve metanetle kurtulmak için çaba harcayacağı yerde, acelecilik göstererek tezden kurtulmak istemesidir.¹⁶¹

Kur'an'ı Kerim'e baktığımızda, müşriklerden bazıları, başlarına kötülük ve zarar temenni ederek, inkar ve inatlarını; *“Allah'ım! Eğer bu kitap, senin katından gelmiş bir hakikatse gökten üzerimize taş yağdır”*¹⁶² gibi sözlerle dışa vurmuşlardır. Kureyş'ten Nadr b. Haris (ö.2/624); *“Allah'ım bu Kur'an, hak ise bana bir azap gönder”* diye dua etmiş ve duası Bedir savaşında kabul olmuştur.¹⁶³ Bütün bunlar, bazen insanın, kendisi için hayır zannettiği bir şeyin şer olabileceğini, şer zannettiği bir şeyin de hayır olabileceğini göstermektedir.¹⁶⁴

Burada insanın tabiatındaki bir komplekse de işaret vardır ki, o da insanın çok aceleci olmasıdır. İnsanın ilk defa karşılaştığı durumlarda, kendisi için neyin iyi olduğunu anlaması kolay değildir. Bu açıdan, sabırlı ve deneyimli olmayan, nefsanî duygularla hareket eden insan, bazen acele ve yanlış karar verebilir. İşte ayet, insanın bu zaafına dikkat çekmekte ve insanın aklını, bilgisini ve tecrübesini kullanarak en doğru tercihi yapması hususunda insanı uyarmaktadır.¹⁶⁵

İnsanın çok aceleci olmasının başka manası da şudur: İnsan peşincidir. Veresiyeden daha fazla peşine heves eder. Ahireti, dünyada görmek ister. Onun için insanların birçoğu ahireti bırakır da dünyayı ister. O büyük ücrete önem vermez, o acıklı azabı hesaba almaz. Ve bu şekilde kendisine hayır istiyormuş gibi kötülüğü davet eder.¹⁶⁶ Burada, kendilerine yaptıkları işkenceler ve daveti, inatlarından ötürü reddetmeleri nedeniyle kâfirlerin helâk olması için dua eden müminlere de gizli bir uyarı vardır. Çünkü bu topluluğun içinde sonradan Müslüman olan ve İslâm'ın en kuvvetli

161 Kutub, “age”, IX, 292.

162 Enfal, 8/32.

163 el-Beydavî, Nasuriddin Ebi Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, *“Envaru't-tenzil ve esraru't-te'vil”*, Takdim: Mahmud Abdulkadir el-Arnavuti, I-II, Daru Sadr, Beyrut, 2001, I, 568.

164 Bakara, 2/216.

165 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, III, 408-409.

166 Elmalılı, “age”, V, 295.

temsilcileri haline gelen birçok kimse de vardır.¹⁶⁷ İşte bu nedenle Allah: “İnsan pek acelecidir” demekte, böylece, sonradan pişman olunacak bir sözün söylenmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

İnsanın fitrî bir karakterinin ele alındığı ayetlerde Allah, adeta Kur’an’ın insan merkezli bir kitap olduğunu vurgulamakta ve kişiyi psikolojik olarak da eğittiğini ortaya koymaktadır. Çalışmamızın ilerleyen kısmında ise, kişiye özgü başka bir karakter ele alınarak insanın seçme iradesi irdelenecektir.

1.2.3. İnsanın Hidayet Yolunu Tutması Kendi Elindedir

Kur’an’ı Kerim’de insanın yaratılış amacı anlatılırken onun Allah tarafından imtihan edildiği hatırlatılmaktadır.¹⁶⁸ Bu nedenle kişinin doğruluğu ve dürüstlüğü tercih etmesinin kendi yararına, aksi yolu tercih etmesinin de kendi zararına olacağı ortaya çıkmaktadır. Allah, insana hidayet ve sapıklık ayırımında seçme hakkı verir. Kul da bu seçimden bizzat kendisinin sorumlu olduğunu bilir. Bu husus ayette; “*Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz*¹⁶⁹ şeklinde zikredilmektedir. Ayette geçen “Doğru yol”dan maksat, Allah Teâla’nın, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) gönderdiği İslam dinidir. Bu hak dine iman edip, onun emirlerini tutup yasaklarından kaçınan kimse, kendisini yaratan Allah’ın rızası doğrultusunda hareket etmiş olur. Müslüman olmasının faydası da kendisine ait olur.¹⁷⁰ Aslında bu, her insanın sadece kendini bağlayan bireysel sorumluluğunun ta kendisidir.¹⁷¹ Ayrıca bu ayette kişisel sorumluluk ilkesinin kabul edilmesi, Allah’ın adaletinin ve kullarına rahmetinin bir tecellisidir.

Eğer bir kimse doğru yoldan saparsa, ne Allah'a ne Peygamber'e ve ne de insanları ıslah eden kimseye zarar verebilir. Çünkü peygamberler, insanları yanlış yollardan alıkoyup doğru yola yöneltmeyi dilerler ve hiç bir

167 Mevdudi, “age”, III, 96.

168 Mülk, 67/2.

169 İsrâ, 17/15.

170 Taberi, “age”, XV, 53.

171 Kutub, “age”, IX, 295.

kişisel çıkarları yoktur. Akıllı bir insanın yapması gereken şey, kendisine neyin doğru neyin yanlış olduğu açıklandıktan sonra doğru yola uymasıdır.¹⁷² Ayetin sonunda, ilâhî adaletin uygulanmasında elçinin önemi vurgulanmaktadır. Çünkü ceza veya mükâfat, elçinin getirdiği mesaja göre belirlenmektedir. Bu mesaj ilgili kişilerin lehinde veya aleyhinde bir delil olarak kullanılacaktır. Aksi takdirde insanların cezalandırılması adil olmaz. Çünkü insanlar, doğru yola uymalarını gerektiren bilginin kendilerine ulaşmadığı, bu nedenle de cezalandırılmamaları gerektiği özrünü öne sürebilirler. Fakat elçinin daveti belirli bir topluluğa ulaştıktan ve onlar bu daveti reddettikten sonra onlar için hiç bir özür imkânı kalmayacaktır.¹⁷³ Oysa insanın aklına, “iyi ama herkes hidayet ve sapıklığı nasıl belirlesin”, şeklinde bir soru gelebilir. Bu soruyu da Kur’an’ı Kerim; “*Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azab etmeyiz*”,¹⁷⁴ diyerek cevap verir. Peygamber gönderilince de hidayet ve sapıklık tebliğ edilmiş olur. Fakat onu kabul edip etmemek herkesin kendi boynuna, kendi iradesine bağlıdır.¹⁷⁵ Hadisi şerifte de; sağır, deli, bunak ve fetret döneminde ölen kimselerin mazeretlerini dile getirmeleri karşısında, Allah Teâla’nın onlardan, kendisine mutlaka itaat etmeleri yönünde bir söz alacağı, böylece onları imtihan ederek, herkesi layık olduğu muameleye tabi tutacağı bildirilmektedir.¹⁷⁶

Konumuzla bağlantılı başka ayette ise; “*Her insanın amelini boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız*”¹⁷⁷ denilmektedir. Ayette geçen “Tair” kelimesi sözlükte kuş, talih kuşu, kader, kısmet manasına gelmekte olup, mecaz olarak sorumluluk anlamında kullanılmıştır.¹⁷⁸ İslam’dan önce Araplar, bir işi yapmanın hayırlı olup olmayacağını denemek için havaya bir kuş salarlar, kuşun gittiği yöne göre de hayır ve şer üzerinde yorum yaparlardı. Bu sebeple tâir kelimesine

172 Mevdudi, “age”, III, 97-98.

173 Mevdudi, “age”, III, 98.

174 Kasas, 28/59.

175 Elmalılı, “age”, V, 297.

176 İbn Hanbel, “age”, XXVI, 228.

177 İsrâ, 17/13.

178 Cevherî, “age”, “tayera” md., II, 727-728; Fîruzabadi, Meciddin, “Kamusu’l-Muhît”, I-V, Matbaatu’s-Saade, Mısır, 1913, “teyara” md., II, 80.

şans, uğur ve kader manaları yüklenmiş, tefsirlerde de amel ve yükümlülük manasında kullanılmıştır.¹⁷⁹

Bu ayette açık olarak Allah'ın birbiriyle bağlantılı üç temel esası yer alır.

1- Herkesin yaptığı kendisinedir. Doğruyu seçen kendi iyiliğine seçmiş, doğru yoldan sapan da kendi aleyhine sapmış olur.

2- Hiçbir masum kişi başkasının günahını, sorumluluğunu üzerine almaz. Allah buna izin vermez. İlahi yasada ilke olarak sorumluluk şahsidir. Toplu işlenen suçlarda herkesin sorumluluğu ve cezası kendisinin katkısı oranındadır. Şu halde hiç kimse kendi günahının, suçunun cezasını başkasının çekmesini ummamalıdır. Ayrıca haram olan bir şeyi başkası yapıyor diye kendisi de yapmamalıdır. Çünkü herkesin günahı kendisinedir.

3- Allah insanları iyiyi kötüden ayırmalarına yarayacak yeteneklerle donatmıştır; ancak yine de merhametinin sonucu olarak bir peygamber göndermedikçe azap etmeyecektir.¹⁸⁰

Dolayısıyla her insanın boynuna dolanan şey, onun amelinden doğan sonuçlardır. Yani amelden kendi payına düşen karşılıktır. Bu da onun işlediği amelleri ifade etmektedir. Boynuna dolanması ise, onun kendisine yapıştığını ve ondan ayrılmayacağını tasvir etmektedir.¹⁸¹ Çünkü Kur'an'ı Kerim'in metodunda soyut kavramlar somut bir şekilde canlandırılır, onlara şekil kazandırılıp net bir şekilde ortaya konulur. Onun yaptığı işler kendisinden geri durmaz. İnsan da onlardan yakasını kurtaramaz. Kıyamet gününde insanın kitabının açık olarak kendisine verildiğinin ifade edilmesi de bu türden bir ifadedir. Bu da onun tüm yaptıklarının apaçık ortaya çıktığını, onları gizleyemeyeceğini, bilmezlikten gelemeyeceğini ve bu konuda herhangi bir lafazanlığa kaçamayacağını tasvir etmektedir.¹⁸²

179 Taberi, "age", XV, 53; Kurtubi, "age", X, 229.

180 Maverdi, "age", III, 234; Razi, "et-Tefsiru'l-kebir", XX, 171; Derveze, "age", III, 223; Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", III, 411.

181 Sabuni, "age", II, 154.

182 Kutub, "age", IX, 295.

Kaderleri kendi iyi veya kötü amellerine bağlı olduğu halde bazı insanlar talihsizliklerini hep dış güçlere bağlarlar. Hâlbuki sebeplere inilirse, talihlerinin kendi iyi veya kötü nitelik ve yargılarına bağlı olduğunu görürler.¹⁸³

Bu itibarla, Allah, bu ayetlerde özetle; her insanın da amelini kendi boynuna doladığını, yani şans ve kaderini, gayb âleminden uçup gelecek olan iyi veya kötü nasibini kendi zimmetine bağladığını, sorumluluğu kendi istek ve ameline tahsis ettiğini¹⁸⁴ artık insanlar için mazeret kalmadığını belirtmiştir.¹⁸⁵ Mahşer meydanında toplanan herkesin sorumluluğunun kendi elinde olacağını, Ademoğlunun ameli ister çok ister az olsun kendisi için saklandığını, sabah, akşam, gece ve gündüz kendisi için yazıldığını bildirmektedir.¹⁸⁶

Sorumluluğunun bilincinde olup, hidayet yolunu tutan kişinin vasıfları zikredildikten sonra, erdemli bir toplum olma yolunda iyi huyları üstünde toplamayı adet haline getirmesi gereken müminin, başka bir sıfatı değerlendirilecektir.

1.2.4. Mümin İçin Erdemlilik Bir Fazilettir

Her insan farklı bir karakter ve seciye ile donatılmıştır. Bu karakter yapısı doğuştan var olabildiği gibi, çevrenin, ailenin etkisi altında gelişen karakter yapıları da mevcuttur. Doğal olarak varlık alemine milyarlarca farklı karakter yapısının ortaya çıkması olağandır. Bu kişilik yapıları içerisinde doğru yol üzere olanların da dalalet içerisinde bulunanların da olması normal olarak değerlendirilmelidir. Üzerinde çalıştığımız bu konuda, karakter yapısı hidayet kaynağından beslenen insanların, kurtuluş yolunda oldukları ve sonsuz rahmetin bu kişilerin üzerine olacağı hatırlatılmaktadır. Ayet-i Kerime'de: *"Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir"*¹⁸⁷ buyrulmuştur. Bu ayeti kerimenin ilk kısmı; herkes kendi tuttuğu yola göre, kendi dinine göre,

183 Mevdudi, "age", III, 97.

184 Elmalılı, "age", V, 297.

185 Taberi, "age", XV, 53.

186 İbn Kesir, "age", III, 31.

187 İsra, 17/84.

kendi niyetine göre amel eder şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁸⁸ Bunun manası; herkes hidayet ve sapıklık hususunda kendi yoluna göre çalışır demektir. Dolayısıyla insanın nefsi saf ve nurlu ise, ondan güzel ve yüce fiiller meydana gelir. Yok, eğer insanın nefsi inkârcı ve günahkâr ise ondan kötü ve adî fiiller meydana gelir.¹⁸⁹ Aynı zamanda bu ayet, müşrikleri tehdit ve onları uyarı sadedindedir.¹⁹⁰ Adeta insanın fitratını tarif eden bu ifadelerde, yönelişin ve yapılan işin akıbetine ilişkin gizli bir tehdit vardır. Bu tehdit ile herkesin bir endişe taşıması, doğru yolda yürümeye çalışması ve kendisini Allah'a götüreceği yolu bulmaya çabalaması gerektiği hususu kavratılmak istenmektedir.¹⁹¹

Mizaç ve karakter diye çevrilen “şâkile” kelimesi; tabiat, adet, din, ahlak, niyet ve seciye gibi manalara gelir.¹⁹² Buna göre ayet, önemli bir psikolojik gerçeğe işaret etmektedir. Zira davranışlarının temeli, onun ruhsal yapısındaki psikolojik eğilimlerdir. Bu eğilimlerin oluşmasında insanın yaratılıştan sahip olduğu karakter yapısının yanında, geniş anlamıyla eğitim öğretimin de tesiri vardır. Dini inanç ve telakkilerle ahlaki erdemler yahut erdemsizlikler de psikolojik eğilimlerin oluşması ve gelişmesinde iyi veya kötü yönde tesir eder. Bu durumda doğru yol, Allah’ın hükümleri çerçevesinde doğru bir eğitimden geçmiş; ruhi ve ahlaki melekeleri, duygu ve düşünceleri, inanç, irade ve ahlakı, Allah’ın rızasına uygun bir biçimde oluşmuş insanların tuttuğu bir yoldur.¹⁹³

İnsanlar arasında kimin iyi yolda kimin kötü yolda olduğunu en iyi Allah bilir. Onun için kişi, Allah’ın rızasına uygun olarak yaşamalı, onun doğru diye tanımladığı yoldan gitmelidir. Bu da bireyin karakter yapısının güzelliği ile bağlantılı bir durumdur.

Emir ve öğüt ayetlerini işlediğimiz bu bölümü, Allah’ın isimlerini anmanın faziletini anlatacağımız kısım ile tamamlıyoruz.

188 Taberi, “age”, XV, 154; el-Îcî, “age”, II, 411.

189 Sabuni, “age”, II, 173.

190 İbn Kesir, “age”, III, 63-64.

191 Kutub, “age”, IX, 371.

192 Zemahşeri, “age”, II, 508; Derveze, “age”, III, 261.

193 Elmalılı, “age”, V, 318; Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, III, 452.

1.2.5. En Güzel İsimleriyle Allah'ı Anmak

İnsan, Allah'ın doğru diyerek tanımladığı yolda ona ibadet ederek yürüyebilir. Bu ibadetler başta namaz, oruç, zekat gibi temel ibadetler olabileceği gibi, Allah'ı tesbih ederek en güzel sıfatlarıyla onu anmak şeklinde de olabilir. Yüce Allah: *“De ki: İster Allah diyerek, ister rahman diyerek yakarın; hangisiyle yakarırsanız olur, çünkü en güzel isimler O'na mahsustur. Namazında niyazında sesini fazla yükseltme, fazla da kısma, ikisinin arasında bir yol tut. Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt”*¹⁹⁴ buyurmaktadır.

Hemen her tefsirde geçen İsrâ suresinin yüz onuncu ayetinin iniş sebebiyle ilgili bir rivayete göre: Putperestlerden biri, Hz. Peygamber'in “Ey Allahım!, Ey Rahman!” veya “Ya Rahman, Ya Rahim” şeklinde farklı isimlerle dua ettiğini duyunca, “Muhammed iki tanrıya tapıyor” diyerek dedikodu yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine ayeti kerime, Allah'ın güzel isimlerinden hangisiyle olsa dua edilebileceğini bildirmiştir.¹⁹⁵ Ayetin bu ifadesinden anlaşılıyor ki kelimeler değil, kelimelerle kastedilen mana önemlidir. Ha Rahman diye yalvarmışsın, ha Allah diye, yahut aynı yaratıcıyı gösteren herhangi bir adı veya sıfatı zikretmişsin, fark etmez. Önemli olan kastettiğin manadır. Demek ki herkes, aynı yaratıcının, kendi dilindeki ismini anarak dua edebilir. Hepsisi de kâinatın yaratıcısını gösteren isimlerdir. O kastedildikten sonra hangi isim veya sıfatıyla dua edilirse Allah icabet eder. Bütün dillerde ve gönüllerde kastedilen Allah'tır. Dolayısıyla her millet, kendi dilinde O'nu gösterecek bir veya birkaç isim bulmuştur.¹⁹⁶

Burada, Allah'ın hüküm ve hâkimiyetinde bir destekçiye asla ihtiyacı olmadığı hatırlatılmaktadır. Ayrıca Müslüman'ların dilek ve ihtiyaçlarını yalnız

194 İsrâ, 17/110-111.

195 Taberi, “age”, XV, 182-183; Nisaburi, Ebi'l-Hasan Ali b. Ahmed Vahidi, “Esbabu'n-nuzul”, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2004, s. 186, Meragi, Ahmet Mustafa, “Tefsiru'l-meragi”, I-XXX, Mısır, Daru'l-Ulum, 1946, XV, 109-111; Kurtubi, “age”, X, 343; İbn Kesir, “age”, III, 73; Mevdudi, “age”, III, 145; Sabuni, “age”, II, 180.

196 Ateş, “age”, V, 259,

O'na arz etmeleri, hayatlarını buna göre düzenlemeleri, bu inancın verdiği onurla gayretlerini üretken kılmaları gerektiğine işaret edilmektedir.¹⁹⁷ Ayrıca namaz, niyaz deyimiyle çevirdiğimiz “salat” kelimesi de burada namaz ve dua anlamında kullanılmıştır. Ayette, “sesini fazla yükseltme!” derken öğle ve ikinci namazları, “sesini fazla kısma” derken diğer namazlar kastedilmektedir.¹⁹⁸

Tesbih ve İsrâ ile başlayan surenin, bu şekilde hamd ve tekbir ifadeleriyle bitmesi ve Hz. Peygamber'in, Abdulmuttalib çocuklarından konuşmaya başlayan her oğlan çocuğa İsrâ suresinin bu son ayetini öğreterek buna "yücelik ve ululuk ayeti" ismini vermesi, bu surenin edebi güzelliğinin ortaya konulması açısından önem arz eder.¹⁹⁹

Sonuç olarak, surenin sonundaki bu ayetler, İslam'ın ulûhiyet ve tevhit inancının adeta özeti olan veciz bir dua örneği niteliğindedir. Yine bu ayetlerde amaçlanan temel vurgu ise, Allah için samimi olmak, yalnızca ona yönelmektir.

---

197 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, III, 456.

198 Maverdi “age”, III, 281; Zemahşeri, “age”, II, 516; Razi, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, XXI, 70-71.

199 Taberi, “age”, XV, 189; Suyuti, Celaleddin, “*ed-Dürrü'l-mensûr fi tefsiri'l-me'sûr*”, I-XVII, Kahire, 2003, IX, 470-471; Elmalılı, “age”, V, 334.

2- İSRA SURESİNDEKİ NEHİLER VE UYARILAR

Çalışmamızın ilk bölümünde isra suresi kapsamında emir ve öğüt ifade eden ayetler ele alınırken, bu bölümde de nehiy ve uyarı kapsamındaki ayetlere yer verilecektir. Ayrıca çalışmamızın bu ikinci kısmında ayetler arasında bir tasnife gidilerek, yasaklama ifade eden ayetler nehiy başlığı altında, sakındırma ifade eden, yapılmaması tavsiye edilen ayetler de uyarı başlığı altında değerlendirilecektir.

2.1. Nehiy Kapsamındaki Ayetlerde Yer Alan Vurgular

Allah'ın istediği sağlam bir imana sahip olmak, toplum karşısında da sorumlu bir birey olmak için, yasak olan fillerden uzak durmak gerekmektedir. Ancak bu şekilde kişi, Allah'ın rahmetinden faydalanıp seçkin insanlar arasında yerini alabilir.

Tezimizin bu bölümünde, sure çerçevesinde birey için doğrudan yasaklama ifade eden fiiller ele alınmaktadır. Bu fillerin başında ise günümüz insanı için en önemli sorunlardan biri olan israf konusuna değinilmektedir.

2.1.1. İsrif Etmemek.

Günümüz dünyasının en önemli sorunlarından biri israftır. İsrif felaketi nedeniyle, belli bir insan grubu, maddiyatın bol olduğu bir dünyada müsrif bir halde rahat bir şekilde yaşarken, dünyanın birçok yerinde insanlar açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu konuda Allah Teala ayette; *“Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür”*²⁰⁰ buyurarak, inanan kişiye infakı emrettikten sonra israfı da nehyeder. İsrif, Allah'ı inkar ederek normal ölçüden çıkmak, Allah'ın dinine karşı gelerek meydan okumayı sürdürmek manasına gelmekle beraber harcamada ölçüsüz davranmak anlamına da gelir.²⁰¹ Nitekim Allah Teala, bir ayette de; *“Onlar ki; infak ettikleri zaman israf etmezler, kısmazlar da, bu ikisi*

200 İsra, 17/26-27.

201 Zemahşeri, “age”, II, 487; el-Behiy, Muhammed, “İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar”, çev.: Ali Turgut, Yöneliş yay., İst., 1995, s. 267.

*arasında bir noktada bulunurlar,*²⁰² ifadesiyle orta bir yol tutulmasını emretmiş, sonra da savurganlığı ve müsrifliği kınayarak; “Muhakkak ki saçıp savuranlar; şeytanlarla kardeş olmuşlardır” cümlesiyle, saçıp savuranların şeytanlara benzediklerini ifade etmiştir.²⁰³

“Savurganlar şeytanın dostlarıdır” ifadesi, kötü iş yapmak bakımından onlarla şeytanlar arasında bir benzerlik olduğu şeklinde açıklanmıştır.²⁰⁴ Bu ifadede aynı zamanda insanları bu kötü davranıştan sakındırma vardır. Zira tebzir öyle alışkanlıktır ki, insan bir defa onu yapınca, alışkanlık haline getirir, artık ondan hiç ayrılmayan bir ahlak halini alır.²⁰⁵ Yine ayet metninde şeytanın niteliği olarak geçen “Kefûr” dan maksat, şeytanın varlığını isyana adaması, yeryüzünde bozgunculuk yapıp insanları yoldan saptırması manasında anlaşılmıştır. Bunun gibi Allah’ın kendisine mal ve mevki nasip ettiği kimse bunu Allah rızasına aykırı yollarda kullanırsa o da şeytanın niteliği olan kefur sıfatıyla nitelendirilir.²⁰⁶ Dolayısıyla burada şeytanın da savurganın da ortak bir özellik olarak Rablerine karşı nankör oldukları vurgulanmaktadır.²⁰⁷

Kur’an, saçıp savurmayı (tebzir) yasaklar. Tebzir; tohumu gerektiği yere atmamak ve böylece onu kaybetmek, karşılığında bir şey almamak manasındadır. Kavram olarak ise; “malı saçıp savurmak, sefihçe harcamak, gerektiği yere sarf etmemek, az da olsa yararlı yerde değil de, yok olup gideceği yerde harcamak” anlamlarına gelir. Kısacası infakta bulunulmaması gereken yerlere infakta bulunmak, malı gerektiği yerde harcamamak tebzir kavramı içine girer.²⁰⁸ Saçıp savurma, doğru olmayan yerlere harcamada bulunmaktır. Bir insan malının hepsini Allah yolunda harcasa, saçıp savurmuş olmaz. Bir avuç dahi doğru olmayan yerlere harcasa saçıp

---

202 Furkan, 25/67.

203 İbn Kesir, “age”, III, 39-40.

204 Razi, “*et-Tefsiru’l-kebir*”, XX, 193.

205 Akgül, “age”, s. 104.

206 Razi, “*et-Tefsiru’l-kebir*”, XX, 194.

207 Bilmen, Ömer Nasuhi, “*Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meali ve Tefsiri*”, I-VIII, İst., 1985, IV, 1866-1867.

208 Zemahşeri, “age”, II, 487; Şevkani, “age”, III, 221; Sabuni, “age”, II, 158; Ünal, Ali, “*Kur’an’da Temel Kavramlar*”, Beyan yay., İst., 1990, s. 343.

savurmuşlardan olur.²⁰⁹ Demek ki, saçıp savurmanın az veya çok harcama ile ilgisi yoktur. Harcamanın yapıldığı yerle ilgisi vardır.

İslam'da infak, cimriliğe ve israfa kaçmaksızın orta yol ve mutedil harcamadır. Kişi bu infakı ile gelecekte çoluk çocuğunun rızkını zayi etmemelidir. Yahut da kendisinden sonra geleceklere bir şey bırakmamazlık yapmamalıdır. Çünkü haksız yere israf ve malı telef etmek israfta bulunan kimseyi pişmanlığa, hasrete ve kınanmaya mahkûm eder. Malını kimselere vermediği için yadırganan kimse, kınanmış kişi demektir.²¹⁰

Toplumun en önemli sorunlarından biri olan israf konusu ele alındıktan sonra çağımızın bir diğer hastalığı olan cimrilik konusuna geçilmektedir.

2.1.2. Cimrilikten Kaçınmak

Bu surede Allah'ın yasakladığı ikinci husus cimrilik yapmaktır. Cimrilik de savurganlık da aşırılıktır. Bunun yanında savurganlık ifrat, cimrilik tefrit olarak nitelenir. İfrat, aklın ve dinin uygun gördüğü ölçünün dışında veya uygun bulmadığı yollarda harcamayı; tefrit de gerekli yerlere gerektiği ölçüde harcamaktan kaçınmayı ifade eder. İsrâf da cimrilik de erdemsizlikler arasında sayılır.²¹¹ Allah Teâla: *“Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun. Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.”*²¹² *“De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kıstardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır”*²¹³ ifadeleriyle, bu sorumluluğa dikkat çekmiştir.

Ayette yer alan Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır ifadesi, Allah'ın bu şekilde hareket etmesinin hikmetsiz ve anlamsız olmadığına işaret etmektedir.²¹⁴ Başka ifadelerde de bu hikmet şöyle açıklanır. *“Eğer Allah, kullarının rızkını bolca vermiş olsaydı, yeryüzünde*

209 İbn Kesir, “age”, III, 40; Sabuni, “age”, II, 158; Zuhayli, “age”, VIII, 55

210 Meragi, “age”, XV, 38-39; Zuhayli, “age”, VIII, 56.

211 Kutub, “age”, IX, 309-310; Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, III, 418.

212 İsrâ, 17/29-30.

213 İsrâ, 17/100.

214 Taberi, “age”, XV, 77; Suyuti, “age”, IX, 329; Zuhayli, “age”, VIII, 56.

*azgınlık çıkarırlardı. Fakat O, rızık dilediği ölçüde indirir. Şüphesiz O, kullarının ne yaptıklarından haberdardır. O, her şeyi çok iyi görür.*²¹⁵ Allah her kulunun durumunu görür, bilir. Genellikle herkes zengin olmak ister, fakirlikten korkar. Fakat Allah, hikmeti uyarınca kimine az kimine çok verir. Ama ne çok vermesi mutlak anlamda hayır, ne de az vermesi mutlak anlamda şerdir. Zenginlik yüzünden maddi veya manevi birçok şeyini, hatta inancını, sevdiklerini veya hayatını kaybedenler olduğu gibi fakirlik sebebiyle birçok kayıptan kurtulanlar, manevi kazançlara kavuşanlar da vardır. Dolayısıyla zenginlik kimini kurtarır, kimini de mahveder. Buna karşın varlık yokluğa yeğlenir. Onun için ayetlerde “Allah’tan fakirlik isteyin” anlamına gelebilecek hiçbir ifadeye yer verilmemiş; “mal, rızık, servet isteyin” denilmiş; fakat bunun da hakkının verilmesi gerektiği bildirilmiştir.²¹⁶ Hz. Peygamberin de fakirlik konusunda insanları uyardığını ve fakirlikten Allah’a sığındığını bildiren ifadeler vardır.²¹⁷

Yukarıda zikredilen bu cümleler, sadece bireye yapılan ahlâkî tavsiye ve emirlerden ibaret değildir. Bu ifadeler, İslâm toplumunu ahlâkî eğitim, sosyal baskı ve hukukî sınırlamalarla savurganlıktan korumaya yöneliktir. Buna uygun bir şekilde Medine İslâm devletinde toplumu savurganlıktan korumak için bazı önlemler alınmıştır. Bunlardan birincisi, savurganlık ve lüksün birçok çeşidi kanunen yasak olması, yani haram olmasıdır. İkincisi, bunlara karşı hukukî önlemlerin alınmış olmasıdır. Üçüncüsü ise, israfı içeren gelenekleri ortadan kaldıracı sosyal düzenlemeler yapılmış olmasıdır.²¹⁸

Yine İsrâ suresi yüzüncü ayette Allah Teâla, kâfirlerin dünyaya ne kadar düşkün olduklarını beyan ederek, biriktirmiş oldukları malları, ebediyen yaşayacakmış gibi ellerinde tuttuklarını belirtir.²¹⁹ Unutulmamalıdır ki, Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatacak genişliktedir. Azalmasından ve tükenmesinden korkulmaz. Buna rağmen insan cimrilik yaparak bu rahmetin gönlüne

---

215 Şura, 42/27.

216 Nisa, 4/32; Ankebut, 29/17; Rum, 30/46; Cuma, 62/10.

217 Müslim, “age”, V, 828-832, Kitabu’z-Zühd 28-41.

218 Mevdudi, “age”, III, 105.

219 Taberi, “age”, XV, 76.

girmesine engel olur.²²⁰ Bu durum cimrilikte o dereceye ulaşır ki, hayal bile edilemez.²²¹ Ayrıca ayette, bir başkasının üstünlüğünü bile kabul edemeyecek kadar cimri olan kimselerin Allah'ın tüm hazinelerine sahip olsalar bile başkalarına harcama konusunda cömert olamayacakları²²² da bildirilmektedir.

İsra Suresi 90-93. ayetlere bakıldığı zaman, müşriklerin ileri gelenleri, alaylı bir tavırla, Hz. Peygamber'e inanmaları için kendilerine menfaat sağlayacak bazı mucizeler gerçekleştirmesini istemişler; bu tutumlarıyla da din konusunu bir menfaat meselesi olarak algıladıklarını ortaya koymuşlardı. Bu tavırları aynı zamanda onların şuur altını yansıtarak maddi hırsıla dolu olduklarını ortaya koymaktadır. Zaten yoksullar karşısındaki duyarsız tutumlarıyla bu bencilliklerini fiilen de sergiliyorlardı. Ayetin son cümlesi (*İnsanoğlu da pek eli sıkıdır*) bu egoizmin, iman ve ahlak terbiyesinden yoksun kalmış her insanda köklü bir ruh hali, bir karakter olduğuna işaret etmektedir.²²³

Bu başlık altında, hayatın sadece mal ve mülkten ibaret olduğunu sanarak Allah'ın kendisine verdiği nimetleri paylaşmayan insanların büyük bir yanılğı içinde olduğunu belirttik. Bunun yanında dünyaya ancak inançsız kişilerin düşkün olacağını, iman edenlerin ise ebedi olan ahiret yurduna değer vermeleri gerektiğini hatırlattık. Şimdi ise bütün dinlerde büyük günahlardan sayılan haksız yere cana kıyma konusunu tahlil etmeye çalışacağız.

2.1.3. Canı Korumak

İnsanı, yeryüzünün halifesi olarak yaratıp ona ruh ve beden bahşeden Allah Teâla'dır. Bireye verilen ruh ve beden, diğer bütün nimetler gibi insana verilmiş birer emanettir. Emanet olarak alınan bu nimetler bir gün Allah'a iade edilecektir. Bu nedenle Allah'ın verdiği var olma nimetini O'ndan başka hiç kimsenin almaya yetkisi yoktur. Konuyla ilgili olarak Allah Teâla; "*Haklı bir*

220 İbn Kesir, "age", III, 40; Kutub, "age", IX, 378; Mevdudi, "age", III, 141.

221 Zemahşeri, "age", II, 513.

222 Nisa, 4/53.

223 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", III, 452.

*sebeup olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır*²²⁴ buyurarak can güvenliğinin kutsallığına dikkat çekmiştir. Ayrıca bu husus, Tevrat'ta Hz. Musa'ya bildirilen on emir içerisinde de yerini almıştır. Bu da, can güvenliğinin Allah tarafından tüm insanlığın selameti için konulmuş ortak bir prensip olduğunu göstermektedir.²²⁵

Haksız yere adam öldürmek büyük bir günahdır, çünkü o yeryüzünde bir fesattır. Yüce Allah ise, fesadı sevmez. O bir zarardır, bir saldırganlıktır, güvenliği ihlal etmektir. Toplumda çalkantıya sebeptir, insanlığın son bulmasına götüren bir yoldur.²²⁶ Bu konuda Hz. Peygamber de: “Allah Teâla'nın katında dünyanın yok olması, bir Müslüman'ın öldürülmesinden daha ehvendir”²²⁷ buyurmuşlardır.

Yetki diye çevrilen “sultan” kelimesi, bu bağlamda haksız yere öldürülen kişinin velisine, katile yasal cezanın uygulanmasını talep etme veya affetme şıklarından birini tercih yetkisi olarak açıklanmıştır.²²⁸ Bu ayetle, katile ölüm cezası uygulanması halinde velinin, öldürmede aşırılığa gitmemesi istenmektedir. Bu aşırılık iki şekilde açıklanmaktadır:

a) Sadece ölüm cezası uygulanmalı; işkence etme, organlarını kesme gibi zararlar verilmemelidir.

b) Katilden başkasına zarar verilmemelidir. Kaynakların bildirdiğine göre cahiliye araplarında maktulün yakınları sadece katilin öldürülmesiyle yetinmez, ya ondan daha şerefli birini veya bir kişiye karşı iki ya da daha

224 İsra, 17/33.

225 Jones, “age”, s. 320, Çıkış, 20:13.

226 Zuhayli, “age”, VIII, 62-63.

227 İbn Mace, Ebi Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, “Sünen-i İbni Mace” I-II, Daru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabi, b.y.y., ts, Kitabu't-Diyat 1, II, 874, (hadis no: 2619); Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, “Camiu's-Sahih vehüve Süneni Tirmizi”, I-IV, Matbaatu Mustafa, Kahire, 1962, Kitabu't-Diyat, IV, 16, (Hadis no: 1395).

228 İbn Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, “Ahkamu'l-Kur'an”, I-IV, b.y.y., 1968, III, 1196.

fazla kişiyi öldürmedikçe adaletin yerine gelmeyeceğine inanırlardı. Ayet bu haksızlığı yasaklamaktadır.²²⁹

Yine, “*bir kimse haksızlıkla öldürülürse*” ifadesi dikkate alınarak, öldürülen kişi mazlum olma sıfatını tam olarak taşımazsa konu bu ayetin hükmüne girmez, yani böyle bir olayda ölüm cezası uygulanmaz görüşü hâkimdir.²³⁰

Sonuçta, hiç bir canı öldürmeyin yasağı, sadece başkalarını değil, kişinin kendi canını da kapsamı içine almaktadır. Çünkü o da bu emri takip eden yasağın içine dâhildir. Bu nedenle intihar da cinayet kadar büyük bir günahdır.²³¹ Ayetin sonundaki yardımdan maksat da, Allah'ın katile verilecek cezayı takdir etmek suretiyle maktulün yakınına yardım etmiş olmasıdır. Şu halde o kişi katil için tayin edilmiş olan cezanın uygulanmasıyla yetinmeli, aşırılığa sapmamalıdır.²³²

Yukarıda zikrettiğimiz bölümde, haksız yere adam öldürmenin yasaklanmış bir fiil olduğu üzerinde durularak konu toplumsal açıdan ele alınmıştır. Şimdi ise biraz daha özele inilerek, geçim endişesinden dolayı çocukların öldürülmesinin men edildiği ayetler üzerinde durulacaktır.

2.1.4. Çocukları Öldürmemek

Ebeveynleri hayata bağlayan en önemli bağlardan biri çocuklardır. Onları hayata hazırlamak onların geçimini temin etmek de ana babaya aittir. Buna karşılık çocuklarının rızkını temin edememekten korkup onları öldürmek büyük günahlardan sayılmıştır. Ayette; “*Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur*”²³³ denilerek bu konuya işaret edilmiştir.

Yukarıdaki ayette Allah Teâla, kulları için, kendi öz anne ve babalarından daha merhametli olduğunu beyan etmektedir. Zira O, ölüm

229 Razi, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, XX, 203; Şevkani, “*age*”, III, 225; Derveze, “*age*”, III, 233-235.

230 Razi, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, XX, 202.

231 Mevdudi, “*age*”, III, 107.

232 Taberi, “*age*”, XV, 83; Zemahşeri, “*age*”, II, 489.

233 İsra, 17/31.

korkusuyla çocukların öldürülmesini yasaklamaktadır. Anne ve babaları ise onları öldürebilmektedir.²³⁴

İslam öncesinde çok nadir olsa da bazı Araplar'ın geçim korkusuyla çocuklarını öldürdükleri ayetlerden²³⁵ anlaşılmalıdır. Bunun nadir olması, suçun vahametini değiştirmeyeceği için burada önemle zikredilmiştir.²³⁶ Ayrıca, zamanla sebebi ve şekli değişse de insanlar, isteyerek veya istemeyerek, doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklarını öldürmeye devam ettiler ve etmektedirler. Ayetin hükmü ise mutlaktır, çocukların öldürülmesi büyük bir günahdır.²³⁷

Bu durum, çocuklara karşı sevgisizliğe, ruhun şiddetle kararmasına ve kalbin katılaşmasına delalet eder. Bu cürüm kötü ahlakın en belirgin örneklerindedir. Allah, böyle kötü huyların önlenmesi maksadıyla, evlatlara güzellikle davranmayı teşvik etmiştir.²³⁸

İnanç sisteminde baş gösteren bozukluk, toplumun pratik hayatında da etkisini gösterir. Bu sapma ve bozulma sadece inanç bozukluğu ve ibadet niteliği taşıyan ayinlerle sınırlı kalmaz. Duyguların sağlıklı biçimde işlemesi inanç sisteminin doğruluğundan kaynaklanır. Kızların diri olarak toprağa gömülmesi örneği, insanın sosyal hayatı ve pratiğinde, inancın etkilerini en açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu örnek gösteriyor ki, hayatın inançtan etkilenmemesi mümkün değildir. İncin da hayattan kopuk biçimde yaşaması düşünülemez.²³⁹

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus da, bu ayetin, dünyaya gelen çocuklarını besleyemeyecekleri endişesiyle, onları doğmadan öldürmeye kalkanlara bir ihtar ve uyarı olmasıdır. İslam dini, bu uyarıyı

234 Taberi, "age", XV, 78; İbn Kesir, "age", III, 41; Zuhayli, "age", VIII, 60.

235 Tekvir, 81/8; Nahl, 16/57-59; Zuhuf, 43/17.

236 Suyuti, "age", IX, 330.

237 Taberi, "age", XV, 79-80; Razi, "et-Tefsiru'l-kebir", XX, 196.

238 Razi, "et-Tefsiru'l-kebir", XX, 196.

239 Kutub, "age", IX, 310.

algılamayıp cahilâne ve vahşiyâne bir tarzda bu hareketleri işleyenleri ise, büyük bir azapla korkutarak yapılan fiilin fenalığına dikkat çekmektedir.²⁴⁰

Şimdi de burada Kur'an'ı Kerim'in hayret verici ifade inceliklerini dile getiren bir örnek üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

İsra suresinde yer alan; “*Yoksulluk kaygısıyla evlâtlarınızı öldürmeyiniz, onların da sizin de rızkını veren biziz*”²⁴¹ ifadesiyle, çocukların rızkı babalarının rızkından öncedir denilmekte, En'am suresinde ise; “*Yoksulluktan evlâtlarınızı öldürmeyiniz. Sizin de onların da rızkını veren biziz*”²⁴² ayetiyle babaların rızkı çocukların rızkından öncedir manası ifade edilmektedir. İsra suresine baktığımızda, çocuklar fakirliğe sebep oldukları için öldürülmüşlerdir, manası çıkmaktadır. Bu nedenle çocukların rızkı ayette öne alınmıştır. En'am suresinde ise, onların öldürülüşü babalarının bilfiil fakir olmaları nedeniyle olduğundan, babalarının rızkı öne alınmıştır. Dolayısıyla rızıkların ileriye-geriye alınışı her iki yerde de ifadelerin anlamlarına göre uygun yere yerleştirilmiştir.²⁴³ Bu da değişik sebeplerle insana rızıkların sunulduğunu ve bu nimetlerle insanın imtihana tabi tutulacağını göstermektedir.

Kısaca bu bölümde, Allah Teâla'nın hiçbir kulunu rıziksız, çaresiz bırakmayacağı ve dünyaya gelen her bir canlının kendi rızkıyla dünyaya geldiği, insanların anlayışına sunulmaktadır. Bunun yanında insanoğlunun yaşadığı müddetçe kendisi için yaratılan rızkını araması gerektiği, hiçbir zaman Allah'ın emir dairesi dışına çıkmaması, umutsuzluk ve korku içinde olmaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Açlık ve fakirlik korkusuyla çocukların öldürülmemesi hususuna dikkatler çekildikten sonra, konuyla bağlantılı olarak bir neslin ölümüyle eş tutulan zina konusuna geçilmektedir.

240 Bilmen, “*Tefsir*”, IV, 1869.

241 İsra, 17/31.

242 Enam, 6/151.

243 İbn kesir, “*age*”, III, 41; Kutub, “*age*”, IX, 310-311.

2.1.5. Zina Etmemek

Kur'an'ı Kerim itikad, ibadet ve muamelat konularının yanında etik kurallar üzerinde de önemle durur. Allah, toplum içinde yaşayan bireyin bu kurallar manzumesini hayatına yansıtmasıyla ebedi kurtuluşa ulaşacağını vadeder. Kur'an'da yasak olarak ifade edilen hususlardan biri de zinaya götüren yollara tevessül etmektir.²⁴⁴ Ayrıca, bu husus, Tevrat'ta da bildirilmiş olup, tüm toplumlar için evrensel bir değer taşımaktadır.²⁴⁵ Bu da, Allah'ın değişmez ahlaki ilkelere her dönemde işaret ettiğini göstermektedir.

Zina, kadınla erkek arasında, evlilik dışı cinsel ilişkinin her türü için kullanılan bir tabirdir. Dolayısıyla hem evliler hem de bekârlar arası gayri meşru cinsel ilişkiyi kapsamaktadır.²⁴⁶ İşte Allah Teâla, Kur'an'ı Kerim'de bu şekildeki davranışı: "*Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur*"²⁴⁷ buyurarak yasaklamıştır.

Dikkat edilirse ayette, zina etmeyin denilmeyip "zinaya yaklaşmayın" denilmiştir. Dolayısıyla bu ifade, zinaya götürme tehlikesi bulunan tutum ve davranışlardan da uzak durmayı kapsar.²⁴⁸ Burada zina yasağının ardından "Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur" denilmesi, bu fiilin insanın temiz fitratına ve akl-ı selime aykırı olduğuna işaret etmektedir.²⁴⁹ Bu çirkin fiile giden yolların kapatılmasının nedeni ise bu yolların sonunda zinaya neden olmasından dolayıdır. Zina ile aileler parçalanır, nesepler karışır. Haramlar çiğnenir, başkalarının haklarına saldırılır. Ailelerin parçalanması ile anarşi yayılır ve toplumun esasları tahrip edilir, bunalımlara kapı açılır.²⁵⁰

Yüce Allah zinayı üç sıfat ile nitelemektedir: Onun hayâsızlık olması,²⁵¹ gazabı gerektirici bir iş olması²⁵² ve kötü bir yol olmasıdır.²⁵³ Hayâsızlık

244 İsra, 17/32.

245 Jones, "age", s. 410, Çıkış, 20:13.

246 Esed, "age", II, 566, 37 nolu d.n.

247 İsra, 17/32.

248 Taberi, "age", XV, 79; Sabuni, "age", II, 159; İbn Kesir, "age", III, 41.

249 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", III, 419.

250 Zuhayli, "age", VIII, 61.

251 İsra, 17/32.

252 Furkan, 25/68

253 İsra, 17/32.

olmasının sebebi dünyanın yıkılmasını gerektiren neseplerin bozulması gibi kötü bir sonucu bünyesinde taşıması, bunun da dünyanın harap olmasını gerektirmesidir. Gazaba sebep olmasına gelince, zina eden kadın gazaba uğrayan, tiksiniilen bir varlık olur, çözülmüş toplumlarda bile bu böyledir. Bu ise aile sahibi olmamak, evlenmemek sonucunu doğurur. Kötü bir yol olmasına gelince, insan ile hayvanlar arasında belli dişilerin belli erkeklere has olmaması bakımından bir fark kalmaz. Aynı şekilde bu işin zilleti, ayıbı ve çirkinliği de genellikle toplumda kadın üzerinde kalır.²⁵⁴

Özetle, Allah Teâla zinayı yasaklamaktadır. Zina, içinde yaygınlık kazandığı toplumu öldürür. Soylar kaybolur, kanlar karışır. Namus ve çocuk konusundaki güven yitirilir. Toplumsal çöküntü başlar. Bütün bağlar kopar. Adeta zina, toplumlar arasında ölümü andıran bir sonucun sebebidir.²⁵⁵ Bunun yanında ayette, zinaya yaklaşımdan dahi insanlar menedilmektedir. Çünkü zinayı güçlü bir şehvet duygusu körüklemektedir. Bu nedenle ona yaklaşımdan kaçınmak daha garantili bir önlemdir. Yüce yaratan, kullarına zina yasağına uymayan milletlerin yok olmaya mahkûm olduklarını bildirmektedir. Nesli yok eden zina fiilinden sonra şimdi de yetim malı yiyerek karınlarını ateşle doyuran insanların kınandığı bölüme geçilecektir.

2.1.6. Yetim Malı Yememek

Tabiatı gereği insanlar sosyal yapı içerisinde bir arada yaşarlar. Bu şekilde birlikte yaşayan insanlar, ebeveynleri ölmüş çocukları himayesine almak suretiyle bir dayanışma örneği sergilerler. Toplum içerisinde yalnız kalan bu çocuklar da, yetim tabiriyle anılırlar. Allah Teâla birçok ayette yetimlerin mallarına sahip çıkılmasını emretmiş, onlara ait olan servetin yerli yerince kullanılmasını tavsiye etmiştir. Ayette; *“Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın”*²⁵⁶ denilmektedir.

Yetimlerin malını israf etmek ise; çabucak elden çıkarmak, onların mallarına kötü bir şekilde yaklaşmak manasında değerlendirilmiştir. Buna

254 Kutub, “age”, IX, 312; Zuhayli, “age”, VIII, 62.

255 Kutub, “age”, IX, 312.

256 İsra, 17/34.

mukabil onların mallarını artırmak, işlerini düzenlemek ve gereken tedbirleri almak ise, onların mallarına güzel bir şekilde yaklaşmak manasında anlaşılmıştır.²⁵⁷

Bu hususu izah eden diğer ayetlerde de; “Öksüzleri evlenme çağına gelene kadar deneyin. O vakit kendilerinde bir olgunlaşma görürseniz; mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler de geri alacaklar diye onları israf edip de tez elden yemeyin”²⁵⁸; “Ergenlik çağına ulaşınca kadar, en güzel şeklin dışında yetimin malına yaklaşmayın. Onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin”²⁵⁹ buyurulmaktadır. Bu ifadelerin hepsi, sadece ahlâkî bir tavsiye niteliğinde değildir. İslâm, Müslüman’ın kanını, namusunu ve malını koruma altına almıştır. Peygamberimiz de: “Müslüman’ın kanı, namusu ve malı Müslüman’a haramdır”²⁶⁰; “Ey Ebu Zerr, ben seni güçsüz görüyorum ve kendim için istediğimi senin için de istiyorum. İki kişinin üzerine emir olma ve yetim malına velayet etme,”²⁶¹ ifadelerine yer vermiştir.

Dikkat edilirse ayet ve hadislerde, yetim malı üzerinde daha bir önemle duruluyor ve ona yaklaşılmaması (daha güzel hale getirmek amacıyla yaklaşma hariç) kesin biçimde yasaklanıyor.²⁶² Çünkü yetim, malını idare etmekten acizdir. Onu koruma gücünden de yoksundur. İslâm toplumu, yetimi ve malını gücünü elde edinceye, akli erinceye ve malını idare edip onu koruyacak güce gelinceye kadar korumakla yükümlüdür.²⁶³ Bu hüküm, kendi haklarını koruyamayan kişileri de kapsayacak şekilde genişletilebilir.²⁶⁴

Allah Teâla, yarattığı kulların birbirine sınımsız bağlı şahsiyetler olmasını temenni eder. Buna mukabil, sosyal yapı içerisinde kimsesi olmayan çocukların topluma kazandırılmasında da insanlara uygulanabilir metotlar

257 Maverdi “age” III, 241; Taberi, “age”, XV, 84.

258 Nisa, 4/6.

259 Nisa, 4/2.

260 Müslim, “age”, V, 428, Kitabul Birr 30; Ebu Dâvud, “age”, Kitabul Edeb, IV, 270, (Hadis no: 4882); Tirmizi, “age”, Kitabu’l-Birri ve’s-Sıla, IV, 325, (Hadis no: 1927).

261 Müslim, “age”, IV, 489, Kitabul İmâret 17; Ebu Dâvud, “age”, Kitabul Vesaya, III, 114, (Hadis no: 2868).

262 Esed, “age”, I, 263, 149 nolu dipnot.

263 Kutub, “age”, IX, 317.

264 Mevdudi, “age”, III, 108.

sunar. İnsanî bir görev olması açısından yetimlere sahip çıkılması bu bölümde işlendikten sonra diğer bir insanî ödevde geçilmektedir ki o da kişinin suizan yapmaması, başkasının ayıbını araştırmaması konusudur.

2.1.7. Suizan Yapmamak

İnsan yaratılışı gereği diğer insanlarla beraber yaşayabilir. Bu beraberlik esnasında dikkat edilmesi gereken bir takım kurallar vardır. Uyulduğu takdirde bunlar, toplumun huzurunu temin eden en önemli vasıtalarından sayılır. İnsanların, birbirleri hakkında suizan yapmaması, birbirlerinin ayıp ve günahlarını araştırmaması ve kişinin bilmediği bir şeyin peşine düşmemesi de etik kurallar çerçevesinde yerini alır. Allah Teâla; *“Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur”*²⁶⁵ ifadesinin yanında *“Ey iman edenler, zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bazıları günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı.? Ondan tiksiniyorsunuz. Allah’tan korkun. Şüphesiz ki Allah, tevbeleri daima kabul eder, çok merhametlidir,*²⁶⁶ buyurarak suizan yapmanın, gıybet etmenin ne kadar çirkin bir davranış olduğunu bizlere haber vermektedir.

İnsanın bilmediği bir konuda söz söylemesi, hüküm vermesi, bilgisizce davranması, bilmediği tanımadığı kişiler hakkında ileri geri konuşması, daha özel olarak yalancı şahitlik yapması, iftira atması, kısaca bilgi sahibi olmadan tahmine göre herhangi biri için maddi veya manevi zarara yol açacak şekilde konuşması ve hareket etmesi yasaklanan davranışlardandır.²⁶⁷ Bu yasak, yalan şahitliği, yalan söz söylemeyi ve iftirada bulunmayı da kapsamaktadır. Zanna bağlı olarak başkalarını tenkit etmeyi, başkalarının gizliliklerini araştırmayı, bilimsel gerçekleri değiştirmeyi ve buna benzer hususları da içine alır. İnsanın bilmediği bir şeyi söylemesi ya da bilmediği bir şeye dayanarak başkasını kötülemesi uygun değildir. Bu konuyla ilgili bir hadiste

265 İsra, 17/36.

266 Hucurat, 49/12.

267 el-İcî, “age”, II, 389.

H. Peygamber (s.a.v.); “Zan ile hüküm vermektan sakınınız. Zira zanda bulunmak sözlerin en yalanıdır”²⁶⁸ buyurarak konunun hassasiyetini inananlara aktarmaya çalışmıştır. Buna karşı bilimsel ve fikri konularda kurallara uygun olarak tahminler yürütmek, görüş belirtip icthadlarda bulunmak meşru, hatta gereklidir. Nitekim H. Peygamber, kitap ve sünnette delil bulunmaması halinde şahsi görüş istikametinde uygulamalarda bulunmayı tasvip etmiştir.²⁶⁹

Suizan ve gıybeti yasaklayan İsrâ suresinin 36. ayeti, akıl ve kalp için mükemmel bir yol göstermektedir. Bu yol, insanlığın yeni yeni ulaşabildiği bilimsel metodu da kapsamaktadır. Kalbin dürüstlüğünü ve Allah’ın kontrolünü buna ilave etmektedir. İşte bu da İslâm’ı, kuru akılcılık metodlarından ayıran en belirgin özelliğdir. Bir haber, bir olay ve bir hareket hakkında kesin hüküm vermeden önce ciddi bir araştırma yapılması Kur’an’ı Kerim’in çağrısı gereğidir. Bu İslâm’ın hassas metodudur. Kalp ve akıl bu yol üzere hareket ettiğinde artık inanç dünyasında kuruntulara ve saçmalıklara meydan verilmediği gibi, hüküm, yargı ve sosyal ilişkiler dünyasında da tahmine ve şüphelere yer verilmez.²⁷⁰

Şu anda ise, Müslüman’lar arasında bu kötü huy, bilgisizce, güvenilir kaynaklar olmaksızın söz söylemek, din ve imanın zaafa uğraması ve ahlaki değerlerin çözülüşü sebebiyle oldukça yaygın bir hal almıştır.²⁷¹ Bundan dolayı Allah Teâla, bu hastalıklı durumdan insanları sakındırmak için: “*Çünkü kulak da, göz de, kalp de bütün bunlar ondan mes’uldür*”²⁷² diyerek vücudumuzdaki bütün azaların yaptıklarımızdan sorumlu olduğunu bizlere hatırlatır.

Yukarıda zikredilen bütün ayet ve hadislerin, eksiksiz müttekâmil bir ahlak metodunu yerleştirmek üzere yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında, burada insanların ahlakî olgunluğunun artmasının faydalarına

268 Müslim, “age”, V, 426, Kitabul Birr 25.

269 İbn Kesir, “age”, III, 43; Şevkani, “age”, III, 227.

270 Kutub, “age”, IX, 319.

271 Zuhayli, “age”, VIII, 66.

272 İsrâ, 17/36.

değinilmiş, bu şekilde ahlaki gelişimini tamamlamış insanlardan oluşan milletlerin mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilecekleri vurgulanmıştır. Şimdi ise, müminin kendini diğer insanlardan büyük görüp kibirlenmesinin zararları üzerinde durulacaktır.

2.1.8. Kendini Üstün Görüp Kibirlenmemek

İsra suresi kapsamında, Allah Teâla tarafından yasaklanmış olan fiilleri ele aldığımız çalışmamızın bu son kısmını da, kibir ve gururdan sakınmak konusu oluşturmaktadır. Allah Teâla: “*Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin*”²⁷³ ayetiyle, böbürlenmeyi, yürürken çalimli yürümeyi, azgın zorbalar gibi oraya buraya eğilerek böbürlenerek yürümeyi yasaklıyor.²⁷⁴ Bunları yapan insanın ise, Allah Teâla’nın, kâinata koymuş olduğu kanunlarda herhangi bir değişiklik yapamayacağını beyan ediliyor.²⁷⁵ Bu konu ile ilgili başka ayetlerde Yüce Allah: “*Ve Rahmanın iyi kulları ki yeryüzünde ağır ve vakur yürürler*”²⁷⁶ ile “*Yürüyüşünde mutedil ol ve sesini kıs*”²⁷⁷ ifadelerine yer vermektedir. Rasûlullah da, kibrin ne kadar kötü bir huy olduğunu vurgulamak üzere, kalbinde zerre kadar kibir bulunanın cennete giremeyeceğini bildirmiştir.²⁷⁸

Burada sözü geçen emir ve yasaklardan anlaşılan bütün çirkin hasletlerdir ki bunlar, Rabbin nezdinde hoş olmayan şeylerdir. Yani onun tarafından buğzedilen, yasak kılınan ve cezaları verilecek olan şeylerdir.²⁷⁹

Akıllı, bilgili ve erdemli insanlar daima alçak gönüllü, ağır başlı olurlar. Bunun en güzel örneği de Peygamber efendimizdir. Kibirden nefret eden Rasûlullah, bütün Müslüman’lar karşısında mütevazı olmayı, değişmez bir davranış kuralı olarak özenle korumuştur. Müslüman’ların kendisini “Anam

273 İsra, 17/37.

274 İbn kesir, “age”, III, 43.

275 Taberi, “age”, XV, 88.

276 Furkan, 25/63.

277 Lokman, 31/19.

278 Müslim, “age”, I, 284-285, Kitabul İman 138-139; Ebu Dâvud, “age”, Kitabul Libas, IV, 59, (Hadis no: 4091).

279 Zuhayli, “age”, VIII, 67.

babam sana feda olsun ya Rasûlallah!” diyecek kadar çok sevmelerinde de, alçak gönüllülüğünün büyük rolü olmuştur. Bu sebeple İslam ahlak geleneğinde tevazu, bir peygamber sıfatı olarak değerlendirilir.²⁸⁰ Kur’an’ı Kerim’de; Allah’ın iyi kullarının başlıca hasletlerinden söz edilirken ilk olarak tevazu erdemine yer verilmiştir.²⁸¹ Dolayısıyla insan, elindeki tüm nimetlerin Allah tarafından kendisine verildiğini, Allah’ın gücü karşısında çok zayıf olduğunu hatırlayıp anlayacak olsaydı, büyüklük taslaması söner, böbürlenmesi inerdi. Yeryüzünde şaşkın ve şımarmış bir şekilde değil, olgun bir şekilde gezinmeye başlardı.

Kısaca şeytanın özelliklerinden sayılan gurur ve kibir, burada müminin uzak durması gereken bir haslet olarak bizlere hatırlatılmakta, alçak gönüllü olmanın da Müslüman için bir erdem olduğu vurgulanmaktadır.

İsra suresi kapsamında, Allah tarafından kesin ifadelerle yasaklanan fiiller ele alındıktan sonra, şimdi de kesin nehiy ifade etmeyen, insanları uyarı mahiyetinde olan ayetlerin işleneceği bölüme geçilmektedir.

2.2. Uyarı Kapsamındaki Ayetlerde Yer Alan Vurgular

Kur’an’ı Kerim’e baktığımızda sosyal ve içtimai hayatımızı düzenleyen birçok ayetle karşılaşmamız mümkündür. Bunlardan bir kısmı da uyarı manasındaki ayetlerdir ki bunlar, bazen ibretli örnekler vererek bazen de geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketleri hatırlatarak muhataplarını sakındırırlar. Bu anlamda bir milleti helak eden unsurlar başlığı sure kapsamında değerlendirilecek ilk konu olacaktır.

2.2.1. Bir Milletin Helak Edilmesine Sebep Olan Amiller

Allah Teâla adaleti gereği fertleri suçsuz yere cezalandırmadığı gibi toplumları da suçsuz yere cezalandırmaz. Allah’ın kişileri cezalandırması ahirette ebedi bir azapla olabileceği gibi dünyada kişinin başına gelen çeşitli dert ve musibetlerle de olabilir. Allah’ın bir toplumu cezalandırması ise o toplum içerisindeki insanların çoğunluğunun günahı aşırı giderek Allah’ın

---

280 Kutub, “age”, IX, 320.

281 Furkan, 25/63.

rahmetinden uzaklaşmaları nedeniyledir. Konumuzla ilgili olarak Allah Teâla: *“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; biz de orayı darmadağın ederiz. Nuh’tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir”*²⁸² buyurmaktadır.

Burada, ayette geçen “Mutraf” kelimesine müfessirler tarafından; zengin, müreffeh yaşayan, şımarık zevk düşkünleri şeklinde manalar verilmiştir.²⁸³ Yine ayette geçen şımarık yöneticiler kelimesinde emredilenin ne olduğu hususunda ise müfessirler farklı açıklamalar yapmışlardır. Zemahşeri’nin (ö.538/1143) açıklaması sosyolojik bir yasaya işaret eder. Buradaki “emir”den maksat, Allah’ın söz konusu insanlara her türlü imkânları bol bol vermesidir; bu da onları şımarıklığa ve azgınlığa sevkeder. Böylece o ülke yoldan çıkmış olur.²⁸⁴

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus; günah, emredilenin zıddını yapmaktır. Bir hareketin günah olması, emredilmiş olmasıyla çatışır. Şu halde burada günah olmayan bir şey emredilmiş olmaktadır. Allah şımarık yöneticilere iyi işleri, yani iman ve itaati emreder. Fakat onlar ısrarla emre aykırı hareket edip günah işlerler.²⁸⁵

Genel olarak, zenginler ve makam sahipleri toplumun mevcut yapısının değişmesine karşı çıkarlar. Çünkü toplumun yapısında bulunan herhangi bir değişiklik onların mevcut konumlarına zarar verebilir. Ancak peygamberlere karşı çıkarken asıl gayelerini açıkça ifade etmez, dolaylı yollara başvururlar.²⁸⁶ Yüce Allah Kur’an’ı Kerim’de şımarık yetişmiş zengin

---

282 İsra, 17/16-17.

283 Sabuni, “age”, II, 151; Derveze, “age”, III, 226; Esed, “age”, I, 449, 147 nolu d.n.

284 Zamehşeri, “age”, II, 481.

285 Razi, “et-Tefsiru’l-kebir”, XX, 174-175; el-Halidi, Salih Abdulfettah, “Tasvibat fi fehmi ba’di’l-âyât”, Daru’l-Kalea, Beyrut, 1987, s. 182.

286 Şimşek, M.Said, “Kur’an Kıssalarına Giriş”, Yöneliş yay, İst., 1993, s. 88.

kesimin hak davaya karşı çıkışlarının genel bir kural olduğunu belirtmektedir.²⁸⁷

Unutulmamalıdır ki, toplumların çöküşünün temel nedeni, zenginlik ve maddi refahın bizzat kendisi değil, bunlardan kaynağını alan, ruhi dengesizliktir. Eğer toplum, ahlâki ve toplumsal düzensizlik, haksızlık ve olumsuzlukları denetleyen ruhi ve ahlâki değerleri yitirmeden bolluk içinde yaşayabilse, refahın kötü sonuçlarından kurtulabilir.²⁸⁸ Şu âyeti kerime de bunu destekler mahiyettedir: *“Eğer o ülkeler halkı inansalardı ve korkup sakınsalardı, gerçekten üzerlerine hem gökten, hem de yerden sayısız bolluklar açardık.”*²⁸⁹ Ancak, toplumdaki bütün haksızlık ve olumsuzlukları denetleyen ruhi ve ahlâki değerleri yitirmeden refah içinde yaşamak, istisnaları bulunmakla birlikte, geçmişte toplumlar arasında pek mümkün olmamıştır. Toplumların önde gelenleri olarak tabir edilen mütreflerin mal ve servet biriktirerek aşırı oranda nimete boğulmaları, cimrilikleri nedeniyle infakta bulunmamaları ve mallarının bir kısmını toplumun fakirlerine dağıtmamaları, ekonomiyi tekellerine almaları, istedikleri gibi zevk ve sefa sürmeleri, tüm toplumun helak olmasının sebepleri arasında yer alır.²⁹⁰

Burada şunu da belirtelim ki, mal çokluğu şımarıklığın sebeplerinden biridir fakat zenginlerin hepsini şımarık zenginler sınıfına sokmamak gerekir. Hz. Musa'ya inanan Firavun'un karısı, Hz. Süleyman'ın çağrısına uyan Sebe Kraliçesi Belkis ve Hz. Muhammed'e (s.a.v.) iman edenlerin ilkinden olan Hz. Ebû Bekir gibi iman sahibi birçok kişi zengin oldukları halde şımarık değildirler.²⁹¹

Dolayısıyla, Allah'ın iradesi insan hayatı için şaşmayan ilkeler ve değişmeyen yasalar belirlemiştir. Sebepler oluştuğunda peşinden sonuçlar gelir. Allah'ın iradesi yürürlüğe girer ve O'nun sözü yerine gelir. Yüce Allah, sapıklığı emretmez. Fakat bozguncu önderlerin sadece varlıkları bile o

---

287 Sebe, 34/34.

288 Okumuş, Ejder, *“Kur'an'da Toplumsal Çöküş”*, İnsan yay., İst., 1995 s. 187.

289 Araf, 7/96.

290 İbn Haldun, *“Mukaddime”*, çev.: Süleyman Uludağ, I-III, Dergah yay., İst., 1988, I, 503.

291 Şimşek, *“age”*, s. 90.

milletin yapısının sarsıldığıının, çözülme yoluna girdiğinin ve Allah'ın takdirinin ona uygun bir ceza vereceğinin kanıtıdır. Zira bozguncu liderlerin varlığına ve yaşamına izin vermekle Allah'ın bu yasasının gerçekleşmesine neden olmuşlardır.²⁹²

Buradan hareketle şu sonuca varabiliriz. Eğer bir toplum, bozuk sistemlerin yaptıklarına engel olmazsa bunun kaçınılmaz sonuçlarından sorumlu olur. Orada bulunan sapıklık önderlerinin bozgunculuğuna engel olmak bütün bir toplumun görevi olmalıdır ki, azgınlar orada bozgunculuk yapıp, Allah'ın sözünün gerçekleşmesine ve orayı yerle bir etmesine neden olmasın.²⁹³

Yukarıda tefsiri yapılan İsrâ suresinin 16. ve 17. ayetlerinde azgınlaşıp günahlara boğulan kişilerin ve toplulukların durumunu Allah'ın çok iyi bildiği haber verilmektedir. Ayrıca bütün bu çıkarımların yanında aslında Allah Teâla, bizleri de uyararak yaptıklarımızı bilip gören Allah'ı daima hatırd tutarak O'nun rızasına uygun bir kişisel ve toplumsal yaşayış sergilememizi istemektedir.

Çalışmamızın devamında ise, genel bir konudan daha özel bir konuya geçilerek Kur'an'da sıkça kendilerinden bahsedilen İsrailoğullarınının, Allah tarafından uyarılması hususuna dikkatler çekilmektedir.

2.2.2. İsrail Oğullarının Başlarına Gelenler

Allah Teâla, kullarını kitap ve elçiler göndermekle devamlı olarak uyarmaktadır. Allah tarafından yapılan bu yönlendirme, Hz. Adem (a.s.) ile başlamış son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ile noktalanmıştır. Kur'an'a baktığımızda bu şekildeki uyarı ayetlerinin ortak noktası olarak, insanların aynı hatayı işlememesi gayesinin hedeflenmiş olduğunu görmekteyiz. İsrâ suresindeki İsrail oğulları hakkında yapılan uyarıları da bu çerçevede değerlendirmemiz doğru olacaktır. Ayeti kerimede: *“Biz, Musa'ya Kitab'ı verdik ve İsrail oğullarına: ‘Benden başkasını dayanılıp güvenilen bir rab*

292 Mevdudi, “age”, III, 99.

293 Taberi “age” XV, 55-57; İbn kesir, “age”, III, 35-36; Bilmen, “Tefsir”, IV, 1860; Ateş, “age”, V, 206-207.

edinmeyin' diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık. (Ey) Nuh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli. Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi. Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına: Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız, diye bildirdik. Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi. Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık. Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mabedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık). Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapisane yaptık²⁹⁴ şeklinde buyurulmuş ve İsrailoğullarına yapılan uyarıların örnekleri sergilenmiştir.

Bu ayetlerde İsrailoğullarının taşkınlıkları, bozgunculukları ve aldatmaları sebebiyle başlarına gelen bir kısım tarihi olaylara işaret edilmekte, onlar hakkındaki Allah'ın sosyolojik kanunu açıklanmaktadır.²⁹⁵ Ayrıca, İsrailoğulları'nın hayatı ile ilgili olarak surede yer alan bu bölüm, Kur'an'ın sadece bu suresinde geçmektedir.²⁹⁶

Surenin başında Tevrat indirilmek suretiyle Hz. Musa'nın da şerefendirildiği belirtilmektedir. İsrailoğullarının ise Hz. Nuh'un ve onunla birlikte kurtarılanların soyundan olduğu hatırlatılmaktadır. İnsanlığın en eski atalarından ve ulu peygamberlerden olan Hz. Nuh, çok şükreden bir kul olarak takdirle yadedilmektedir.²⁹⁷

---

294 İsrâ, 17/2-8.

295 Derveze, "age", III, 219.

296 Kutub, "age", IX, 285.

297 Şevkani, "age", III, 207-208; Derveze, "age", III, 219.

İkinci ayette geçen “Kitap”tan maksat, Tevrat’tır.²⁹⁸ Tevrat hidayet rehberidir. Onun sayesinde İsrailoğulları, cehalet ve inkârcılıktan bilginin aydınlığına ve gerçek dine kavuşmuşlardır. Ayetin sonunda yer alan vekil kelimesi ise; kendisine dayanılıp güvenilen, işlerin kendisine bırakıldığı kimse²⁹⁹ demektir.

Dördüncü ayette geçen “fesad”dan maksat ise, İsrailoğulları’nın genel olarak Allah’ın Tevrat’ta koyduğu hükümleri çiğnemeleri olarak anlaşılmıştır.³⁰⁰ Yine, iki fesaddan birincisi; Peygamber Zekeriya’yı (a.s.) (İşaya) öldürmeleri³⁰¹ veya Ermiya’yı (Yeremya) hapsetmeleri; ikincisi ise Hz. Yahya’yı öldürmeleri veya Roma yöneticileriyle iş birliği yaparak Hz. İsa’yı öldürmeye kalkışmaları şeklinde açıklanmaktadır.³⁰²

Birinci fesadın, Buhtunnasr olayı³⁰³ olduğu hakkında görüş beyan eden müfessirler vardır. Bununla beraber esas önemli olan taraf, olayın zaman ve şahısları değil, özel mahiyeti ile hikmetidir. Kur’ân’da da sadece bu nokta anlatılmıştır. Önemli olan, şahıslar ve zamanların belirlenmesi ile uğraşmayarak olayı, Kur’ân’ın açıklaması yönüyle kökü ve hikmeti ile ele almaktır.³⁰⁴ Zira amaç, ibret alınması ve yüce Allah’ın tüm insanlar için belirlediği yasanın açıklanmasıdır.³⁰⁵

İsra suresinin ilk ayetlerinden, zamanın Pers kralı Kyros’un milattan önce 539’da Babil’i ele geçirdikten sonra İsrailoğulları’nın ülkelerine dönmelerine izin vermesiyle başlayan ve milattan önce 63 yılına kadar süren milli birliğin yeniden kurulması, İkinci Mabet’in inşası, Kudüs’ün imarı, dini ve kültürel hayatın yeniden canlanması gibi olumlu gelişmelerin yaşandığı

298 Taberi, “age”, XV, 18.

299 Zameşeri, “age”, II, 477; Sabuni, “age”, II, 152.

300 Derveze, “age”, III, 219-220; Ateş, “age”, V, 198.

301 Kurtubi, “age”, X, 214.

302 Şevkani, “age”, III, 209.

303 Buhtunnasr Olayı: İsrailoğulları haramları helal sayıp kan dökmeye başlayınca, Allah’ın, Babil Kralı Buhtunnasr’ı (Nabukadnezar) İsrailoğullarının başlarına musallat kılmasıdır. Buhtunnasr, İsrailoğullarından 70.000 kişi öldürmüş, O ve orduları Kudüs’ü tahrip etmişti ve neredeyse İsrailoğullarının neslini de yok edeceklerdi. Taberi, “age”, XV, 22; Sabuni, “age”, II, 152. Bununla birlikte Zameşeri de (ö.538/1143) Keşşaf’ta, birinci fesadın calut olayı olduğunu haber vermektedir.

Zameşeri, “age”, II, 477.

304 Elmalılı, “age”, V, 290.

305 Kutub, “age”, IX, 289.

döneme işaret edildiği anlaşılmaktadır. Bu parlak dönemin ardından girilen yeni bir dini, kültürel, siyasi kriz ve yıkım dönemine atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu dönemde önce yahudiler arasında çeşitli fikri ve siyasi ihtilaflar ve iç karışıklıklar başlamış; ardından iktidar mücadelesi veren bir yahudi gurubunun işbirliği yaptığı Romalılar, Kudüs'ü ele geçirerek şehri tahrip etmiş, yahudilerin bağımsızlığına son vermişlerdir. Bu arada on binlerce yahudi öldürülmüş ve nihayet 70 yılında İkinci Mabed de Romalılar tarafından yıkılmıştır.³⁰⁶

Surenin ilk yedi ayetinde, İslam öncesi yahudilerinden söz edilmiştir. Sekizinci ayette ise Hicaz'daki yahudilerin uyarıldığı anlaşılmaktadır. Eğer tekrar bozgunculuk yaparlarsa Allah'ın da onları tekrar cezalandıracağı bildirilmekte, en son ceza yerinin ise cehennem olacağı hatırlatılmaktadır. Bunun yanında, kendilerinden, İbrahîmî geleneğin son temsilcisi olan, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın ilahi hakikatlere davetlerini tekrar eden Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kulak vermeleri, eski hatalarını tekrarlamayıp onu tasdik etmeleri istenmektedir.³⁰⁷ Fakat Medine'deki yahudiler bu çağrıya olumsuz cevap vermişler, hatta Hz. Peygamber'le yaptıkları anlaşma hükümlerine rağmen Mekkeli putperestlerle Müslüman'lara karşı iş birliği yapmışlardır. Allah da onları Müslüman araplar'ın eliyle cezalandırmıştır.³⁰⁸ Kâfirlerin sonu ile bozguncuların sonu arasında bir benzerlik olmasından dolayı konunun akışı, kâfirlerin ahiretteki akıbetlerini bildirerek tamamlanmıştır.³⁰⁹

İsrailoğullarının şahsında olmak üzere aslında tüm insanlığın uyarıldığı yukarıdaki ayetlerde, insanların elleriyle bile bile yaptıkları günah ve hatalardan dolayı Allah tarafından büyük bir cezaya çarptırılacakları ifade edilmiş ve tüm müminlere seslenilerek geçmişte yapılan hatalardan ibretler alınması gerektiği hususu hatırlatılmıştır. Allah tarafından gönderilmiş olan rasulleri yalanlayan toplumların ise, dünya saadetlerini kaybederek büyük bir

306 Moshe Sevilla-Sharon, *"İsrail Ulusunun Tarihi"*, çev.: Yahudi Cemaatleri Dairesi, Kudüs: Graph Pres, 1981, s. 29-76.

307 Taberi, *"age"*, XV, 44.

308 Razi, *"et-Tefsiru'l-kebir"*, XX, 160; Şevkani, *"age"*, III, 209-211.

309 İbni Ebî Hâtim *"age"*, VII, 2313.

karişıklığa ve hezeyana uğrayacakları ve ahiret mutluluğuna da kavuşamayacakları bildirilmektedir. Çalışmamızın devamında ise kişinin ahiret mutluluğunu elde edebilmesi için gerekli olan hususlar hatırlatılacaktır.

2.2.3. Ahiret Mutluluğu En Önemli Kazançtır

Yaratıcı tarafından konulup insanın dünya ve ahiret hayatını düzenleyen kurallar, aslında bireyin ebedi saadetini temin eden vuslat unsurlarıdır. Allah Teâlâ; *“Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız. Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür. Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir. Baksana, biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür”*³¹⁰ buyurarak geçici menfaatlerin sonsuz nimetleri elde etmeye engel olmaması gerektiğini bildirir.

Burada, geçici dünya hayatında çalışıp, daha yüce değerlere ulaşmak istemeyenlerin mükâfatının hemen ödeneceği vurgulanır. Fakat bu dağılımın eşit, herkesin istediği kadar olmayacağı, Allah’ın dilemesi doğrultusunda olacağı bildirilir. Çünkü herhangi bir amelin değeri, çalışanın istediği ile değil, çalıştırmanın kabul etmesi ile belirlendiği hatırlatılır.³¹¹ Bunun yanında, bazı dünyevi değerleri elde etmenin, gerçek anlamda bir ayrıcalık ve üstünlük olarak algılanmaması gerektiği hususunda anlamlı bir uyarı olarak değerlendirilmelidir. Peygamberimiz bu konuda; dünya, yurdu olmayanın yurdudur. O dünya için, akli olmayan kişi mal biriktirir,³¹² buyurmuştur. Dolayısıyla Allah’ın bizden beklediği, ahireti istemektir.

Ayrıca ayette yapılan iş değil, o işle neyin hedeflendiğinin altı çizilmekte, yani niyetlere dikkat çekilmektedir. Zira insan dünya işi yaparken

310 İsra, 17/18-21.

311 Elmalılı, “age”, V, 298; Kutub, “age”, IX, 289-290.

312 İbn Hanbel, “age”, XXXX, 480.

ahiret iyiliğini hedefleyebileceği gibi, ibadet ederken dünya çıkarlarını da hedefleyebilir. Böylece eylemlerin Allah katındaki değerini tayin eden birinci unsur niyetlerimizdir. Bir insan, işlerini, hatta ibadetlerini ahireti esas alarak değil de dünya menfaatini kendisine hedef seçerek yaparsa bu kişi dünyayı istemiş olur. Fakat ibadet ve itaatleri yanında dünya işi yaparken de bunu Allah'ın hükümlerine uyararak, ahirette Allah'a hesap vereceğini düşünerek, sevabını Allah'tan umarak o işi dürüstlükle yaparsa bu kişi ahireti istemiş olur. Herkes kendi niyetine göre karşılık bulur.³¹³ Hayırlı bir eylemin üç şartı vardır. Bunlar, ahiret sevabının istenmesinin gerekli olduğuna, sadece istemekle kalmayıp ahireti kazandıracak işlerin yapılması gerektiğine ve bütün bunların da samimi bir şekilde yapılması gerektiğine inanmaktır.³¹⁴ Dolayısıyla kişinin, ahirette mutlu olmasını amaçlayan bu ifadelerde kapsamlı bir telkin bulunmaktadır.

Allah'ın hikmeti gereği dünya malından ve metaından insanların engellenmemesi gerekir. Allah bir kimseyi nasibini kolaylaştırmak istemişse bunun anlamı ondan razı olması değil, ancak bunun bir deneme aracı olmasıdır. O kimsenin bununla yetinmemesi, sonunu düşünmesi, ahirete kafa yorması, kurtuluş yoluna çalışması, iman ve salih amelle Allah'ın rızasına ve nimetine erişmek için gayret etmesi gerekir.³¹⁵

Yüce Allah hikmet ve rahmeti gereği müminlere de kafirlere de rızık vermeyi hükmetmiştir. Onun bağıışı, vergisi, kimseden alıkonmuş, engellenmiş değildir. Şu kadar var ki dünyada insanlar rızık bakımından farklıdırlar. Kimisinin rızık dar, kimisinin çoktur. Rızıktaki farklılığın iman ve küfürle bir ilgisi yoktur. Müminin birisi zengin diğeri fakir olabildiği gibi kafirin birisi oldukça müreffeh ve varlıklı, diğeri yoksul ve fakir olabilir. Ahirette ise müminlerin fazilet dereceleri çok daha büyük ve fazladır. Kafirin her ne kadar dünyada geçimliği bir defa geniş kılınmış, kimi zaman da müminin geçimi daraltılmış olsa bile, ahiret yalnızca onların amellerine göre paylaşılır. Artık ahiretten herhangi bir şeyi kaybeden bir kimse, bir daha o kaybettiğini telafi

313 Karaman, Hayrettin ve diğeri, "age", III, 414.

314 Zemahşeri, "age", II, 482.

315 Derveze, "age", III, 227-228.

etmek imkânını bulamaz.³¹⁶ Buna ilaveten fani olanı baki olana tercih etmek, fasık münafıkların, övücü riyakârların niteliğidir. Bunlar ganimet ve buna benzer dünyevi faydaları elde etmek için İslam kılığına girerler. Ahirette onların bu amelleri kendilerinden kabul olunmaz, Dünyadan da kendilerine kısmet olarak tahsis edilenden başkası onlara verilmez.³¹⁷

Ahret yurdunun güzelliği insanlara hissettirildikten sonra, çalışmamıza, yeniden dirilişi inkâr eden insanların eleştirildiği kısım ile devam ediyoruz.

2.2.4. İnkarda İnat Eden İnsan

İnsanoğlunun dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen İslam dini, müntesiplerine dünya ve ahiret hayatını kazanmaya yönelik tavsiyelerde bulunmuş, ahiret yurdunun ise daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. Buna rağmen inatlarından dolayı tekrar dirilişi inkar eden insanlar olmuş ve bunlar Allah tarafından kendileri için hazırlanmış olan imtihanı kaybetmişlerdir.

Kur'an'ı Kerim, yeniden dirilişe inanmayan inkarcıların içinde buldukları çelişkileri şu ayetlerle bizlere haber verir: *“Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırken de o zalimlerin: “Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz” dediklerini çok iyi biliriz. Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar. Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki, artık (doğru) yolu bulamayacaklardır. Bir de onlar dediler ki: Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuş iken, yepyeni bir hilkatte diriltileceğiz, öyle mi! De ki: İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahlûk. (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.) Diyecekler ki: “Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?” De ki: Sizi ilk kez yaratan. Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve “Ne zamanmış o?” diyecekler. De ki: “Yakın olsa gerek”. Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamederek çağırısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız.”³¹⁸*

316 Zuhayli, “age”, VIII, 42.

317 Kurtubi, “age”, X, 235-236.

318 İsra, 17/47-52.

Cezaları işte budur! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: «Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?» demişlerdir. Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vâde takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.»³¹⁹

Kur'an, inkârcıları Allah'ın birliğini tanımaya, adalet, dürüstlük, insaf, merhamet gibi ahlak ilkelerine uygun davranmaya ve bencillikten kurtularak başkalarının haklarını da kendi menfaatleri kadar önemli görmeye davet eder. Aksi halde en büyük yargılama günü olan ahirette günah ve haksızlıklarının hesabını mutlaka vereceklerini bildirir. Oysa putperestlerin ileri gelenlerinin bilhassa öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve ahiret hayatını inkâr etmelerinin temelinde kötülük ve haksızlıklarında ısrar etme ihtirasları vardır. Onlar, bu ihtiraslarının önüne geçerek kötülüklerden kendilerini uzak tutacakları yerde yaptıklarının hesabını verecekleri, ahireti inkâr etme yolunu seçmiş, akıllarınca öldükten sonra artık yeni bir var oluşun imkânsızlığını kanıtlamaya çalışmışlardır.³²⁰

Bu şekilde yeniden diriliş meselesi Peygamberimiz ile müşrikler arasında uzun boylu tartışmalara neden olmuştur. Kur'an'ı Kerim bu tartışmanın çoğunu dile getirmiştir. Aslında hayatın ve ölümün yapısını, dirilişi ve mahşerin yapısını göz önünde bulundurup değerlendirenler, onun gayet açık, sade, anlaşılır bir mesele olduğunu göreceklerdir.³²¹

Kur'an, insan bedeninin ölüm sonrasındaki fiziksel bozulmasına dayanarak ahireti inkâra kalkışanlara şu cevabı verir: *“Değil bedeninizin çürümesi veya toz toprak olması, taş veya demire dönüşseniz, hatta canlı varlık haline gelmesini büsbütün imkânsız gördüğünüz başka bir nesne haline gelseniz, yine de Allah size tekrar hayat verip daha önceki kimliğinize*

319 İsra, 17/98-99.

320 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, “age”, V, 426.

321 Kutub, “age”, IX, 333.

*kavuşturur.*³²² Böylece ilk başta maddi nesnelere yaratan ve onlara can veren Allah, onları öldükten sonra da tekrar hayata döndürecektir. İnsana dünyada geçirdiği hayat, ahirette yaşayacağı hayat yanında çok kısa bir süreymiş gibi gelecektir.³²³ Bu ifadenin bir başka anlamı da, insanın dünyevi zaman duygusunun mutlak realiteyle karşılaştığında anlamını yitireceği yönündedir.³²⁴

Öldükten sonra dirilme inancı, bazı farklılıklarla birlikte İslamiyet'ten önce eski Mısır, İran, Çin ve Hint dinlerinde bulunduğu gibi, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da vardır.³²⁵ Kur'an'da ifade edildiği üzere cahiliye devri araplarının büyük bir kısmı ölümden sonraki dirilişi inkâr ederken bir kısmının buna inandığı bilinmektedir.³²⁶ Kıyamet hallerinden olan yeniden diriliş, Kur'an, sünnet ve icma ile sabit olduğundan İslam dinindeki iman esaslarından biridir. Bunu inkâr eden dinden çıkmış kabul edilir. Kur'an'da kıyamet gününün mutlaka geleceği, kabirlerin açılacağı,³²⁷ yeryüzünün, içindeki ağırlıkları dışarıya atacağı³²⁸ ve Allah'ın insanları tekrar diriltmek yerden ot bitirir gibi topraktan çıkaracağı³²⁹ bildirilmiştir.

Kur'an'da, Sûra birinci üfleminin ardından Allah'ın diledikleri müstesna bütün canlıların yok olacağı, ikinci üfleme üzerine de diriliş hadisesinin gerçekleşeceği ve ölmüş bütün yaratıkların yeniden canlanarak³³⁰ belli bir hedefe doğru koşuyormuş gibi³³¹ rablerinin huzuruna çıkacakları³³² anlatılır. Dirilişin, gerçeği öğrenme ve amellerin karşılığını görme hikmetine bağlı olduğu³³³ vurgulanır. O günde insanlar arasındaki soy yakınlığının fayda vermeyeceği, herkesin kendi derdine düşeceği ve bu yüzden kişinin

---

322 İsra, 17/47-52.

323 Taberi, "age", XV, 98; Zemahşeri, "age", II, 494. Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 426.

324 Esed, "age", II, 569-570

325 Hezekiel, bab:37; 1-14; İşaya, bab:27; 19

326 Cevad Ali, "el-Mufasssal fi tarihi'l-Arab kable'l-İslâm", I-VIII, Irak, 1954, VI, 123-133.

327 İnfitar, 82/4.

328 Zilzal, 99/2.

329 Nuh, 71/17-18.

330 Zümer, 39/68.

331 Mearic, 70/43.

332 Yasin, 36/51.

333 Nahl, 16/38-39.

kardeşinden, anne baba, eş ve çocuklarından kaçacağı³³⁴ bildirilmektedir. Ayrıca, kimsenin birbirine bir şey sormayacağı,³³⁵ herkesin tek başına muhatap alınıp sorumlu tutulacağı, bazı yüzlerin ak, bazılarının kara olacağı³³⁶ şeklinde kıyametle ilgili bilgiler (kıyamet halleri) Kur'an'da ayrıntılı bir şekilde zikredilmektedir.

Ahiretle ilgili ayetler, yeniden dirilişin cismani olacağını göstermektedir. Nitekim ölüp toprağa karıştıktan sonra dirileceklerini akıllarına sığdıramayan inkârcılara, *“Biz toprağın onlardan yiyip tükettiklerini de, geride bıraktıklarını da çok iyi biliriz, katımızda her şeyi muhafaza eden bir kitap vardır,”*³³⁷ şeklinde cevap verilmiştir. Çürümüş kemikleri göstererek, “bunları kim diriltebilir?” diyenlere de, *“Onları ilk defa yaratan diriltecektir”*³³⁸ buyurulmak suretiyle dirilişin cismani olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, cennet ehli ve onlara verilecek nimetler ile, cehennem halkı ve onlara uygulanacak azap hakkında birçok ayet ve hadiste yer alan tasvirler ahiret hayatının cismani olacağını, yani ruh ile beden birleşmesiyle kurulup devam edeceğini açıkça göstermektedir.³³⁹

Yeniden dirilme ile başlayan hayatta, artık insanların Allah'a asi olma, günah işleme özgürlükleri bulunmayacaktır. Nitekim Allah, kabirdekileri mahşere çağırdığında inanan inanmayan bütün insanlar O'nu övgüyle anarak buyruğuna boyun eğeceklerdir. Bu cümle, tekrar dirilirken kafirin de müminin de Allah'a hamededeceğine işaret etmektedir.³⁴⁰ Duygularına kapılıp inkârda inat edenlere ise, Allah'ın hidayet nasip etmeyeceği bildirilmektedir.³⁴¹ Ayrıca, Allah'ın ayetlerini öldükten sonra tekrar dirilmeyi alaycı bir tavırla inkâr eden dik başlı müşriklerin, ahirette nasıl yüzüstü sürünerek, aşağılık bir görüntü içinde mahşer yerine getirilecekleri bildirilir. Yine, dünyada iken İslam ve Müslüman'lar karşısında her türlü haksız ve insafsız sözleri sarf etmelerinin,

---

334 Abese, 80/34-36.

335 Müminun, 23/101.

336 Ali İmran, 3/106.

337 Kaf, 50/4.

338 Yasin, 36/78-79.

339 Taberi “age”, XV, 169-170; Sabuni, “age”, II, 177-178; Esed, “age”, II, 580, 114 nolu d.n.

340 Mevdudi, “age”, III, 117.

341 İbni Aşur, “age”, XV, 214-215.

yaymalarının, bu uğurda faaliyet göstermelerinin bir cezası olarak mahşerde kör, dilsiz ve sağır bırakılacakları, nihayet varıp kalacakları yerin cehennem olduğu ve orada hiç azalmayan bir azapla cezalandırılacakları ifade edilmektedir.³⁴²

Konumuzla ilgili ayetlerde, kâfirlerle Hz. Peygamber arasında geçen özellikle de hesap ve yeniden dirilme ile ilgili tartışma pasajları ve farklı konumlara sahip olan, münakaşa metotları bulunmaktadır. Bu tartışma kâfirlerin, Kur'an'da birçok kez tekrarlandığı ve örnekleri geçtiği üzere, Allah'ın yaratıcılığına dair inançlarının bir devamı niteliğindedir. Yeniden dirilişi inkar eden kişinin aslında farkında olmadan kendi varlığını inkar ettiği vurgulandıktan sonra, tek görevi inanan müminleri yoldan çıkarmak olan şeytanın özelliklerinin anlatıldığı bölüme geçilmektedir.

2.2.5. Şeytan İnanan Kulları Saptıramaz

Surenin akışı içinde, diriliş ve mahşeri yalanlayan, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in kesin bildirdiği şeylerle alay eden, başlarını sallayarak reddeden³⁴³ kimselerin durumları ortaya konduktan sonra Allah'ın mümin kullarından söz edilmeye geçilmektedir. Böylece müminlere güzel söz söylemeleri ve sürekli güzeli konuşmaları emredilmektedir. Ayette: *“Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız. Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır³⁴⁴ denilmekte başka bir ayette ise: “Meleklerle: Âdem'e secde edin! demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis: Ben, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim. Şu benden üstün kıldığına da bir bak. Yemin ederim ki, eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım dedi. Allah buyurdu: Git Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza. Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşirt; süvarilerinle, yayalarınla onları*

342 Kutub, “age”, IX, 377; Bilmen, “Tefsir”, IV, 1920.

343 İbn kesir, “age”, III, 48; Derveze, “age”, III, 241.

344 İsra, 17/52-53.

yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey vâdetmez Şurası muhakkak ki, benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter³⁴⁵ buyrularak şeytanın Allah'a asi olduğuna dikkatler çekilmektedir.

Yukarıda zikredilen İsrâ Suresinin 53. ayetinde, müminler için; genel olarak ve her alanda söylenecek sözlerin en güzelini seçip söylemeleri emredilmekte, şeytanın aralarındaki sevgi bağına bozmasına ise ancak imanlarındaki samimiyetleri ölçüsünde engel olabilecekleri ifade edilmektedir. Çünkü şeytan, kardeşler arasında kullanılan sert sözler aracılığıyla bir sürtüşme çıkarmak, bunun arkasından gelecek bir kötü karşılık verme ile de aralarındaki sevgi, dostluk, uyum havasını, ayrılık, sertlik ve düşmanlığa dönüştürmek ister.³⁴⁶ Bu yüzden şeytanın kışkırtmalarına karşı, müminler uyarılmaktadır.³⁴⁷

İsrâ suresinin 52. ve 53. ayetlerinde dolaylı bir mukayese anlamı vardır. Şöyle ki: Önceki ayetlerde, (İsrâ suresinin 46. ile 51. ayetleri arasında) müşriklerin kendileri gibi düşünmeyenlere karşı kibirli, kaba, alaycı ve suçlayıcı bir tavır takındıklarına işaret edilmişti. Burada ise müminlerin konuşmalarında bir güzellik ve incelik bulunması gerektiği belirtilmekte, müşriklerle ilişkilerinde ve konuşmalarında bile terbiye ve nezaket kurallarına riayet etmeleri öğütlenmektedir. Çünkü bu davranış biçimi insan olmanın bir gereğidir; ayrıca kötü söz ve davranış insanın asil fitratına aykırı olduğu için genellikle bu tür olumsuz söz ve davranışlar insanları tepki psikolojisine iter. Böylece ayetteki ifadesiyle şeytan onların arasını bozar.³⁴⁸

Surenin 61. ile 65. ayetleri arasında ise; meleklerin Adem'e secde etmesi olayı tekrar edilmiştir. Bu ayetlerle yaratılmışlar içinde insanın seçkinliğine dikkat çekilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu hikâyenin burada bir daha tekrar edilmesindeki hikmet, kâfirlerin Allah'a karşı

345 İsrâ, 17/61-65.

346 İbn Kesir, "age", III, 49; Kutub, "age", IX, 348; Derveze, "age", III, 242.

347 Suyuti, "age", IX, 378; Mevdudi, "age", III, 117.

348 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 427.

olan tutum ve davranışlarıyla şeytanın tutum ve davranışlarının birbirine benzemesidir. Şeytanın insanla üstünlük yarışına girmeye kalkışması, gururu uğruna Allah'a asi olması, melekler gibi itaatkâr olmak yerine, Âdem'e saygı göstermemekte direnmesi, Allah'a saygısızlığın ve isyankârlığın şeytan kaynaklı olduğuna işaret etmektedir.³⁴⁹

Şeytan, insanlara vesvese vererek, gizli maksadını ve hedefini anlamayacakları bir dille onları günah işlemeye çağırarak yoldan saptırmak ister.³⁵⁰ Bir yoruma göre süvariler ve yayalardan maksat, şeytanın her türlü hileleridir.³⁵¹ Diğer bir yoruma göre de Allah'a isyan yoluna koyulanlardır.³⁵² Şeytanın, kendine uyanların mallarına ortak olması, insanlara gasp, hırsızlık, tefecilik gibi haksız işler yaptırmak suretiyle onlara haram servet kazandırmasıdır. Buna göre haram kazanan şeytanın öğüdüne uymuş, onunla ortaklık etmiş olur. Bu ortaklık kazanılan mal için de söz konusudur.³⁵³ Daha uygun görünen diğer bir yoruma göre burada insanların manevi hayatlarına saldırıp tahrip etmeye çalışan şeytan, atlıları ve yayalarıyla bir yeri yağmalamaya gelen eşkiyaya benzetilmiştir. Bu eşkiya, işgal ettiği yerin halkının zayıf karakterlilerini kendi tarafına çekip hükmü altına alır, onların mallarına ve evlatlarına ortak olur.³⁵⁴

Bu ifadeler ışığında, Hz. Peygamber ve müminler, kâfirlerin konumlarına, yalanlamalarına ve inatlarına karşılık teselli edilmekte, kâfirler ise kınanmaktadır. Çünkü bunlar şeytana uyuyorlar, onun süslemesine ve vesvesesine aldanıyorlar. Şeytanın ve kâfirlerin gideceği yer ise cehennemdir. Şeytan ancak fitratı bozuk ve kalpleri katılaştırmış kimseleri etkisi altına alabilir. Allah'ın mümin kullarına gelince, şeytan onlara dokunamaz. Çünkü onlar ayette³⁵⁵ açıklandığı üzere İblis'i ve O'nun aldatmasını tanırlar.

349 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 433.

350 Zemahşeri, "age", II, 498-499.

351 Kutub, "age", IX, 348.

352 İbn Kesir, "age", III, 49; Şevkani, "age", III, 242.

353 Taberi, "age", XV, 120; Zemahşeri, "age", II, 498-499.

354 Mevdudi, "age", III, 123.

355 Sad, 38/82-83.

Şeytanın insan üzerindeki olumsuz yönlendirmelerine dikkatler çekildikten sonra bu konuyla bağlantılı olan insanın nankör tarafı hatırlatılarak ona zarar veren bu hasletin üzerinde durulacaktır.

2.2.6. İnsanın Nankör Tarafı

İnsanoğlu, tabiatın türlü felaketleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Kişinin, esenlik ve sıkıntılı zamanlarında Allah'ı unutmaması gerekir. Nankörlük edip sıkıntılı anların dışında Allah'ı unutmak Müslüman'a yakışmayan bir davranıştır. Unutulmamalıdır ki, güvenliğimiz ve bütünüyle hayatımız geçicidir. Allah'tan başka vekilimiz, güvenip dayanacağımız yoktur. Sonunda varacağımız yer O'nun huzurudur. Bu sebeple samimi kula yaraşan her türlü şartta Allah'ı zikretmek olmalıdır. Bu husus ayetlerde: *“Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür. O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.”*³⁵⁶ *İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer”*³⁵⁷ şeklinde yer almaktadır.

Konunun akışı içinde sergilenen bu sahne, denizdeki gemi sahnesi sıkıntı ve zor anların bir örneğidir.³⁵⁸ İnsanlar denizde gemiyle seyahat ederken bir felakete yüz yüze gelseler, kimilerinin tanrı bilip güvendikleri bütün uydurma güçler kaybolur gider ve orada Allah ile baş başa kalırlar, O'na yakarırlar. Fakat esenliğe kavuşunca yine eski hallerine dönerler. Allah onların bu hallerini nankörlük olarak nitelemektedir. Bu ifade, bir kısım

356 İsra, 17/67-69.

357 İsra, 17/83.

358 Taberi, “age”, XV, 123; Kutub, “age”, IX, 349.

insanların günlük hayatlarında Allah'ı tamamen unuttuklarını, çaresiz kaldıkları zaman O'na sığındıklarını bildirerek bunun Allah'a karşı bir nankörlük ve dolayısıyla dinden uzaklaşma olduğuna işaret etmektedir.³⁵⁹ Bu, insanın gerçek fıtratını, Allah'tan başkasının bilmediğinin apaçık bir delilidir.³⁶⁰ Günümüz din felsefesi incelemelerinde "Tanrı konusunda ilgisizlik" şeklinde tanımlanan bu tutum ateizmin bir türü olarak gösterilmektedir.³⁶¹

İnsanların denizde karşılaştıkları böyle bir tehlikeyle karada da karşılaşabileceklerini hatırlatan Kur'an, bu şekilde muhatapların vicdanlarını ve duygularını harekete geçirmek istemektedir. Ayrıca Kur'an, gerçek güvenin ve emniyetin ise, ne denizde ne de karada ne de sağlam sığınaklarda ve konforlu evlerde olduğunu, gerçek güven ve rahatın Allah'ın koruması ve himayesi altında olduğunu bildirmektedir.³⁶² Bunun yanında, Allah'a yalvaran ardından ortak tutmaya geri dönen, Allah'ın nimetini ve lütfunu inkar eden müşrikleri de kınamaktadır.³⁶³

Burada, psikolojik açıdan insanın nankörlük vasfına da işaret edilmiştir. İnsan nimetlere mazhar olduğunda yüz çevirip yan çizer, yani nimetin asıl sahibi olarak Allah'ı bilip O'na şükretmez, nankörlüğüne devam eder. Bela ve musibete uğradığında da elem ve kedere boğulur.³⁶⁴ Hâlbuki, Allah nimetler verdiğiinde insanın, sözü ve eylemleriyle O'na şükretmesi, sıkıntı ve belaya uğradığında da sabredip kurtuluş için Cenab-ı Hakk'a dua ve niyazda bulunarak yardımını istemesi gerekir. Kulluğun gereği budur. Bu tutum, yalnız dini bakımdan değil, psikolojik ve moral bakımından da önemlidir. Aynı zamanda insan fıtratının bir ihtiyacıdır.³⁶⁵ Bu açıdan ayetler,

359 Taberi, "age", XV, 123-124; Razi, "et-Tefsiru'l-kebir", XX, 174-175, Sabuni, "age", II, 168; Kutub, "age", IX, 348; Bilmen, Ömer Nasuhi, "Tefsir", IV, 1895; Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 435.

360 Mevdudi, "age", III, 125.

361 Gilson, Etienne, "Ateizmin Çıkmazı", çev.: Veysel Uysal, M.Ü.İ.F. Vakfı yay., İst., 1994, s.23-30.

362 Kutub, "age", IX, 349-350.

363 Derveze, "age", III, 252.

364 Mearic, 70/19-21.

365 Zuhayli, "age", VIII, 138; Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 445-446.

Kur'an'ın etkisiyle hak ve hidayeti arzulayan salih nefislerde ortaya çıkan sosyolojik ve imanî ilkeler içermektedir.³⁶⁶

Sonuç olarak, bu cümlelerle, imana sırtını dönüp inkar yolunu tutanların imanlarında zafiyetlerinden dolayı, başlarına bir musibet geldiğinde Allah'a dua ettikleri, esenlik zamanlarında ise Allah'a şirk koşmaya devam ettikleri bildirilmektedir. Bu şekildeki kişilerin de Allah'a değil yalnızca kendilerine zarar verdikleri haber verilmektedir. İnanan kişiye, koruyucu olanın ve kendisine güvenilmesi gerekenin yalnızca Allah olması gerektiği mesajı verilirken, yeryüzünde olan her şeyin Allah'ın ilminde olduğu hatırlatılmaktadır. İsrâ suresi kapsamında uyarı ifade eden ayetleri işlediğimiz bu bölümün son halkasında ise, inkâra devam edip Allah'ın eşsiz kelamı olan Kur'an'ı anlamak istemeyenlere, içerisinde buldukları bocalamanın kendilerine fayda vermeyeceği bildirilmektedir.

2.2.7. İnkarcıların Kur'an'ı Kerim Karşısındaki Acizliği

Kur'an'ı Kerim son ilahi kitaptır. İçerisinde yer alan bilgiler bunu teyid etmektedir. Buna rağmen, Kur'an'ın ilahi olup olmadığı konusunda şüpheye kapılan, Rasûlullah'ı yalancılıkla suçlayan müşrikler var olagelmişlerdir. İşte bu noktada Allah Teâla, bu gibi insanlara cevap vermede geri kalmamış, onlara meydan okuyarak iddialarında samimi iseler ispat etmeleri yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu meydan okumalar ayetlerde: *“De ki: Hak geldi; bâtil yıkılıp gitti. Zaten bâtil yıkılmaya mahkumdur.”*³⁶⁷; *“Hakikaten, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın. Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur'an bâki kalmıştır). Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür. De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler. Muhakkak ki biz, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.”*³⁶⁸

366 Derveze, “age”, III, 256.

367 İsrâ, 17/81.

368 İsrâ, 17/86-89.

Biz Kur'an'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik. De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar. Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vâdi mutlaka yerine getirilir. Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır³⁶⁹ şeklinde ifade edilmektedir.

Haktan maksat, Allah Teâla'yı razı edecek her davranış ve itaattir. Batıldan maksat ise, Allah Teâla'nın rızasına ters düşecek davranışlardır.³⁷⁰ Hiçbir bozulmaya uğramadan asil hüviyetini koruyan ilahi dine, hak din; çeşitli mezhepler arasında bu dini en doğru temsil ettiği kabul edilen mezhep veya mezheplere de hak mezhep denilmektedir. Hakkın karşıtı batıldır. Buna göre batıl da terim olarak asılsız, gerçeğe uymayan inanç, hüküm ve düşünceleri ifade etmekte olup, ayrıca ilahi kaynaklı olmadığı için hak olma özelliği de taşımayan veya ilahi kaynaklı olmakla birlikte belirtilen özelliğini kısmen ya da tamamen kaybetmiş dinleri ve mezhepleri de kapsamaktadır.³⁷¹

Bütün bilgilerin kaynağı ilahidir, her şeyi veren Allah'tır. Hz. Peygamber'e vahiy bilgisini veren, vahyi hidayetini, kelimenin mutlak anlamıyla, ahlakın tek kaynağı olduğuna işaret eden de O'dur.³⁷² Dilerse gönderdiği vahyi Hz. Peygamber'e ve sonra gelen nesillere unutturmamak suretiyle onların bu bilgiden mahrum kalmalarını sağlamaya muktedirdir.³⁷³ Nitekim Kur'an'dan önceki kutsal kitapların büyük bir kısmı tamamen, bazıları da kısmen unutulmuş veya değiştirilmiştir. Böyle bir durumda insanların dayanıp güvencikleri, yardım alacakları, ellerindeki kaybetmelerini önleyecek veya yerine yenisini verecek başka bir güç de yoktur. Allah, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gönderdiği vahyi unutturmaya da

369 İsrâ, 17/105-109.

370 Taberi, "age", XV, 151.

371 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", V, 445-446.

372 Esed, "age", II, 576, 102 nolu d.n.

373 Bakara, 2/106.

kadir olmakla birlikte, rahmeti uyarınca bunu fiilen gerçekleştirmez. Kuşkusuz insanların vahyi unutmaları, başka yollara sapmaları mümkündür. Fakat bu, onların kendi istek ve tercihlerinin sonucu olup sorumluluğu da onlara aittir.³⁷⁴

Allah Teâla Hz. Peygamber'e iftira eden kâfirlerden, bir veya birkaç süre getirmelerini isteyerek onlara meydan okumuştur. Böylece Kur'an, Hz. Muhammed (s.a.v.) için en büyük mucize olmuştur. Kur'an'ı Kerim'de bu hususu destekleyen birçok ayet³⁷⁵ vardır.

Kur'an'ı Kerim'in Allah tarafından gönderilmediğini, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sözü olduğunu iddia edenlere bir cevap olan bu ayetlerde, insanların görünmez varlıklardan da destek alarak Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymaya kalkışsalar da bunu başaramayacakları vurgulanmaktadır. Çünkü Kur'an, gerek ifade güzelliği, gerekse içeriğinin zenginliği ve kusursuzluğu dolayısıyla Allah'tan başkasının ortaya koyması mümkün olmayacak derecede mükemmel bir kitaptır.

Kur'an'ın, gerçeğin bilgisi olmasından maksat, onun yalnızca gerçeği, doğruyu içermesi; Allah'ın varlığı, birliği, aşkın sıfatları, peygamberlik ve ahiret hayatı gibi temel dinî akideleri, bütün ilahi dinlerde ortak olan evrensel hakikatleri bildirmesidir.³⁷⁶

Kur'an'ı Kerim son hakikat, insanı yaratıcıya ulaştıracak son ilahi kanundur. İnsanlara hidayet bulmaları için gönderilen kitaplar arasında, muhafazası Allah tarafından gerçekleştirilen tek kitaptır. Eğer Allah bir şeyi koruma altına aldığını bildiriyorsa, bilinmelidir ki bu koruma engelini hiçbir varlık aşamaz, onun seviyesine dahi ulaşamaz. İşte yüce yaratanın, Kur'an konusunda, onun Allah kelamı olduğunu bildirmesi ve bunda şüphesi olanların onun bir suresine benzer bir sure ortaya koymaları yönündeki meydan okuması bunun açık bir delilidir.

Çalışmamız kapsamında, emir ve nehiy ayetlerini ele aldığımız bu bölüm, Allah'ın varlığını ve birliğini anlatan tevhit ilkesi çerçevesinde

374 Karaman, Hayrettin ve diğerleri, "age", III, 448.

375 Ankebut, 29/51-52; Yunus, 10/38; Bakara, 2/33-34.

376 Razi, "et-Tefsiru'l-kebir", XXI, 67-68.

başlamış olup, Kur'an'ın benzersiz üslubunu anlattığımız kısım tamamlanmıştır. Bu bölümde İsrâ suresi kapsamında emir ve nehiy ifade eden ayetleri çeşitli kaynaklar ışığında anlatmaya çalıştık. Böylece çalışmamızın başında hedeflediğimiz, ilahi vahyin anlaşılması yönündeki gayemize ulaşmaya çalıştık.

Şimdi ise çalışmamızın son bölümüne geçerek, elde ettiğimiz sonuçları okuyucuya aktarmaya çalışacağız.

SONUÇ

Kur'an'ı Kerim'de insanın çeşitli varoluşsal görünüşleri belirtilir, değerlendirilir. Özellikle yüksek ahlak değerlerini gerçekleştirme doğrultusunda, özünde saklı bulunan insanî varlık nitelikleri uyandırılmaya çalışılır. İnsanlar bencil davranışlardan alıkonulmak üzere uyarılır. Kur'an'ı Kerim'i iyi anlayarak ahlaki ve sosyal düzeni kurma görevi, yaratıcı tarafından yalnız insana verilmiş onurlu bir görevdir. Bu görev sırasında insanın iki önemli yardımcısı akıl ve vicdandır.

Kaynağını Kur'an'ı Kerim'den alan ahlak ilkeleri toplumdaki topluma, çağdan çağa özü değişmeden çeşitli isimlerle karşımıza çıkar. Tevrat'ta "On Emir" diye adlandırılan bu ilkeler Yahudi ve Hıristiyan dininin en açık ve belirgin ilkeleri olurken, Kur'an'ı Kerim'de on emire karşılık gelen emirler İsrâ suresinde sıralanır. Dolayısıyla İsrâ suresini değerlendirdiğimiz bu çalışmamızda; ana babaya hürmet etmek, haset etmemek, yalan söylememek, zinaya yaklaşmamak, öldürmemek ve puta tapmamak gibi ahlakî evrensel değerlerin, Tevrat'ta bildirilen on emirle örtüştüğü görülmektedir. Buna ilave olarak İsrâ suresinde, bir olan Allah'a ibadet etmek, israf etmemek, akrabaya hakkını vermek, geçim kaygısından dolayı çocukları öldürmemek, yetim malını yememek, doğru ve dürüst olmak ve kibirlenmemek gibi ahlakî prensiplerin bildirildiği ve âdeta tedrici bir üslup izlenerek insanın eğitildiği müşahede edilmektedir.

Araştırmamız, açıkça görüleceği gibi bir konu üzerine odaklanan ayetlerin tetkikine dayanmaktadır. Böylece Kur'an'ı Kerim'i baştan sona kadar tefsir etmek yerine "konulu tefsir" çalışmalarına ağırlık veren anlayışa mütevazı bir katkı sunmayı amaçladık.

Bunun yanında, değerlerin maddi ve manevi kültür kalıpları olduğu, çağdan çağa, toplumdaki topluma değiştiği, oysaki yüksek değerlerin çağdan çağa ya da toplumdaki topluma değişmediği, verilen sözü tutmanın, iyilik yapmanın ya da insafli olmanın anlamının her çağ ve toplumda aynı olduğu,

Kur'an'da bildirilen ahlak değerlerinin evrensel olup, bütün insanlığa hitap ettiği sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, *“Mu’cemu’l müfehres li-elfazi’l-Kur’an”*, I-II, Matbaatu’s-Sekafiyye, Kahire, 1970.

AKGÜL, Yrd. Doç. Dr. Muhittin, *“İdeal Toplum Açısından İsrâ Suresi”*, Yeni Akademi Yay., İst., 2006.

ATAR, Doç. Dr. Fahrettin, *“Fıkıh Usulu”*, M.Ü.İ.F. yay., İst., 1988.

ATEŞ, Prof. Dr. Süleyman, *“Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri”*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

BACİ, Ebu’l Velid Süleyman b. Halef, *“Ehkamu’l-fusûl fi ahkamil usûl”*, Müessesetu’r-Risale, Beyrut, 1989.

BEHİY, Muhammed, *“İnanç ve Amelde Kur’anî Kavramlar”*, çev.: Ali Turgut, Yöneliş yay., İst., 1995.

BEYDAVÎ, Nasuriddin Ebi Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirazi, *“Envaru’t-tenzil ve esraru’t-te’vil”*, Takdim: Mahmud Abdulkadir el-Arnauti, I-II, Dar-u Sadr, Beyrut, 2001.

BİLMEN, Ömer Nasuh *“Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meali ve Tefsiri”*, I-VIII, İst., 1985.

----- *“Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu”*, I-VIII, Bilmen yay., İst., 1967.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *“Sahih-i Buhari”*, I-IX, Matbaatu’l-Meymeniyye, Mısır, 1323.

CARIM, Ali Emin Ahmed, *“Belagâtü’l-vâzıha”*, Mısır, 1961.

CEVAD Ali, *“el-Mufassal fî tarihi’l-Arab kable’l-İslâm”*, I-VIII, Irak, 1954.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammad, *“es-Sıhah”*, Tah.: Ahmed Abdulğafur Attar, I-V, Daru’l-Kitabi’l-Uzla, ts.

DERVEZE, Muhammed İzzet *“et-Tefsiru’l-Hadis”*, I-X, Dar-u İhyâi’l-Kutubi’l-Arabi, b.y.y., 1962.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani, "*Sünen-i Ebi Davud*", I-IV, Daru İhyai's-Sünne, 1952.

EBU HAYYAN, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî, "*el-Bahru'l muhît*", I-VIII, Matbaatu's-Saade, Mısır, h.1328.

EBÛ ZEHRÂ, Prof. Dr. Muhammed, "*İslam Hukuk Metodolojisi Fıkıh Usulü*", çev.: Prof. Dr. Abdulkadir Şener, Fecr yay., Ank., 1994.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, "*Hak Dini Kur'an Dili*", sad.: Doç. Dr. İsmail Karaçam, Yrd. Doç. Dr. Emin Işık, Dr. Nusrettin Boleli, Abdullah Yücel, Mahmut Özakkaş, I-X, Azim yay., İst. 1935.

ERDOĞAN, Doç. Dr. Mehmet, "*Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*", Rağbet yay., İst., 1998.

ESED, Muhammed, "*Kuran Mesajı*" Ter.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, I-III, İşaret yay., İst., 1999.

FÎRUZABADÎ, Mecdüddin, "*Kamusu'l-Muhît*", I-V, Matbaatu's-Saade, Mısır, 1913.

GAZZALÎ, Ebi Hamid Muhammed b. Muhammed, "*Kitabu'l-mustasfa min 'ilmi'l-usul*", Matbaatu'l-Emiriyye, Mısır, h.1322.

GİLSON, Etienne, "*Ateizmin Çıkmazı*", çev.: Veysel Uysal, M.Ü.İ.F. Vakfı yay., İst., 1994.

HALEF, Abdul Vehhab, "*İlmu usuli'l-fıkıh*", Kahire, 1942.

HALİDÎ, Salih Abdulfettah, "*Tasvibat fi fehmi ba'dı'l-âyât*", Daru'l-Kalea, Beyrut, 1987.

HAŞİMÎ, Ahmed, "*Cevahiru'l-balâgâ*", Mısır, 1960.

HAYDAR EFENDİ, "*Usûl-i Fıkıh Dersleri*", Üçdal Neşriyat, İst., 1966.

HUDARÎ Bek, Muhammed, "*Usulu'l-fıkıh*", Mısır, 1962.

İBN ARABÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah, "*Ahkamu'l-Kur'an*", I-IV, b.y.y., 1968.

İBN HALDUN, “*Mukaddime*”, çev.: Süleyman Uludağ, I-III, Dergah yay., İst., 1988.

İBN HANBEL, Ahmed “*Müsned*”, tah.: Şuayb Arnavut, Adil Mürşit, I-L, Müessesetu’r-Risale, Beyrut, 1996/1999-2001.

İBN KESİR, Ebu’l-Fida İsmail, “*Tefsîru’l-Kur’ani’l-azim*”, I-IV, Daru’l-Marife, Beyrut, 1987.

İBN MACE, Ebi Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, “*Sünen-i İbni Mace*” I-II, Dar-u İhyâi’l-Kutubi’l-Arabi, ts.

İBN MANZUR, Ebû’l-Fadl Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem, “*Lisanu’l Arap*”, I-XV, Daru Sadr, Beyrut, ts.

İBN AŞUR, el-İmam eş-Şeyh Muhammed Tâhir, “*Tefsîru’t tahrîr ve’t tenvîr*,” I-XXX, b.y.y., ts.

İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razi, “*Tefsiru’l-Kur’ân’l-Azîm*”, I-X, Mektebet-u Nazar, Riyad, 1997.

İBNU’L-CEVZÎ, Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, I-IX, “*Zadu’l-mesir fi ilmi’t-tefsir*”, Mektebetü’l-İslami, Beyrut, 1965.

ÎCÎ, Muhammed b. Abdirrahman b. Muhammed b. Abdillâh, “*Camiu’l-beyan fi tefsir’il-Kuran*”, I-IV, Daru’l-Mektebi’l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

İSFEHÂNÎ, Ebi’l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed Ragıb, “*el-Müfredat fi garibi’l-Kur’an*”, Daru’l-Marife, Beyrut, ts.

JONES, Alexander, “*The Jerusalem Bible*”, Dorton Logman, London, 1968.

KARAMAN Hayrettin, Çağrıçı Mustafa, Kafi Dönmez İbrahim, Gümüş Sadrettin, “*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*”, I-V, DİB yay., Ankara, 2003.

KARDAVÎ, Yusuf, “*İslamda Helal ve Haram*”, çev.: Ramazan Nazlı, İst., ts.

KASIMÎ, Muhammed Cemâlüdin, , “*Tefsîru’l kâsimî mahâsinü’t te’vîl*”, I-XVII, Dâr-u İhyai’l Kutubi’l Arabiyye, b.y.y., 1958.

KURTUBİ, Ebi Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensari, “*el-cami li ahkami'l-Kur'an*”, I-XX, Daru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1940.

Kur'an'ı Kerim Ve Açıklamalı Meali, T.D.V. Yay., Komisyon, Ankara 1997.

KUTUB, Prof. Dr. Seyyid, “*Fi zilâli'l-Kur'an*”, ter.: İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, I-XVI, Hikmet Yay., İst., 1968.

MAVERDİ, Ali b. Muhammed b. Habib, “*en-Nuketü ve'l-uyûn tefsiru'l-Maverdi*”, I-VI, Darul Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

MERAGİ, Ahmet Mustafa, “*Tefsiru'l-meragi*”, I-XXX, Mısır, Daru'l-Ulum, 1946.

MEVDUDİ, Ebu'l-Ala, “*Tefhimu'l-Kur'an*”, ter.: Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, I-VII, İnsan yay., İst., 1991.

MOSHE Sevilla-Sharon, “*İsrail Ulusunun Tarihi*”, çev.: Yahudi Cemaatleri Dairesi, Kudüs: Graph Pres, 1981.

MUKÂTİL, Süleyman el Belhi, “*el-Eşbah ve'n-neza'iri fi'l-Kur'ani'l-Kerim*”, tah.: Abdullah Mahmud, Mısır, 1994.

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim, b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, “*Sahihu Müslim*”, I-V, Tah.: Abdullah Ahmed Ebu Zeyne, Daru's-Ş'ab, Kahire, ts.

NİSABURİ, Ebi'l-Hasan Ali b. Ahmed Vahidi, “*Esbabu'n-nuzul*”, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2004.

OKUMUŞ, Ejder, “*Kur'an'da Toplumsal Çöküş*”, İnsan yay., İst., 1995.

RAZİ, Fahreddin, “*et-Tefsiru'l-kebir*”, I-XXX, Daru'l-Kutubi'l-İlmi, Tahran, ts.

RAZİ, Muhammed b. Ebi Bekir, “*Muhtâru's-Sihah*”, Daru'l Fikr, Beyrut, 2001.

SABUNİ, Muhammed Ali, “*Saffetü't-tefasir*”, I-III, Daru's-Saâde, Beyrut, 1981.

SAN'ANİ, Muhammed b. İsmail el-Emir, “*Usûlü'l-fıkh el-müsemma icabetü's-sâil şerhu buğyetül amil*”, Beyrut, 1986.

SUYUTİ, Celaledin, “*ed-Dürrü'l-mensûr fi tefsiri'l-me'sûr*”, I-XVII, Merkezi Hicr, Kahire, 2003.

-----“*el-Eşbah ve'n-neza'iri fi kavâ'idi vefuru'i fıkhı'ş-şafi'yyeti*”, Mektebeti Mustafa el-Baz, Mısır, 1959.

ŞABAN, Prof. Dr. Zekiyyüddin, “*İslam Hukuk İlminin Esasları*”, Ter.: Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, T.D.V. yay., Ankara, 1999.

ŞAMİL İslam Ansiklopedisi, Dergâh ofset, İst. 2000.

ŞEVKANİ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, “*Fethu'l-kadir el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min ilmi't-tefsir*”, I-V, Beyrut, 1996.

ŞİMŞEK, M.Said, “*Kur'an Kıssalarına Giriş*”, Yöneliş yay, İst., 1993.

TABERİ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, “*Câmiu'l-beyan an tevili âyi'l-Kuran*”, I-XXX, Mısır, 1954.

T.D.V. İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995.

TİRMİZİ, Ebi İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, “*Camiu's-Sahih vehüve Süneni Tirmizi*”, I-IV, Matbaatu Mustafa, Kahire, 1962.

ÜNAL, Ali, “*Kur'an'da Temel Kavramlar*”, Beyan yay., İst., 1990.

YILDIRIM, Celal, “*İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*”, I-XI, Anadolu yay. İst., 1987.

YILDIRIM, Mustafa, “*Mecellenin Külli Kaideleri*”, D.Ü.İ.F. yay., İzmir, 2000.

ZEMAŞERİ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, “*el-Keşşaf an hakaiki gavamidi't-tenzil ve uyuni'l-egavili fi vucuhi't-tevil*”, I-IV, Daru'l-Kitabi'l-Azya, Beyrut, 2006.

ZEYDAN, Dr. Abdulkerim, “*el-Veciz fi usuli’l-fikh*”, Müessesetu’r-risaleti, Beyrut, 2002.

ZUHAYLİ, Prof. Dr. Vehbe, “*Tefsiru’l-Münir*”, ter.: Hamdi Arslan, Dr. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Dr. H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, I-XV, Bilimevi Bas., İst., 2005.

ÖZET

ÖZKAN, Mikail, Emirler ve Nehiyler Açısından İsrâ Suresi'nin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans, Ankara, 2008.

İnsanı eşrefi mahlûkat derecesine çıkararak, onu gerçek olgunluğa ulaştırmada emsalsiz potansiyel güce sahip ilahi mesajlar silsilesinin sonuncusu ve en mükemmeli Kur'an'ı Kerim'dir.

Allah, Kur'an'ın birçok ayetinde müminlere ilahi mesajını değişik yollarla anlatmaktadır. Bu yollardan biri de ayetlerin inanan insana doğrudan emir veya yasaklama şeklinde bildirilmesidir. Kur'an'ı Kerim'in 17. suresi olan İsrâ suresinde bu çeşit emir ve yasakların sıkı bir bileşkesi gözden kaçmamaktadır.

Çalışmamız giriş, üç ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır.

Tezin giriş kısmında çalışmanın yöntemi ve kapsamı üzerinde durulmuştur. Üzerinde çalışılan eserin ilk bölümünü, "emir" ve "nehiy" kavramlarının tarifleri ve bu kavramların hedeflediği anlamlar oluşturmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, surenin nüzul yeri, nüzul zamanı ile surede yer verilen konulara değinilmiş, sure hakkında genel bir bilgiye sahip olunması amaçlanmıştır.

Çalışmamızın ana kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise, sure içindeki ayetler, emir ve nehiy ayetleri şeklinde iki ana başlık altında incelemiş, bu şekilde okuyucunun, konularına göre ayetlere ulaşmasına yardımcı olunmuştur. Burada tevhit ilkesi, ana babaya itaat, namaz gibi temel inanç prensipleri yanında, israf, zina, cimrilik gibi temel ahlaki prensipler maddeler halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kısaca Allah Teâla, İsrâ suresinde, kişinin toplum içerisindeki mutluluğu ve huzuru için uyması gereken bir takım kurallar silsilesine dikkatleri çeker. Bunun yanında bu kurallar bütünü, hayatına tatbik eden kişinin Allah'ın rızasına kavuşacağını ve bu şekilde hareket eden insanların sosyal hayatlarının da bir düzene gireceğini hatırlatır. İşte bu noktada insanoğluna düşen görev ise, kendisini yaratıp her türlü nimeti bahşeden, kul için en doğru ve en güzeli bilen Allah Teâla'nın bilgisine tabi olmak olacaktır.

Anahtar Sözcükler

1. Emir	2. Nehiy
3. İsrâ Suresi	4. Uyarı
5. Öğüt	

ABSTRACT

ÖZKAN, Mikail, The Evaluation of the İsrâ Chapter, Postgraduate, Ankara, 2008

The most perfect is Quran that makes human being honourable and real mature with its incomparable force.

God, describes holy messages to muslims in different ways in most ayats of Quran. One of these ways is that ayats are informed to muslims directly as order or prohibition. There is a close relation shipbetween order and prohibition in İsrâ Chapter that is 17. chapter of Quran. Beginning of the work involves the description of order and prohibition, and the meanings that are aimed to be described. Beginning part of the thesis involves concept work wich is aimed to describe the relationship between the meanings and ayats.

The coming place of capter, the coming time and the topics that take place in chapter are explained at the beginning of the work. It is also given general information about chapter at the begining of the work.

Ayats that are in the chapter are examined as order and prohibition under two main titles in the second part of the work that involves the main aim of the thesis. So the reader can Access ayats according to its topics. In this part monotheism principle, obedience to parent, salat wich are the basic principles of creed have been tried to be described point by point. In addition to these, extravagance, misconduct, meanness wich are the basic moral principles have been tried to be described point by point.

In short, God, emphasizes the rules that are necessary for human being's happiness in İsrâ Chapter God reminds human being that if they obey these rules, they will deserve God's consent and will be happy in their social life. At this point, the duty of human being is to obey the knowledge of God who has created and has given him everything and has known the right and niceness for human being.

Key Words

1. Order	2. Prohibition
3. İsrâ Chapter	4. Warning
5. Advise	